

Philo Judaeus

Legum allego- riarum libri i–iii

(ed. L. Cohn)

Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 1.
Berlin: Reimer, 1896 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 61–169.

ΝΟΜΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ

1 "Καὶ συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσ-
μος αὐτῶν" (Gen. 2, 1). νοῦ καὶ αἰσθήσεως γένεσιν εἰπὼν πάλαι, νῦν
δὴ ἀμφοτέρων τελείωσιν διασυνίστησιν. οὔτε δὲ νοῦν τὸν ἄτομον οὔτε
αἰσθησιν τὴν ἐν μέρει πέρας εἰληφέναι φησίν, ἀλλ' ἰδέας, τὴν μὲν νοῦ,
τὴν δὲ αἰσθήσεως· συμβολικῶς μὲν γὰρ τὸν νοῦν οὐρανόν, ἐπειδὴ αἱ νοηταὶ
φύσεις ἐν οὐρανῷ, τὴν δὲ αἰσθησιν καλεῖ γῆν, ὅτι σύστασιν σωματοειδῆ
καὶ γεωδεστέραν ἔλαχεν αἰσθησις· κόσμος δὲ νοῦ μὲν τὰ ἀσώματα
καὶ νοητὰ πάντα, αἰσθήσεως δὲ τὰ ἐνσώματα καὶ ὅσα συνόλως αἰ-
σθητά.

2 "Καὶ συνετέλεσεν ὁ θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ
ἃ ἐποίησεν" (Gen. 2, 2). εὔηθες πάνυ τὸ οἶεσθαι ἕξ ἡμέραις ἢ καθό-
λου χρόνῳ γεγονέναι τὸν κόσμον· διὰ τί; ὅτι πᾶς χρόνος ἡμερῶν καὶ
νυκτῶν ἐστὶ σύστημα, ταῦτα δὲ ἡλίου κινήσεις ὑπὲρ γῆν καὶ ὑπὸ γῆν
ἰόντος ἕξ ἀνάγκης ἀποτελεῖ· ἡλῖος δὲ μέρος οὐρανοῦ γέγονεν, ὥστε
χρόνον ἀνομολογεῖσθαι νεώτερον κόσμου. λέγοιτ' ἂν οὖν ὀρθῶς, ὅτι οὐκ
ἐν χρόνῳ γέγονε κόσμος, ἀλλὰ διὰ κόσμου συνέστη χρόνος· ἢ γὰρ οὐ-
3 ρανοῦ κινήσεις χρόνου φύσιν ἔδειξεν. ὅταν οὖν λέγῃ "συνετέλεσεν ἕκτη
ἡμέρα τὰ ἔργα", νοητέον ὅτι οὐ πλῆθος ἡμερῶν παραλαμβάνει, τέλειον
δὲ ἀριθμὸν τὸν ἕξ, ἐπειδὴ πρῶτος ἴσος ἐστὶ τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν, ἡμίσει καὶ
τρίτῳ καὶ ἕκτῳ, καὶ ἀπὸ ἑτερομήκους συνίσταται τοῦ δις τρία· δυὰς
μέντοι καὶ τριάς ἐκβέβηκε τὴν κατὰ τὸ ἐν ἀσωματότητα, ὅτι ἡ μὲν
ὑλῆς ἐστὶν εἰκὼν, διαιρουμένη καὶ τεμνομένη καθάπερ ἐκείνη, τριάς δὲ
4 στερεοῦ σώματος, ὅτι περὶ τριχῆ τὸ στερεὸν διαιρετόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
συγγενῆς ἐστὶ ταῖς τῶν ὀργανικῶν ζώων κινήσεσιν· ἐξαχῆ γὰρ τὸ ὀργανι-
κὸν σῶμα πέφυκε κινεῖσθαι, πρόσω καὶ κατόπιν, ἄνω καὶ κάτω, ἐπὶ
δεξιὰ καὶ ἐξωθεν. βούλεται οὖν τὰ τε θνητὰ γένη καὶ πάλιν αὖτὰ
ἀφθαρτα κατὰ τοὺς οἰκείους ἐπιδείξαι συστάντα ἀριθμούς, τὰ μὲν θνητὰ

ὡς ἔφην παραμετρῶν ἑξάδι, τὰ δὲ μακάρια καὶ εὐδαίμονα ἑβδομάδι.
5 πρῶτον οὖν ἑβδόμη ἡμέρα καταπαύσας τὴν τῶν θνητῶν σύστασιν ἄρχεται
 ἑτέρων θειοτέρων διατυπώσεως· παύεται γὰρ οὐδέποτε ποιῶν ὁ
 θεός, ἀλλ' ὡσπερ ἴδιον τὸ καίειν πυρὸς καὶ χιόνος τὸ ψύχειν, οὕτως
 καὶ θεοῦ τὸ ποιεῖν· καὶ πολὺ γε μᾶλλον, ὅσω καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν
6 ἀρχὴ τοῦ δρᾶν ἔστιν. εὖ μέντοι καὶ τὸ φάναι "κατέπαυσεν", οὐχὶ
 "ἐπαύσατο"· παύει μὲν γὰρ τὰ δοκοῦντα ποιεῖν οὐκ ἐνεργοῦντα, οὐ παύ-
 εται δὲ ποιῶν αὐτός. διὸ καὶ ἐπιφέρει "κατέπαυσεν ὧν ἤρξατο"· ὅσα
 μὲν γὰρ ταῖς ἡμετέραις τέχναις δημιουργεῖται, τελειωθέντα ἴσταται καὶ
 μένει, ὅσα δὲ ἐπιστήμη θεοῦ, περατωθέντα πάλιν κινεῖται· τὰ γὰρ τέλη
 αὐτῶν ἑτέρων εἰσὶν ἀρχαί, οἷον ἡμέρας τέλος νυκτὸς ἀρχή, καὶ μῆνα
 δὲ καὶ ἐνιαυτὸν ἐνισταμένους | πέρατα δὴπου τῶν ἐξηκόντων ὑποληπτέον·
7 γένεσις τε αὖ φθειρομένων ἑτέρων καὶ φθορὰ γεννωμένων ἄλλων ἀποτε-
 λεῖται, ὥστε ἀληθὲς εἶναι τὸ λεγόμενον ὅτι
 θνήσκει δ' οὐδὲν τῶν γιγνομένων,
 διακρινόμενον δ' ἄλλο πρὸς ἄλλο
 μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξεν.
8 χαίρει δὲ ἡ φύσις ἑβδομάδι· πλάνητές τε γὰρ ἑπτὰ γεγό-
 νασιν, ἀντίροποι τῇ κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως ἐχούση φορᾶ· καὶ ἄρκτος
 ἑπτὰ ἄστροις συμπληροῦται, κοινωνίας καὶ ἐνώσεως ἀνθρώπων, οὐκ
 ἐπιμιξίας αὐτὸ μόνον, οὔσα αἰτία· καὶ τροπαὶ δὲ σελήνης ἑβδομάσι γί-
 νονται, συμπαθεστάτου πρὸς τὰ ἐπίγεια ἄστρου, καὶ ἄς κατὰ τὸν ἄερα
 μεταβολὰς ἐργάζεται, μάλιστα τοῖς καθ' ἑβδομάδα σχηματισμοῖς ἀποτε-
9 λεί. τὰ γε μὴν θνητὰ σπάσαντα ἀπ' οὐρανοῦ θείαν ἀρχὴν καθ' ἑβδο-
 μάδα σωτηρίως κινεῖται· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι τῶν βρεφῶν τὰ μὲν
 ἑπτὰμηνα γόνιμα, τὰ δὲ πλείω χρόνον προσλαβόντα, ὡς ὀκτῶ μῆνας
10 ἐνδαιτηθῆναι γαστρί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγονα; λογικόν τέ φασιν ἀνθρω-
 πον κατὰ τὴν πρώτην ἑπταετίαν γίνεσθαι, ὅτε ἤδη ἱκανός ἐστιν ἐρμηνεύς
 εἶναι τῶν συνήθων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὴν λογικὴν ἕξιν περιπεποιη-
 μένος, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἑπταετίαν ἄκρως τελειοῦσθαι· τελείωσις
 δὲ ἐστὶ δύναμις τῆς τοῦ ὁμοίου σποράς· περὶ γὰρ τὴν τετταρεσκαίδεκαετῆ
 ἡλικίαν τὸ ὅμοιον γεννᾶν δυνάμεθα· τρίτη πάλιν ἑπταετία πέρας ἐστὶν
 αὐξήσεως· ἄχρι γὰρ ἐνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐπιδίδωσιν εἰς μέγεθος ἀνθρω-
11 πος, καὶ καλεῖται παρὰ πολλοῖς ὁ χρόνος οὗτος ἀκμή. ψυχῆς γε μὴν
 τὸ ἄλογον ἑπταμέρες, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον καὶ τὸ
12 διῆκον ἄχρι παραστατῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐστι. πάλιν αὖ σώματος ἑπτὰ
 κινήσεις, ὀργανικαὶ μὲν ἕξ, ἑβδόμη δὲ ἡ κύκλω. σπλάγχνα γε μὴν
 ἑπτὰ· στόμαχος, καρδία, σπλήν, ἥπαρ, πνεύμων, νεφροὶ δύο. μέλη δὲ
 σώματος ὁμοίως ἰσάριθμα· κεφαλὴ, τράχηλος, στέρνον, χεῖρες, κοιλία,
 ἦτρον, πόδες. τό τε ἡγεμονικώτατον τοῦ ζώου πρόσωπον ἑπταχῆ κατα-
 τέτρηται, δυσὶν ὀφθαλμοῖς καὶ ὡσὶ δυσὶν, ἴσοις μυκτῆρσιν, ἑβδόμῃ στό-
13 ματι. αἶ τε ἀποκρίσεις ἑπτὰ· δάκρυα, μύξαι, σίελος, σπέρμα, διττοὶ
 περιττωμάτων ὀχετοί, καὶ δι' ὅλου τοῦ σώματος ἰδρώς. ἓν γε μὴν
 ταῖς νόσοις κριτικωτάτη ἑβδομάς. καὶ γυναίξιν δὲ αἶ καταμήνιοι καθάρ-
14 σεις ἄχρι ἑβδομάδος παρατείνουσιν. διελήλυθε δὲ ἡ | δύναμις αὐ-

τῆς καὶ ἐπὶ τὰς ὠφελιμωτάτας τῶν τεχνῶν· ἐν γοῦν γραμματικῇ τὰ ἄριστα τῶν στοιχείων καὶ πλείστην δύναμιν ἔχοντα ἑπτὰ ἔστιν ἀριθμῶ, τὰ φωνήεντα· κατὰ τε μουσικὴν ἢ ἑπτάχορδος λύρα πάντων σχεδὸν ὀργάνων ἀρίστη, διότι τὸ ἑναρμόνιον, ὃ δὴ τῶν μελωδουμένων γενῶν ἔστι τὸ σεμνότατον, κατ' αὐτὴν μάλιστα πως θεωρεῖται· τὰς τε τῶν φθόγγων τάσεις ἑπτὰ εἶναι συμβέβηκεν, ὄξυν, βαρύν, περισπώμενον, δα-
15 σύν, ψιλόν, μακρόν, βραχύν. ἔτι πρῶτός ἐστιν ἀπὸ τελείου τοῦ ἕξ καὶ μονάδι κατὰ τινα λόγον ὁ αὐτός. οἱ τε ἐντὸς δεκάδος ἀριθμοὶ ἢ γεν-
 νῶνται ἢ γεννῶσι τοὺς ἐντὸς δεκάδος καὶ αὐτήν, ἢ δὲ ἑβδομάς οὔτε γεννᾷ τινα τῶν ἐντὸς δεκάδος ἀριθμῶν οὔτε γεννᾶται ὑπὸ τινος. παρὸ μυσθεύοντες οἱ Πυθαγόρειοι τῇ ἀειπαρθένῳ καὶ ἀμήτορι αὐτὴν ἀπεικάζου-
 ζουσιν, ὅτι οὔτε ἀπεκυήθη οὔτε ἀποτέξεται.

16 "Κατέπαυσεν οὖν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησε" (Gen. 2, 2). τοῦτο δ' ἔστι τοιοῦτο· τὰ θνητὰ γένη παύεται πλάττων ὁ θεός, ὅταν ἀρχηται ποιεῖν τὰ θεῖα καὶ ἑβδο-
 μάδος φύσει οἰκεῖα. ἢ δὲ πρὸς τὸ ἦθος ἀπόδοσις ἔστι τοιαύτη· ὅταν ἐπιγένηται τῇ ψυχῇ ὁ κατὰ ἑβδομάδα ἅγιος λόγος, ἐπέχεται ἢ ἐξᾶς καὶ ὅσα θνητὰ τουτὶ ποιεῖν δοκεῖ.

17 "Καὶ εὐλόγησεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγία-
 σεν αὐτήν" (Gen. 2, 3). τοὺς κατὰ τὸ ἑβδομον καὶ θεῖον ὡς ἀληθῶς φῶς κινήθοντας τρόπους εὐλογεῖ τε ὁ θεὸς καὶ εὐθὺς ἁγίους ἀπο-
 φαίνει· συγγενέστατοι γὰρ ἀλλήλοις ὁ εὐλόγιστος τε καὶ ὁ ἅγιος. διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ τὴν μεγάλην εὐχὴν εὐξαμένου φησὶν ὅτι, ἐὰν τροπὴ κατα-
 σκήψασα αἰφνίδιον μιάνη τὸν νοῦν, οὐκέτ' ἔσται ἅγιος (cf. Num. 6, 9)· ἀλλ' "αἱ ἡμέραι αἱ πρότεροι ἄλογοι" (ib. 6, 12)· κατὰ τὸ εἶκος·

18 ἀλόγιστος γὰρ ὁ μὴ ἅγιος τρόπος, ὥστε ὁ εὐλόγιστος ἅγιος. ὁρ-
 θῶς οὖν ἔφη ὅτι τὴν ἑβδόμην εὐλόγησέ τε καὶ ἡγίασεν, "ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιεῖν ὁ θεός" (Gen. 2, 3). αἰτία δ' ἢ δι' ἣν εὐλόγιστος τε καὶ ἅγιος γέγονεν ὁ κατὰ τὸ ἑβδομον καὶ τέλειον φῶς ἄγων ἑαυτόν, ἐπεὶ ἐν ταύτῃ τῇ φύσει παύεται ἢ τῶν θνητῶν σύστασις. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὅταν ἀνατείλη φέγγος τῆς ἀρετῆς τὸ λαμπρότατον καὶ θεῖον ὄντως, ἐπέχεται τῆς ἐναντίας φύ-
 σεως ἢ γένεσις. ἐδηλώσαμεν δὲ ὅτι παύων ὁ | θεὸς οὐ παύεται ποιῶν, ἀλλ' ἐτέρων γένεσις ἀρχεται, ἅτε οὐ τεχνίτης μόνον ἀλλὰ καὶ πατήρ ὢν τῶν γινομένων.

19 "Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο" (Gen. 2, 4). οὗτος ὁ κατὰ ἑβδομάδα κινούμενος τέλειος λόγος ἀρχὴ γενέ-
 σεως τοῦ τε κατὰ τὰς ἰδέας νοῦ τεταγμένου καὶ τῆς κατὰ τὰς ἰδέας τεταγμένης νοητῆς, εἰ οἷόν τε τοῦτο εἰπεῖν, ἀισθήσεως. βιβλίον δὲ εἶρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγράφεισθαι καὶ ἐγχαράττεσθαι τὰς
20 τῶν ἄλλων συστάσεις. ἵνα δὲ μὴ καθ' ὠρισμένας χρόνων περιόδους ὑπολάβῃς τὸ θεῖόν τι ποιεῖν, ἀλλ' εἰδῆς ἄδηλα καὶ ἀτέκμαρτα καὶ ἀκατάληπτα τῷ θνητῷ γένει τὰ δημιουργούμενα, ἐπιφέρει τὸ "ὅτε ἐγένετο", τὸ πότε κατὰ περιγραφὴν οὐ διορίζων· ἀπεριγράφως γὰρ γίνεται τὰ γινόμενα ὑπὸ τοῦ αἰτίου. ἀνήρηται τοίνυν τὸ ἐν ἕξ ἡμέ-

ραις γεγενῆσθαι τὸ πᾶν.

21 ¹⁶ Ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πᾶν χλωρὸν ἄγρου πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πάντα χόρτον ἄγρου πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν" (Gen. 2, 4. 5). τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπάνω βίβλον εἶρηκεν, εἴ γε ἐν ἀμφοτέροις οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπογράφει γένεσιν· τῷ γὰρ περιφανεστάτῳ καὶ τηλαυγεστάτῳ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεὸς ἀμφοτέρα ποιεῖ, τὴν τε ἰδέαν τοῦ νοῦ, ὃν συμβολικῶς οὐρανὸν κέκληκε, 22 καὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως, ἣν διὰ σημείου γῆν ὠνόμασεν. ἄγροῖς δὲ ἀπεικάζει δυσι τὴν τε ἰδέαν τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως· φέρει γὰρ ὁ μὲν νοῦς καρπὸν τὰ ἐν τῷ νοεῖν, ἡ δὲ αἰσθησις τὰ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὡσπερ τοῦ ἐπὶ μέρους καὶ ἀτόμου νοῦ προυπάρχει τις ἰδέα ὡς ἂν ἀρχέτυπος καὶ παράδειγμα τούτου καὶ πάλιν τῆς κατὰ μέρος αἰσθήσεως <ἰδέα τις αἰσθήσεως> σφραγίδος λόγον ἔχουσα εἶδη τυπούσης, οὕτως πρὶν μὲν γενέσθαι τὰ ἐπὶ μέρους νοητά, ἦν τὸ αὐτὸ τοῦτο γενικὸν νοητόν, οὗ κατὰ μετοχὴν καὶ τὰ ἄλλα ὠνόμασται, πρὶν δὲ γενέσθαι τὰ κατὰ μέρος αἰσθητά, ἦν τὸ αὐτὸ τοῦτο γενικὸν αἰσθητόν, 23 οὗ κατὰ μετουσίαν καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά γέγονε. χλωρὸν μὲν οὖν ἄγρου τὸ νοητόν εἶρηκε | τοῦ νοῦ· ὡς γὰρ ἐν ἄγρῳ τὰ χλωρὰ βλαστάνει καὶ ἀνθεῖ, οὕτως βλάστημα τοῦ νοῦ τὸ νοητόν ἐστι. πρὶν οὖν τὸ κατὰ μέρος νοητόν γενέσθαι, τὸ αὐτὸ τοῦτο νοητόν ἀποτελεῖ γενικὸν ὄν, ὃ δὴ καὶ "πᾶν" κέκληκεν ὑγιῶς· τὸ μὲν γὰρ κατὰ μέρος νοητόν ἀτελὲς ὄν 24 οὐ πᾶν, τὸ δὲ γενικὸν ἅπαν, ἅτε πλήρες ὄν. "καὶ πάντα" φησί "χόρτον ἄγρου πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι," τουτέστι· πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι τὰ κατὰ μέρος αἰσθητά ἦν τὸ γενικὸν αἰσθητόν προμηθεῖα τοῦ πεποιηκότος, ὃ δὴ πάλιν "πᾶν" εἶρηκεν. εἰκότως μέντοι χόρτῳ τὸ αἰσθητόν ἀπέικασεν· ὡς γὰρ ὁ χόρτος ἀλόγου τροφή, οὕτως τὸ αἰσθητόν τῷ ἀλόγῳ μέρει ψυχῆς προσκεκλήρωται· ἐπεὶ διὰ τί προειπὼν "χλωρὸν ἄγρου" ἐπιφέρει "καὶ πάντα χόρτον", ὡς οὐ γινομένου χόρτου χλωροῦ τὸ παράπαν; ἀλλὰ τὸ μὲν ἄγρου χλωρὸν τὸ νοητόν ἐστιν, ἐκβλάστημα νοῦ, ὃ δὲ 25 χόρτος τὸ αἰσθητόν, τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς καὶ αὐτὸ βλάστημα. "οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς" φησὶν "ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν." φυσικώτατα· ἐὰν γὰρ μὴ ἐπομβρήσῃ ταῖς αἰσθήσεσι τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑποκειμένων ὁ θεός, οὐδ' ὁ νοῦς ἐργάζεται καὶ πραγματεύεται τι περὶ αἰσθησιν· ἄπρακτος γὰρ αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ μὴ ὡσπερ ὕοντος καὶ ἐπιψεκάζοντος ὁράσει μὲν χρώματα, φωνὰς δὲ ἀκοῆ, 26 γεύσει δὲ χυλοὺς καὶ ταῖς ἄλλαις τὰ οἰκεία τοῦ αἰτίου. ὅταν δὲ ἄρδεν ὁ θεὸς ἄρξεται τὴν αἰσθησιν αἰσθητοῖς, τῆνικαῦτα καὶ ὁ νοῦς ἐργάτης οἷα πίονος γῆς ἀνευρίσκειται. ἡ δ' ἰδέα τῆς αἰσθήσεως οὐ δεῖται τροφῆς· τροφή δὲ αἰσθήσεως, ἦν κατὰ σύμβολον βροχὴν εἶρηκεν, τὰ ἐπὶ μέρους αἰσθητά, ἃ δὴ σώματά ἐστιν· ἰδέα δὲ σωμάτων ἀλλότριον. πρὶν οὖν γενέσθαι τὰ κατὰ μέρος συγκρίματα, οὐκ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως, ἦν εἶρηκε γῆν, τοῦτο δὲ ἐστι, τροφήν οὐ παρέσχεν 27 αὐτῇ· οὐδὲ γὰρ ἐδεῖτο αἰσθητοῦ τὸ παράπαν οὐδενός. τὸ δὲ "καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν" τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ ἰδέα τοῦ νοῦ

τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως οὐκ εἰργάζεται· ὁ μὲν γὰρ ἐμὸς καὶ σοὺς νοῦς ἐργάζεται τὴν αἰσθησιν διὰ τῶν αἰσθητῶν, ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἰδέα, ἅτε δὴ μηδενὸς ὄντος ἐπὶ μέρους οἰκείου σώματος, οὐκ ἐργάζεται τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως· εἰ γὰρ εἰργάζεται, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἰργάζεται, αἰσθητὸν δὲ ἐν ἰδέαις οὐδέν.

28 "Πηγὴ δὲ ἀνέβαινε ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς" (Gen. 2, 6). τὸν μὲν νοῦν εἴρηκε | γῆς πηγὴν, τὰς δὲ αἰσθήσεις πρόσωπον, ὅτι χωρίον αὐταῖς ἐξ ἅπαντος τοῦ σώματος πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας ἐπιτηδειότατον ἢ πάντα προμηθουμένη φύσις ἀπένειμε τοῦτο· πηγῆς δὲ τρόπον ἄρδει τὰς αἰσθήσεις ὁ νοῦς, ἐπιπέμπων τὰ πρόσφορα ἐκάστη ρεύματα. ἴδε οὖν, πῶς ἀλύσεως τρόπον αἰ τοῦ ζώου δυνάμεις ἀλλήλων ἔχονται· νοῦ γὰρ καὶ αἰσθήσεως ἔτι δὲ αἰσθητοῦ τριῶν ὄντων μέσον μὲν ἐστὶν αἰσθησις, ἄκρον δὲ ἐκάτερον ὅ τε νοῦς **29** καὶ τὸ αἰσθητὸν. ἀλλ' οὐθ' ὁ νοῦς δυνατὸς ἐργάσασθαι τουτέστιν ἐνεργῆσαι κατὰ αἰσθησιν, ἐὰν μὴ βρέξῃ καὶ ὕσῃ τὸ αἰσθητὸν ὁ θεός, οὔτε ὑσθέντος αἰσθητοῦ ὄφελός ἐστιν, ἐὰν μὴ πηγῆς τρόπον ὁ νοῦς τείνας ἑαυτὸν ἄχρι τῆς αἰσθήσεως κινήσῃ τε αὐτὴν ἡρεμοῦσαν καὶ ἀγάγῃ πρὸς ἀντίληψιν τοῦ ὑποκειμένου· ὥστε ἀντίδοσιν ὁ νοῦς καὶ τὸ αἰσθητὸν ἀεὶ μελετῶσι, τὸ μὲν προυποκείμενον αἰσθήσει ὡς ἂν ὕλη, ὁ δὲ κινῶν τὴν αἰσθησιν **30** πρὸς τὸ ἔκτος ὡς ἂν τεχνίτης, ἵνα γένηται ὁρμή. τὸ γὰρ ζῶον τοῦ μὴ ζώου δυσὶ προὔχει, φαντασίᾳ καὶ ὁρμῇ· ἡ μὲν οὖν φαντασία συνίσταται κατὰ τὴν τοῦ ἔκτος πρόσοδον τυποῦντος νοῦν δι' αἰσθήσεως, ἡ δὲ ὁρμή, τὸ ἀδελφὸν τῆς φαντασίας, κατὰ τὴν τοῦ νοῦ τονικὴν δύναμιν, ἦν τείνας δι' αἰσθήσεως ἀπτεται τοῦ ὑποκειμένου καὶ πρὸς αὐτὸ χωρεῖ γλιχόμενος ἐφικέσθαι καὶ συλλαβεῖν αὐτό.

31 "Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν" (Gen. 2, 7). διττὰ ἀνθρώπων γένη· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ δὲ γήινος. ὁ μὲν οὖν οὐράνιος ἅτε κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονὼς φθαρτῆς καὶ συνόλως γεώδους οὐσίας ἀμέτοχος, ὁ δὲ γήινος ἐκ σποράδος ὕλης, ἦν χοῦν κέκληκεν, ἐπάγῃ διὸ τὸν μὲν οὐράνιον φησὶν οὐ πεπλάσθαι, κατ' εἰκόνα δὲ τετυπῶσθαι θεοῦ, **32** τὸν δὲ γήινον πλάσμα, ἀλλ' οὐ γέννημα, εἶναι τοῦ τεχνίτου. ἄνθρωπον δὲ τὸν ἐκ γῆς λογιστέον εἶναι νοῦν εἰσκρινόμενον σώματι, οὕτω | δ' εἰσ-κεκριμένον. ὁ δὲ νοῦς οὗτος γεώδης ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ φθαρτός, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐμπνεύσειεν αὐτῷ δύναμιν ἀληθινῆς ζωῆς· τότε γὰρ γίνεται, οὐκέτι πλάττεται, εἰς ψυχὴν, οὐκ ἀργὸν καὶ ἀδιατύπωτον, ἀλλ' εἰς νοεράν καὶ ζῶσαν ὄντως· "εἰς ψυχὴν" γὰρ φησὶ "ζῶσαν ἐγένετο ὁ ἄνθρω- **33** πος". ζητήσαι δ' ἂν τις, διὰ τί ἠξίωσεν ὁ θεὸς ὅλως τὸν γηγενῆ καὶ φιλοσώματον νοῦν πνεύματος θεοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τὸν κατὰ τὴν ἰδέαν γεγονότα καὶ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ· δευτέρον δέ, τί ἐστὶ τὸ "ἐνεφύσησε"· τρίτον, διὰ τί εἰς τὸ πρόσωπον ἐμπνεῖται· τέταρτον, διὰ τί πνεύματος ὄνομα εἰδώς, ὅταν λέγῃ "καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ **34** ὕδατος" (Gen. 1, 2), πνοῆς νῦν ἀλλ' οὐχὶ πνεύματος μέμνηται. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λεκτέον ἐν μέν, ὅτι φιλόδωρος ὢν ὁ θεὸς χαρίζεται

τὰ ἀγαθὰ πᾶσι καὶ τοῖς μὴ τελείοις, προκαλούμενος αὐτοὺς εἰς μετου-
 σίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἅμα καὶ τὸν περιττὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος
 αὐτοῦ, ὅτι ἔξαρκεῖ καὶ τοῖς μὴ λίαν ὠφεληθησομένοις. τοῦτο δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐμφαντικώτατα παρίστησιν. ὅταν γὰρ ὕψη μὲν κατὰ
 θαλάττης, πηγὰς δὲ ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις ἀνομβρῆ, τὴν δὲ λεπτόγεων καὶ
 τραχεῖαν καὶ ἄγονον γῆν ἄρρη ποταμοὺς ἀναχέων ταῖς πλημμύραις, τί
 ἕτερον παρίστησιν ἢ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε πλούτου καὶ τῆς ἀγαθότητος
 ἑαυτοῦ; ἢ δ' ἐστὶν αἰτία δι' ἣν ἄγονον οὐδεμίαν ψυχὴν ἐδημιούργησεν
 35 ἀγαθοῦ, κἂν ἢ χρῆσις ἀδύνατος ἐνίοις ἦ αὐτοῦ. ἕτερον δὲ λεκτέον
 ἐκεῖνο· βούλεται τὰ θέσει δίκαια εἰσαγαγεῖν. ὁ μὲν οὖν μὴ ἐμπνευσθεὶς
 τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, ἀλλ' ἀπειρος ὢν ἀρετῆς, κολαζόμενος ἐφ' οἷς ἡμάρ-
 τανεν εἶπεν ἄν ὡς ἀδίκως κολάζεται, ἀπειρία γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ σφάλλε-
 σθαι περὶ αὐτό, αἴτιον δὲ εἶναι τὸν μηδεμίαν ἐμπνεύσαντα ἔννοιαν αὐτοῦ·
 τάχα δὲ μηδὲ ἀμαρτάνειν φήσει τὸ παράπαν, εἰ γε τὰ ἀκούσια καὶ
 36 κατὰ ἄγνοιαν οὐδὲ ἀδικημάτων ἔχειν λόγον φασὶ τινες. τό γε μὴν
 "ἐνεφύσησεν" ἴσον ἐστὶ τῷ ἐνέπνευσεν ἢ ἐψύχωσε τὰ ἄψυχα· μὴ γὰρ
 τοσαύτης ἀτοπίας ἀναπλησθεῖν, ὥστε νομίσει θεὸν στόματος ἢ μυκ-
 τήρων ὀργάνοις χρῆσθαι πρὸς τὸ ἐμφυσῆσαι· ἄποιος γὰρ ὁ θεός, οὐ
 37 μόνον οὐκ ἀνθρωπόμορφος. ἐμφαίνει δέ τι καὶ φυσικώτερον ἢ προφορά.
 τρία γὰρ εἶναι δεῖ, τὸ ἐμπνέον, τὸ δεχόμενον, τὸ ἐμπνεόμενον· τὸ μὲν
 οὖν ἐμπνέον ἐστὶν ὁ θεός, τὸ δὲ δεχόμενον ὁ νοῦς, τὸ δὲ ἐμπνεόμενον
 τὸ πνεῦμα. τί | οὖν ἐκ τούτων συνάγεται; ἔνωσις γίνεται τῶν τριῶν,
 τείναντος τοῦ θεοῦ τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναμιν διὰ τοῦ μέσου πνεύματος
 ἄχρι τοῦ ὑποκειμένου-τίνος ἕνεκα ἢ ὅπως ἔννοιαν αὐτοῦ λάβωμεν;
 38 ἐπεὶ πῶς ἂν ἐνόησεν ἢ ψυχὴ θεόν, εἰ μὴ ἐνέπνευσε καὶ ἤψατο αὐτῆς
 κατὰ δύναμιν; οὐ γὰρ ἂν ἀπετόλμησε τοσοῦτον ἀναδραμεῖν ὁ ἀνθρώπινος
 νοῦς, ὡς ἀντιλαβέσθαι θεοῦ φύσεως, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀνέσπασεν
 αὐτὸν πρὸς ἑαυτόν, ὡς ἐνῆν ἀνθρώπινον νοῦν ἀνασπασθῆναι, καὶ ἐτύ-
 39 πωσε κατὰ τὰς ἐφικτὰς νοηθῆναι δυνάμεις. εἰς δὲ τὸ πρόσωπον ἐμπνεῖ
 καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς· φυσικῶς μὲν, ὅτι ἐν προσώπῳ τὰς αἰσθήσεις
 ἐδημιούργει· τοῦτο γὰρ μάλιστα τοῦ σώματος τὸ μέρος ἐψύχεται [καὶ
 ἐμπέπνευστα]· ἠθικῶς δὲ οὕτως· ὡς περὶ σώματος ἡγεμονικόν ἐστὶ τὸ
 πρόσωπον, οὕτως ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐστὶν ὁ νοῦς· τούτῳ μόνῳ ἐμπνεῖ
 ὁ θεός, τοῖς δ' ἄλλοις μέρεσιν οὐκ ἀξιοῖ, ταῖς τε αἰσθήσεσι καὶ τῷ λόγῳ
 40 καὶ τῷ γονίμῳ· δεύτερα γὰρ ἐστὶ τῆς δυνάμει. ὑπὸ τίνος οὖν καὶ ταῦτα
 ἐνεπνεύσθη; ὑπὸ τοῦ νοῦ δηλονότι· οὗ γὰρ μετέσχευεν ὁ νοῦς παρὰ θεοῦ,
 τούτου μεταδίδωσι τῷ ἀλόγῳ μέρει τῆς ψυχῆς, ὥστε τὸν μὲν νοῦν
 ἐψυχῶσθαι ὑπὸ θεοῦ, τὸ δὲ ἄλογον ὑπὸ τοῦ νοῦ· ὡσανεὶ γὰρ θεός ἐστι
 τοῦ ἀλόγου ὁ νοῦς, παρὸ καὶ Μωυσῆν οὐκ ὠκνησεν εἰπεῖν "θεὸν τοῦ
 41 Φαραῶ" (Exod. 7, 1). τῶν γὰρ γινομένων τὰ μὲν καὶ ὑπὸ θεοῦ
 γίνεται καὶ δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὸ θεοῦ μὲν, οὐ δι' αὐτοῦ δέ· τὰ μὲν
 οὖν ἄριστα καὶ ὑπὸ θεοῦ γέγονε καὶ δι' αὐτοῦ· προελθῶν γοῦν ἐρεῖ
 ὅτι "ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον" (Gen. 2, 8)· τούτων καὶ ὁ νοῦς
 ἐστὶ· τὸ δὲ ἄλογον ὑπὸ θεοῦ μὲν γέγονεν, οὐ διὰ θεοῦ δέ, ἀλλὰ διὰ τοῦ
 42 λογικοῦ τοῦ ἄρχοντός τε καὶ βασιλεύοντος ἐν ψυχῇ. "πνοὴν" δέ, ἀλλ'

οὐ πνεῦμα, εἶρηκεν, ὡς διαφορᾶς οὔσης· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα νενοήται κατὰ τὴν ἰσχὺν καὶ εὐτονίαν καὶ δύναμιν, ἡ δὲ πνοὴ ὡς ἂν αὐτὰ τίς ἐστι καὶ ἀναθυμιάσις ἡρεμαία καὶ πραεῖα. ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν εἰκόνα γεγονώς καὶ τὴν ἰδέαν νοῦς πνεύματος ἂν λέγοιτο κεκοινωνηκέναι- ῥώμην γὰρ ἔχει ὁ λογισμὸς αὐτοῦ-, ὁ δὲ ἐκ τῆς ὕλης τῆς κούφης καὶ ἐλαφροτέρας αὐρας ὡς ἂν ἀποφορᾶς τινος, ὁποῖαι γίνονται ἀπὸ τῶν ἀρωμάτων· φυλαττομένων γὰρ οὐδὲν ἦττον καὶ μὴ ἐκθυμιωμένων εὐωδία τις γίνεται.

43 "Καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς· καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε" (Gen. 2, 8.). τὴν μετάρσιον καὶ οὐράνιον σοφίαν πολλοῖς ὀνόμασι πολυώνυμον οὔσαν | δεδήλωκε· καὶ γὰρ ἀρχὴν καὶ εἰκόνα καὶ ὄρασιν θεοῦ κέκληκε. ταύτης δ' ὡς ἂν ἀρχετύπου μίμημα τὴν ἐπίγειον σοφίαν νυνὶ παρίστησι διὰ τῆς τοῦ παραδείσου φυτουργίας· μὴ γὰρ τοσαύτη κατάσχοι τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀσέβεια, ὡς ὑπολαβεῖν ὅτι θεὸς γεωπονεῖ καὶ φυτεύει παραδείσους, ἐπεὶ καὶ τίνος ἕνεκα εὐθὺς διαπορήσομεν· οὐ γὰρ ὅπως ἀναπαύλας εὐδιαγώγους καὶ ἡδονᾶς ἑαυτῶ πορίζη-μηδὲ εἰς νοῦν

44 ἔλθοι ποτὲ τὸν ἡμέτερον ἢ τοιαύτη μυθοποιία· θεοῦ γὰρ οὐδὲ ὁ σύμπας κόσμος ἄξιον ἂν εἶη χωρίον καὶ ἐνδιαίτημα, ἐπεὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ τόπος καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πλήρης καὶ ἱκανὸς αὐτὸς ἑαυτῶ ὁ θεός, τὰ μὲν ἄλλα ἐπιδεᾶ καὶ ἔρημα καὶ κενὰ ὄντα πληρῶν καὶ περιέχων, αὐτὸς δὲ

45 ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου περιεχόμενος, ἄτε εἷς καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς ὢν. τὴν οὖν ἐπίγειον ἀρετὴν σπείρει καὶ φυτεύει τῷ θνητῷ γένει ὁ θεὸς μίμημα καὶ ἀπεικόνισμα οὔσαν τῆς οὐρανίου· ἐλέησας γὰρ ἡμῶν τὸ γένος καὶ κατιδὼν ὅτι ἐξ ἀφθόνων καὶ πλουσίων κακῶν συνέστηκεν, ἐπίκουρον καὶ ἀρωγὸν τῶν ψυχῆς νόσων ἀρετὴν ἐπίγειον ἐρρίζου, μίμημα, ὡς ἔφην, τῆς οὐρανίου καὶ ἀρχετύπου, ἦν πολλοῖς ὀνόμασι καλεῖ. παράδεισος μὲν δὴ τροπικῶς εἴρηται ἡ ἀρετὴ, τόπος δὲ οἰκείος τῷ παραδείσῳ Ἐδέμ, τοῦτο δὲ ἐστὶ τρυφή· ἀρετὴ δὲ ἀρμόττον εἰρήνη καὶ εὐπάθεια

46 καὶ χαρὰ, ἐν οἷς τὸ τρυφᾶν ὡς ἀληθῶς ἐστὶ. καὶ μὴν κατὰ ἀνατολάς ἐστὶν ἡ φυτουργία τοῦ παραδείσου· οὐ γὰρ δύεται καὶ σβέννυται, ἀλλ' αἰεὶ πέφυκεν ἀνατέλλειν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ ὡσπερ, οἶμαι, ἀνατείλας ἥλιος τὸν ζόφον τοῦ ἀέρος φωτὸς ἐνέπλησεν, οὕτως καὶ ἀρετὴ ἀνατείλασα ἐν ψυχῇ τὴν ἀχλὺν αὐτῆς ἐναυγάζει καὶ τὸν πολὺν σκότον σκε-

47 δάννυσι. "καὶ ἔθετο" φησὶν "ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν." ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ θεὸς καὶ ἐπ' ἀρετὴν ὡς οἰκειότατον ἔργον ἀσκῶν τὸ γένος ἡμῶν τὸν νοῦν τίθησιν ἐν τῇ ἀρετῇ, ἵνα δηλονότι μηδὲν ἄλλο

48 ἢ ταύτην καθάπερ ἀγαθὸς γεωργὸς τημελῆ καὶ περιέπη. ζητήσῃ δ' ἂν τις, διὰ τί, τοῦ μιμεῖσθαι θεοῦ τὰ ἔργα ὄντος ὁσίου, ἐμοὶ μὲν ἀπηγόρευται φυτεύειν ἄλλος παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ, τὸν δὲ παράδεισον ὁ θεὸς φυτεύει; φησὶ γὰρ· "οὐ φυτεύσεις σεαυτῷ ἄλλος, πᾶν ζύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον κυρίου τοῦ θεοῦ σου οὐ | ποιήσεις σεαυτῷ" (Deuter. 16, 21). τί οὖν λεκτέον; ὅτι πρέπει τῷ θεῷ φυτεύειν καὶ οἰκο-

49 δομεῖν ἐν ψυχῇ τὰς ἀρετάς. φίλαυτος δὲ καὶ ἄθεος ὁ νοῦς οἰόμενος ἴσος εἶναι θεῷ καὶ ποιεῖν δοκῶν ἐν τῷ πάσχειν ἐξεταζόμενος· θεοῦ δὲ σπείρον-

τος καὶ φυτεύοντος ἐν ψυχῇ τὰ καλὰ, ὁ λέγων νοῦς ὅτι "ἐγὼ φυτεύω"
 ἀσεβεῖ. οὐ φυτεύσεις οὖν, ὅταν ὁ θεὸς φυτουργῇ· ἐὰν δὲ καὶ φυτὰ ἐν
 ψυχῇ καταβάλλῃ, ὧ διάνοια, καρποτόκα φύττει πάντα, ἀλλὰ μὴ ἄλλος,
 ἐν ἄλλοι γὰρ καὶ ἀγρίας ὕλης ἐστὶ καὶ ἡμέρου δένδρα· κακίαν δὲ τὴν
 ἄγονον ἐν ψυχῇ μετὰ τῆς ἡμέρου καὶ καρποτόκου φυτεύειν ἀρετῆς λέ-
 50 πρας ἐστὶ τῆς διφυοῦς καὶ μιγάδος οἰκείον. ἐὰν μέντοι γε τὰ ἄμικτα
 καὶ σύγκλυδα εἰς ταῦτὸν ἀγῆς, χωρίζε καὶ διάκρινε τῆς καθαράς καὶ
 ἀμιάντου φύσεως τῆς ἀναφερούσης τὰ ἄμωμα τῷ θεῷ, αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ
 θυσιαστήριον· τούτου γὰρ ἀλλότριον τὸ λέγειν ἔργον τι εἶναι ψυχῆς, ἐπὶ
 θεὸν πάντων λαμβανόντων τὴν ἀναφορὰν, καὶ τὸ τὰ ἀκαρπα τοῖς καρ-
 ποτόκοις ἀναμιγνύναι· μῶμος γὰρ τοῦτό γε, τὰ δὲ ἄμωμα τῷ θεῷ προσ-
 51 ἀγεται. ἐὰν οὖν τι τούτων παραβῆς, ὧ ψυχῆ, σαυτὴν βλάψεις, οὐ
 θεόν· διὰ τοῦτο φησιν· "οὐ φυτεύσεις σεαυτῷ". θεῷ γὰρ οὐδεὶς ἐργάζε-
 ται, καὶ μάλιστα τὰ φαῦλα· καὶ ἐπιφέρει πάλιν· "οὐ ποιήσεις σεαυτῷ."
 λέγει δὲ καὶ ἐν ἑτέροις· "οὐ ποιήσετε μετ' ἐμοῦ θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ
 θεοὺς χρυσοῦς οὐ ποιήσετε ὑμῖν ἑαυτοῖς" (Exod. 20, 23)· ὁ γὰρ ἡ ποιό-
 τητα οἰόμενος ἔχειν τὸν θεὸν ἢ μὴ ἓνα εἶναι ἢ μὴ ἀγέννητον καὶ ἀφ-
 θαρτον ἢ μὴ ἄτρεπτον ἑαυτὸν ἀδικεῖ, οὐ θεόν· "ἑαυτοῖς" γὰρ φησιν
 "οὐ ποιήσετε". δεῖ γὰρ ἡγεῖσθαι καὶ ἄποιον αὐτὸν καὶ ἓνα καὶ ἀφθαρ-
 τον καὶ ἄτρεπτον· ὁ δὲ μὴ οὕτως διανοούμενος ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ψευ-
 52 δοῦς καὶ ἀθέου δόξης ἀναπίμπλησιν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι, κὰν εἰσαγάγῃ ἡμᾶς
 εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰσαχθέντες φυτεύσωμεν ἄκαρπον μὲν οὐδὲν "πάν
 δὲ ξύλον βρώσιμον", κελεύει "περικαθαρίσαι τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτοῦ"
 (Lev. 19, 23); τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ δοκεῖν φυτεύειν· ἀποτεμεῖν οἴησιν γὰρ
 53 ἐπαγγέλλεται, οἴησις δὲ ἀκάθαρτον φύσει. ὃν δὲ ἐπλασεν ἄνθρω-
 πον τιθέναι φησὶν ἐν τῷ παραδείσῳ, νυνὶ μόνον· τίς οὖν ἐστίν, ἐφ' οὗ
 ὕστερόν φησιν ὅτι "ἔλαβε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησε καὶ
 ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν"
 (Gen. 2, 15); μήποτ' οὖν ἕτερός ἐστιν ἄνθρωπος οὗτος, ὁ κατὰ τὴν
 εἰκόνα καὶ τὴν ἰδέαν γεγονώς, ὥστε δύο ἀνθρώπους εἰς τὸν παράδεισον
 54 εἰσάγεσθαι, τὸν μὲν πεπλασμένον, τὸν δὲ κατ' εἰκόνα. ὁ μὲν οὖν κατὰ
 τὴν ἰδέαν γεγονώς οὐ | μόνον ἐν ταῖς φυτουργίαις τῶν ἀρετῶν ἐξετάζε-
 ται, ἀλλὰ καὶ ἐργάτης ἐστὶν αὐτῶν καὶ φύλαξ, τοῦτο δ' ἐστὶ μνήμων
 ὧν ἤκουσε καὶ ἤσκησεν, ὁ δὲ πλαστὸς οὔτε ἐργάζεται τὰς ἀρετὰς οὔτε
 φυλάττει, ἀλλὰ μόνον εἰσάγεται εἰς τὰ δόγματα ἀφθονίᾳ θεοῦ, μέλλων
 55 αὐτίκα φυγὰς ἀρετῆς ἔσεσθαι. διὰ τοῦτο ὃν μὲν μόνον τίθησιν ἐν τῷ
 παραδείσῳ, πλαστὸν καλεῖ, ὃν δὲ καὶ ἐργάτην καὶ φύλακα ἀποδείκνυσιν,
 οὐ πλαστὸν, ἀλλὰ "ὃν ἐποίησε". καὶ τοῦτον μὲν λαμβάνει, ἐκεῖνον δὲ
 ἐκβάλλει. ὃν δὲ λαμβάνει, τριῶν ἀξιοῖ, ἐξ ὧν συνέστηκεν ἡ εὐφυΐα,
 εὐθιξίας, ἐπιμονῆς, μνήμης· ἡ μὲν οὖν εὐθιξία θέσις ἐστὶν ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ, ἡ δὲ ἐπιμονὴ πρᾶξις τῶν καλῶν [τὸ ἐργάζεσθαι τὰ καλὰ], ἡ δὲ
 μνήμη φυλακὴ καὶ διατήρησις τῶν ἀγίων δογμάτων. ὁ δὲ πλαστὸς νοῦς
 οὔτε μνημονεύει τὰ καλὰ οὔτε ἐργάζεται, μόνον δὲ εὐθικτός ἐστι· παρὸ
 καὶ τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ μικρὸν ὕστερον ἀποδιδράσκει καὶ ἐκ-
 βάλλεται.

56 "Καὶ ἔξανέτειλεν ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν, καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ, καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναί γε γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ" (Gen. 2, 9). αἱ φυτεῖαι ἐν τῇ ψυχῇ δένδρα ἀρετῆς, νῦν ὑπογράφει· ἔστι δὲ ταῦτα αἱ τε κατὰ μέρος ἀρεταὶ καὶ αἱ κατ' αὐτάς ἐνέργειαι καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ λεγόμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσι καθήκοντα, ταῦτά ἐστι
57 τοῦ παραδείσου τὰ φυτά. χαρακτηρίζει μέντοι γε αὐτὰ ταῦτα δηλῶν ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀφθῆναι κάλλιστόν ἐστι καὶ ἀπολαυσθῆναι· ἐνιαὶ γὰρ τῶν τεχνῶν θεωρητικαὶ μὲν εἰσιν, οὐ πρακτικαὶ δέ, γεωμετρία ἀστρονομία, ἐνιαὶ δὲ πρακτικαὶ μὲν, οὐ θεωρητικαὶ δέ, τεκτονικὴ χαλκευτικὴ καὶ ὅσαι βάνουσαι λέγονται· ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ θεωρητικὴ ἐστὶ καὶ πρακτικὴ· καὶ γὰρ θεωρίαν ἔχει, ὅποτε καὶ ἡ ἐπ' αὐτὴν ὁδὸς φιλοσοφία διὰ τῶν τριῶν αὐτῆς μερῶν, τοῦ λογικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ φυσικοῦ, καὶ πράξεις· ὅλου γὰρ τοῦ βίου ἐστὶ τέχνη ἡ ἀρετὴ, ἐν ᾧ καὶ αἱ σύμ-
58 πασαι πράξεις. ἀλλὰ καίτοι θεωρίαν ἔχουσα καὶ πράξιν, πάλιν ἐν ἑκατέρῳ ὑπερβάλλει κατὰ τὸ κρεῖττον· καὶ γὰρ ἡ θεωρία τῆς ἀρετῆς παγκάλη καὶ ἡ πράξις καὶ ἡ χρῆσις περιμάχητος. διὸ καὶ φησιν ὅτι καὶ "εἰς ὄρασιν ἐστὶν ὠραῖον", ὅπερ ἦν τοῦ θεωρητικοῦ σύμβολον, καὶ "καλὸν εἰς βρῶσιν", ὅπερ ἐστὶ τοῦ χρηστικοῦ καὶ πρακτικοῦ σημεῖον.
59 τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς ἐστὶν ἡ γενικωτάτη ἀρετὴ, ἣν τινες ἀγαθότητα καλοῦσιν, ἀφ' ἧς αἱ κατὰ μέρος ἀρεταὶ συνίστανται. τούτου χάριν καὶ μέσον ἴδρυται τοῦ παραδείσου, τὴν συνεκτικωτάτην χώραν ἔχον, ἵνα ὑπὸ τῶν ἑκατέρωθεν βασιλέως | τρόπον δορυφορῆται. οἱ δὲ λέγουσι τὴν καρδίαν ξύλον εἰρησθαι ζωῆς, ἐπειδὴ αἰτία τε τοῦ ζῆν ἐστὶ καὶ τὴν μέσην τοῦ σώματος χώραν ἔλαχεν, ὡς ἂν κατ' αὐτοῦς ἡγεμονικὸν ὑπάρχουσα. ἀλλ' οὗτοι μὲν ἰατρικὴν δόξαν ἐκτιθέμενοι μᾶλλον ἢ φυσικὴν μὴ λανθανέτωσαν, ἡμεῖς δέ, ὡς καὶ πρότερον ἐλέχθη,
60 τὴν γενικωτάτην ἀρετὴν ξύλον εἰρησθαι ζωῆς λέγομεν. τοῦτο μὲν οὖν ῥητῶς φησιν ὅτι ἐστὶν ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ· τὸ δὲ ἕτερον ξύλον, τὸ τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ δεδήλωκεν οὔτε εἰ ἐντὸς οὔτε εἰ ἐκτὸς ἐστὶ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' εἰπὼν οὕτως "καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναί γε γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ" εὐθύς ἠσύχασεν οὐ δηλώσας ὅπου τετύχηκεν ὄν, ἵνα μὴ ὁ φυσιολογίας ἀμύητος τὸν ὄντα τῆς ἐπιστήμης θαυμάζῃ. τί οὖν χρὴ λέγειν; ὅτι τὸ ξύλον τοῦτο καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, οὐσίᾳ μὲν ἐν αὐτῷ, δυνάμει δὲ
61 ἐκτὸς. πῶς; τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν πανδεχές ἐστὶ καὶ ἔοικε κηρῷ πάντας τύπους καλοῦς τε καὶ αἰσχροῦς δεχομένῳ· παρὸ καὶ ὁ πτεροσπῆς Ἰακῶβ ὁμολογεῖ φάσκων "Ἐπ' ἐμὲ ἐγένετο πάντα ταῦτα" (Gen. 42, 36)· ἐπὶ γὰρ μίαν οὔσαν τὴν ψυχὴν αἱ ἀμύθητοι τυπώσεις ἀπάντων τῶν ἐν τῷ παντὶ ἀναφέρονται· ὅταν μὲν οὖν δέξεται τὸν τῆς τελείας ἀρετῆς χαρακτήρα, γέγονε τὸ τῆς ζωῆς ξύλον, ὅταν δὲ τὸν τῆς κακίας, γέγονε τὸ τοῦ εἰδέναί γε γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ· ἡ δὲ κακία πεφυγάδευται θείου χοροῦ· τὸ δεδεγμένον οὖν αὐτὴν ἡγεμονικὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶ καὶ ὁ τῆς ἀρετῆς χαρακτήρ οἰκεῖος ὢν τῷ παραδείσῳ, δυνάμει δὲ πάλιν οὐκ

ἔστιν ἐν αὐτῷ, ὅτι ὁ τύπος ὁ κακίας ἀλλότριός ἐστι θείων ἀνατολῶν.
62 ὃ δὲ λέγω, καὶ οὕτως ἄν τις καταμάθῃ. νῦν ἐν τῷ σώματί μου τὸ ἡγεμονικόν ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν, δυνάμει δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ Σικελίᾳ, ὅποτε περὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπιλογίζεται, καὶ ἐν οὐρανῷ, ὅποτε περὶ οὐρανοῦ σκοπεῖ· παρὸ καὶ πολλάκις ἐν βεβήλοις ὄντες χωρίοις τινές κατὰ τὴν οὐσίαν ἐν ἱερωτάτοις ὑπάρχουσι φαντασιούμενοι τὰ ἀρετῆς, καὶ ἔμπαλιν ἐν τοῖς ἀδύτοις ὑπάρχοντες ἄλλοι τὴν διάνοιάν εἰσι βέβηλοι, τῷ τροπᾷ πρὸς τὸ χειρόν καὶ τύπους αὐτὴν λαμβάνειν φαύλους· ὥστε οὔτε ἐν τῷ παραδείσῳ ἡ κακία ἐστὶν οὔτε οὐχὶ ἐστὶ· δύναται μὲν γὰρ εἶναι κατ' οὐσίαν, δυνάμει δὲ οὐ δύναται.

63 Ἡ ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον· ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς. ὄνομα | τῷ ἐνὶ Φεισῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλιάτ, ἐκεῖ οὖν ἐστὶ τὸ χρυσίον· τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν· καὶ ἐκεῖ ἐστὶν ὁ ἀνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος. καὶ ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γηών· οὗτος κυκλοῖ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας. καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος Τίγρις· οὗτος ὁ πορευόμενος κατέναντι Ἀσσυρίων. ὁ δὲ ποταμὸς ὁ τέταρτος Εὐφράτης" (Gen. 2, 10_14). διὰ τούτων βούλεται τὰς κατὰ μέρος ἀρετὰς ὑπογράφειν· εἰσὶ δὲ τὸν ἀριθμὸν τέτταρες, φρόνησις σωφροσύνη ἀνδρεία δικαιοσύνη. ὁ μὲν δὴ μέγιστος ποταμὸς, οὗ αἱ τέτταρες ἀπόρροιαί γεγόνασιν, ἡ γενικὴ ἐστὶν ἀρετὴ, ἣν ἀγαθότητα ὠνομάσαμεν, αἱ δὲ τέττα-
64 ρες ἀπόρροιαί αἱ ἰσάριθμοι ἀρεταί. λαμβάνει μὲν οὖν τὰς ἀρχάς ἡ γενικὴ ἀρετὴ ἀπὸ τῆς Ἐδέμ, τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, ἡ χαίρει καὶ γάνυται καὶ τρυφᾷ ἐπὶ μόνῳ τῷ πατρὶ αὐτῆς ἀγαλλομένη καὶ σεμνυνομένη θεῷ, αἱ δὲ ἐν εἴδει τέτταρες ἀπὸ τῆς γενικῆς, ἥτις ποταμοῦ δίκην ἄρδει
65 τὰ κατορθώματα ἐκάσταις πολλῷ ρεύματι καλῶν πράξεων. ἴδωμεν δὲ καὶ τὰς λέξεις. "ποταμὸς δὲ" φησὶν "ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον." ποταμὸς ἡ γενικὴ ἐστὶν ἀρετὴ, ἡ ἀγαθότης· αὕτη ἐκπορεύεται ἐκ τῆς Ἐδέμ, τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας· ἡ δὲ ἐστὶν ὁ θεοῦ λόγος· κατὰ γὰρ τοῦτον πεποιήται ἡ γενικὴ ἀρετὴ. τὸν παράδεισον δὲ ποτίζει ἡ γενικὴ ἀρετὴ, τουτέστι τὰς κατὰ μέρος ἀρετὰς ἄρδει. "ἀρχάς" δὲ οὐ τὰς τοπικὰς λαμβάνει, ἀλλὰ τὰς ἡγεμονικὰς· ἐκάστη γὰρ τῶν ἀρετῶν ἡγεμονὶς καὶ βασιλεὺς ὡς ἀληθῶς ἐστὶ. τὸ δὲ "ἀφορίζεται" ἴσον ἐστὶ τῷ ὅροις πεπεράτῳ· ἡ μὲν φρόνησις περὶ τὰ ποιητέα ὅρους αὐτοῖς τιθεῖσα, ἡ δὲ ἀνδρεία τοῖς ὑπομενετέοις, ἡ δὲ σωφροσύνη τοῖς αἰρετέοις,
66 ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῖς ἀπονεμητέοις. "ὄνομα τῷ ἐνὶ Φεισῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλιάτ, ἐκεῖ οὖν ἐστὶ τὸ χρυσίον, τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν· καὶ ἐκεῖ ἐστὶν ὁ ἀνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος." τῶν τεττάρων ἀρετῶν ἐν εἰδός ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἣν Φεισῶν ὠνόμασε παρὰ τὸ φείδεσθαι καὶ φυλάττειν τὴν ψυχὴν ἀπὸ ἀδικημάτων. χορεύει δὲ καὶ κύκλῳ περίεισι τὴν γῆν Εὐιλιάτ, τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὴν εὐμενῆ καὶ πραεῖαν καὶ ἴλεων κατάστασιν περιέπει· καθάπερ δὲ | τῆς χυτῆς οὐσίας ἡ κρατίστη καὶ δοκιμωτάτη χρυ-
67 σός ἐστὶν, οὕτως καὶ ψυχῆς ἡ δοκιμωτάτη ἀρετὴ φρόνησις γέγονε. τὸ δὲ "ἐκεῖ οὖν ἐστὶ τὸ χρυσίον" οὐκ ἐστὶ τοπικὸν τοιοῦτον, ἐκεῖ ὅπου ἐστὶ

τὸ χρυσίον, ἀλλ' ἐκεῖ οὗ κτήμα ἐστὶν ἡ χρυσαυγῆς καὶ πεπυρωμένη καὶ τιμία φρόνησις· κτήμα δὲ θεοῦ κάλλιστον ἦδε ἀνωμολόγηται. κατὰ δὲ τὸν τόπον τῆς φρονήσεως δύο εἰσὶ ποιοί, ὃ τε φρόνιμος καὶ ὁ φρο-
68 νῶν, οὓς ἀνθρακι καὶ λίθῳ πρασίῳ παραβέβληκεν. "καὶ ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γηῶν· οὗτος κυκλοῖ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας." συμβολικῶς ἐστὶν ὁ ποταμὸς οὗτος ἡ ἀνδρεία· ἐρμηνευθὲν γὰρ τὸ Γηῶν ὄνομα ἐστὶ στήθος ἢ κερατίζων· ἐκάτερον δὲ ἀνδρείας μηνυτικόν· περὶ τε γὰρ τὰ στήθη, ὅπου καὶ ἡ καρδία, διατρίβει καὶ πρὸς ἄμυναν εὐτρέπεται· ἐπιστήμη γὰρ ἐστὶν ὑπομενετέων καὶ οὐχ ὑπομενετέων καὶ οὐδετέρων. περικυκλοῖ δὲ καὶ περικάθηται προσπολεμοῦσα τὴν Αἰθιοπίαν, ἧς ἐστὶν ἐρμηνευθὲν τοῦνομα ταπεινώσις· ταπεινὸν δὲ ἡ δειλία, ἡ δὲ
69 ἀνδρεία ταπεινώσει καὶ δειλίᾳ πολέμιον. "καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος Τίγρις, οὗτος ὁ πορευόμενος κατέναντι Ἀσσυρίων." τρίτη ἐστὶν ἀρετὴ σωφροσύνη, ἀντιστατοῦσα τῇ κατευθύνειν δοκούσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡδονῆς· Ἀσσύριοι γὰρ εὐθύνοντες Ἑλλάδι γλώττη καλοῦνται. τίγριδι δὲ τῷ ἀτιθασωτάτῳ ζῷῳ τὴν ἐπιθυμίαν εἴκασε, περὶ ἣν ἡ σωφρο-
70 σύνη πραγματεύεται. ἄξιον μέντοι ἀπορῆσαι, διὰ τί δευτέρα μὲν ἀνδρεία, τρίτη δὲ σωφροσύνη, πρώτη δὲ φρόνησις εἴρηται, καὶ οὐχ ἕτεραν τῶν ἀρετῶν τάξιν δεδήλωκε. νοητέον οὖν ὅτι ἐστὶν ἡμῶν τριμερῆς ἡ ψυχὴ καὶ ἔχει μέρος τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ θυμικόν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν. καὶ συμβέβηκε τοῦ μὲν λογικοῦ χωρίον εἶναι καὶ ἐνδιαίτημα τὴν κεφαλὴν, τοῦ δὲ θυμικοῦ τὰ στέρνα, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἦτρον, ἀρετὴν δὲ ἐκάστῳ τῶν μερῶν οἰκείαν προσηρμόσθαι, τῷ μὲν λογικῷ φρόνησιν, λογισμῷ γὰρ ἐστὶν ἐπιστήμην ἔχειν ὧν τε δεῖ ποιεῖν καὶ ὧν μὴ, τῷ δὲ θυμικῷ ἀνδρείαν, τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ σωφροσύνην,
71 | σωφροσύνη γὰρ τὰς ἐπιθυμίας ἀκούμεθα καὶ ἰώμεθα. ὥσπερ οὖν κεφαλὴ μὲν πρῶτον τοῦ ζώου καὶ ἀνωτάτω μέρος ἐστὶ, δεύτερον δὲ στέρνα, τρίτον δὲ ἦτρον, καὶ πάλιν ψυχῆς πρῶτον μὲν τὸ λογικόν, δεύτερον δὲ τὸ θυμικόν, τρίτον δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν, οὕτως καὶ τῶν ἀρετῶν πρώτη μὲν ἡ περὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ λογικόν ἐστὶ, καὶ τοῦ σώματος διατρίβουσα κεφαλὴν φρόνησις, δεύτερα δὲ ἀνδρεία, ὅτι περὶ τὸ δεύτερον μέρος ψυχῆς μὲν θυμόν, σώματος δὲ τὰ στέρνα φωλεύει, τρίτη δὲ σωφροσύνη, ὅτι περὶ τὸ ἦτρον, ὃ δὴ τρίτον ἐστὶ τοῦ σώματος, καὶ περὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ὃ τρίτην εἴληχε χώραν ἐν ψυχῇ,
72 πραγματεύεται. "ὁ δὲ ποταμὸς" φησὶν "ὁ τέταρτος Εὐφράτης." καρποφορία καλεῖται ὁ Εὐφράτης, ἐστὶ δὲ συμβολικῶς ἀρετὴ τετάρτη, δικαιοσύνη, καρποφόρος τῷ ὄντι καὶ εὐφραίνουσα τὴν διάνοιαν. πότε οὖν γίνεται; ὅταν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς συμφωνίαν ἔχη· συμφωνία δὲ αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τοῦ κρείττονος ἡγεμονία, οἷον ὅταν τὰ δύο, τὸ τε θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἡνιοχῶνται καθάπερ ἵπποι ὑπὸ τοῦ λογικοῦ, τότε γίνεται δικαιοσύνη· δίκαιον γὰρ τὸ μὲν κρείττον ἀρχεῖν αἰεὶ καὶ πανταχοῦ, τὸ δὲ χεῖρον ἀρχεσθαι· κρείττον μὲν δὴ τὸ λογικόν, χεῖρον
73 δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ τὸ θυμικόν. ὅταν δὲ ἔμπαλιν ἀφηνιάσῃ καὶ ἀναχαιτίσῃ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ τὸν ἡνίοχον, λέγω δὲ τὸν λογισμὸν, τῇ βίᾳ τῆς ὁρμῆς κατασύρη καὶ ὑποζεύξῃ, ἐκάτερον δὲ πάθος

λάβηται τῶν ἡνιῶν, ἀδικία κρατεῖ· ἀνάγκη γὰρ ἀπειρία καὶ κακία <τοῦ> ἡνιόχου τὰ ὑπεξευγμένα κατὰ κρημνῶν φέρεσθαι καὶ βαράθρων, ὡσπερ 74 ἐμπειρία καὶ ἀρετῇ διασώζεσθαι. ἔτι καὶ οὕτως ἴδωμεν τὸ προκείμενον. Φεισῶν ἐρμηνεύεται στόματος ἀλλοιώσις, Εὐιλὰτ δὲ ὠδίνουσα· καὶ διὰ τούτων ἡ φρόνησις ἐμφαίνεται. οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ φρόνιμον νομίζουσι τὸν εὐρετὴν λόγων σοφιστικῶν καὶ δεινὸν ἐρμηνεύσαι τὸ νοηθέν, Μωυσῆς δὲ λογοφίλην μὲν αὐτὸν οἶδε, φρόνιμον δὲ οὐδαμῶς. ἐν ἀλλοιώσει γὰρ τοῦ στόματος, τουτέστι τοῦ ἐρμηνευτικοῦ λόγου, ἡ φρόνησις θεωρεῖται· ὅπερ ἦν μὴ ἐν λόγῳ τὸ φρονεῖν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ θεω- 75 ρεῖσθαι καὶ σπουδαίαις πράξεσι. κύκλον δὲ περιτίθησι καὶ ὡσανεὶ τεῖχος ἡ φρόνησις τῇ Εὐιλὰτ τῇ ὠδινούσῃ ἀφροσύνη πρὸς πολιορκίαν αὐτῆς καὶ καθαίρεσιν· ἀφροσύνη δὲ κύριον ὄνομά ἐστιν | ὠδίνουσα, ὅτι ὁ ἄφρων νοῦς ἀνεφίκτων ἐρῶν ἐκάστοτε ἐν ὠδισίν ἐστιν, ὅτε χρημάτων 76 ἐρᾶ, [ὠδίνει,] ὅτε δόξης, ὅτε ἡδονῆς, ὅτε ἄλλου τινός. ἐν ὠδίσι δὲ ὧν οὐδέποτε τίκτει· οὐ γὰρ πέφυκε γόνιμον οὐδὲν τελεσφορεῖν ἢ τοῦ φαύλου ψυχῆ· ἃ δ' ἂν καὶ δοκῇ προφέρειν, ἀμβλωθρίδια εὐρίσκεται καὶ ἐκτρώματα, κατεσθίοντα τὸ ἥμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς, ἴσα θανάτῳ ψυχικῷ. παρὸ καὶ δεῖται ὁ ἱερός λόγος Ἀαρὼν τοῦ θεοφιλοῦς Μωυσέως ἰάσασθαι τὴν τροπὴν τῆς Μαριάμ, ἵνα μὴ γένηται ἐν ὠδίσι κακῶν ἡ ψυχῆ, διὸ καὶ φησι· "μὴ γένηται ὡς ἴσον θανάτῳ, ὡς ἔκτρωμα ἐκπορευόμενον ἐκ μήτρας μητρός, καὶ κατεσθίει τὸ ἥμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς" (Num. 12, 12).

77 "Ἐκεῖ" οὖν φησιν "οὗ ἐστι τὸ χρυσίον" (Gen. 2, 11). οὐ λέγει ἐκεῖ εἶναι τὸ χρυσίον μόνον, ἀλλὰ "ἐκεῖ οὗ ἐστιν." ἡ γὰρ φρόνησις, ἣν εἶκασε χρυσίῳ, ἀδόλῳ καὶ καθαροῦ καὶ πεπωρωμένη καὶ δεδοκιμασμένη καὶ τιμῆ φύσει, ἐκεῖ μὲν ἐστιν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ σοφίᾳ, ἐκεῖ δὲ οὕσα οὐκ ἐστι τῆς σοφίας κτήμα, ἀλλὰ οὗ καὶ ἡ σοφία ἐστὶν αὐτή, 78 τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτωμένου θεοῦ. "τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν" (Gen. 2, 12). οὐκοῦν ἐστὶν ἕτερον χρυσίον οὐχὶ καλόν; πάνυ γε· διττὸν γὰρ φρονήσεως γένος, τὸ μὲν καθόλου, τὸ δὲ ἐπὶ μέρους· ἡ μὲν οὖν ἐν ἡμῶν φρόνησις ἐκ μέρους οὕσα οὐ καλή, φθαρέντος γὰρ μου συμφθείρεται· ἡ δὲ καθόλου φρόνησις ἡ οἰκοῦσα τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ καλή, ἀφθαρτος γὰρ ἐν ἀφθάρτῳ οἴκῳ διαμένει. 79 "καὶ ἐκεῖ ἐστὶν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος" (ibid.), οἱ δύο ποιοί, ὃ τε φρόνιμος καὶ ὁ φρονῶν, ὁ μὲν συνιστάμενος κατὰ τὴν φρόνησιν, ὁ δὲ φρονῶν κατὰ τὸ φρονεῖν· τούτων γὰρ ἕνεκα τῶν ποιῶν ἔσπειρεν ὁ θεὸς <ἐν> τῷ γηγενεῖ φρόνησίν τε καὶ ἀρετὴν· τί γὰρ ὄφελος ἦν αὐτῆς, εἰ μὴ οἱ δεξόμενοι λογισμοὶ ὑπῆρχον καὶ τοὺς τύπους αὐτῆς ἐναπομαζόμενοι; ὡστ' εἰκότως ἐκεῖ ἐστὶν, ὅπου ἡ φρόνησις, ὃ τε φρό- 80 νιμος καὶ ὁ φρονῶν, οἱ δύο λίθοι. μήποτε δὲ ὁ Ἰούδας ἐστὶ καὶ ὁ Ἰσάχαρ· ὁ γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ φρονήσεως ἀσκητῆς ἐξομολογεῖται εὐχαριστικῶς τῷ τὸ ἀγαθὸν ἀφθόνως δωρησαμένῳ, ὁ δὲ καὶ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα ἐργάζεται· τοῦ μὲν οὖν ἐξομολογουμένου ὁ Ἰούδας σύμβολον, ἐφ' οὗ καὶ ἴσταται τίκτουσα ἡ Λεία (Gen. 29, 35), τοῦ δὲ ἐργαζομένου τὰ καλὰ ὁ Ἰσάχαρ, ἠπέθηκε γὰρ τὸν ὦμον εἰς τὸ πονεῖν καὶ ἐγένετο

ἄνθρωπος γεωργός" (Gen. 49, 15), ἐφ' οὗ φησι Μωυσῆς σπαρέντος καὶ
 φυτευθέντος ἐν ψυχῇ "ἔστι μισθός" (Gen. 30, 18), ὅπερ ἦν οὐκ ἀτελής
81 ὁ πόνος ἀλλὰ στεφανούμενος ὑπὸ θεοῦ καὶ μισθοδοτούμενος. | ὅτι δὲ
 τούτων ποιεῖται μνήμην, δι' ἐτέρων δηλοῖ, ὅταν ἐπὶ τοῦ ποδῆρους φῆ·
 "καὶ συνυφανεῖς ἐν αὐτῷ λίθον τετραστίχον· στίχος λίθων ἔσται, σάρ-
 διον τοπάξιον σμάρραγδος ὁ στίχος ὁ εἷς" - 'Ρουβὴν Συμεὼν Λευὶ -
 "καὶ ὁ στίχος" φησὶν "ὁ δεύτερος ἄνθραξ καὶ σάπφειρος" (Exod. 28,
 17. 18)· ὁ δὲ σάπφειρος πράσινος λίθος ἔστιν. ἐγγέλυται δὲ τῷ μὲν
82 ἄνθρακι ὁ 'Ιούδας, τέταρτος γάρ, τῷ δὲ σαπφείρῳ ὁ 'Ισάακ. διὰ τί
 οὖν οὐχ ὡσπερ λίθον πράσινον εἶρηκεν, οὕτως καὶ λίθον ἀνθράκινον;
 ὅτι ὁ μὲν 'Ιούδας ὁ ἐξομολογητικὸς τρόπος ἄυλος ἔστι καὶ ἀσώματος·
 καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἐμφαίνει τὴν ἐκτὸς ἑαυτοῦ
 ὁμολογίαν· ὅταν γὰρ ἐκβῆ ὁ νοῦς ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτὸν ἀνενέργη θεῷ, ὡσ-
 περ ὁ γέλως 'Ισαάκ, τῆνικαῦτα ὁμολογίαν τὴν πρὸς τὸν ὄντα ποιεῖται·
 ἕως δὲ ἑαυτὸν ὑποτίθεται ὡς αἰτίον τινος, μακρὰν ἀφέστηκε τοῦ παρα-
 χωρεῖν θεῷ καὶ ὁμολογεῖν αὐτῷ· καὶ αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ ἐξομολογεῖ-
 σθαι νοητέον ὅτι ἔργον ἔστιν οὐχὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ φαίνοντος αὐτῇ
83 θεοῦ τὸ εὐχάριστον. ἄυλος μὲν δὴ ὁ ἐξομολογούμενος 'Ιούδας. τῷ
 δὲ ἐκ πόνου προελθῆναι ὅτι 'Ισάακ δεῖ καὶ ὕλης σωματικῆς· ἐπεὶ πῶς
 ἀναγνώσεται χωρὶς ὁμμάτων ὁ ἀσκητής; πῶς δὲ ἀκούσεται τῶν προ-
 τρεπτικῶν λόγων χωρὶς ἀκοῆς; πῶς δὲ σιτίων καὶ ποτῶν ἐφίξεται δίχα
 γαστρὸς καὶ τῆς περὶ αὐτὴν τερατουργίας; διὰ τοῦτο λίθῳ ἀπεικάσθη.
84 καὶ τὰ χρώματα μέντοι διάφορα· τῷ μὲν γὰρ ἐξομολογητικῷ οἰκεία
 χροιά ἢ τοῦ ἀνθρακος, πεπύρωται γὰρ ἐν εὐχαριστίᾳ θεοῦ καὶ μεθύει
 τὴν νήφουσαν μέθη, τῷ δὲ ἔτι πονοῦντι ἢ τοῦ πρασίνου λίθου, ὡχροὶ
 γὰρ οἱ ἐν ἀσκήσει διὰ τε τὸν τρύχοντα πόνον καὶ διὰ δέος τοῦ μὴ τυ-
 χεῖν ἂν ἴσως τοῦ κατ' εὐχὴν τέλους.

85 Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι, διὰ τί οἱ μὲν δύο ποταμοὶ ὁ Φεισὼν
 καὶ ὁ Γηὼν κυκλοῦσι χώρας, ὁ μὲν τὴν Εὐβιάδα, ὁ δὲ τὴν Αἰθιοπίαν,
 τῶν δὲ λοιπῶν οὐδέτερος, ἀλλ' ὁ μὲν Τίγρις κατέναντι 'Ασσυρίων λέγε-
 ται εἶναι, ὁ δὲ Εὐφράτης οὐδενός· καίτοι γε πρὸς τὸ ἀληθές ὁ Εὐφράτης
 καὶ περιρρεῖ τινὰς χώρας καὶ ἀντικρὺς ἔχει πολλὰς. ἀλλ' οὐκ ἔστι περὶ
86 τοῦ ποταμοῦ ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ ἡθους ἐπανορθώσεως. λεκτέον οὖν
 ὅτι ἢ μὲν φρόνησις καὶ ἢ ἀνδρεία δύνανται κύκλον καὶ τεῖχος βαλέσθαι
 κατὰ τῶν ἐναντίων κακιῶν, ἀφροσύνης τε καὶ δειλίας, καὶ ἐλεῖν αὐτάς·
 ἀσθενεῖς γὰρ καὶ εὐάλωτοι ἀμφοτέραι, καὶ γὰρ ὁ ἄφρων εὐληπτος τῷ
 φρονίμῳ καὶ ὁ δειλὸς ὑποπέπτωκε τῷ ἀνδρείῳ· ἢ δὲ σωφροσύνη ἀδυνατεῖ
 κυκλώσασθαι | τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡδονήν· χαλεπαὶ γὰρ ἀντίπαλοι καὶ
 δυσκαθαίρετοι. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ οἱ ἐγκρατέστατοι ἀνάγκη τοῦ θνητοῦ
 παραγίνονται ἐπὶ σιτία καὶ ποτά, ἐξ ὧν αἱ γαστροὶ ἡδοναὶ συνεστᾶσιν;
 ἀγαπητὸν οὖν ἔστιν ἀντιβῆναι καὶ μαχέσασθαι τῷ γένει τῆς ἐπιθυμίας.
 διὸ καὶ κατέναντι 'Ασσυρίων ἔστιν ὁ Τίγρις ποταμός, ἢ σωφροσύνη τῆς
87 ἡδονῆς. ἢ δὲ γε δικαιοσύνη, καθ' ἣν ὁ Εὐφράτης ποταμὸς συνίσταται,
 οὔτε πολιορκεῖ καὶ περιτειχίζει τινὰ οὔτε ἀντιστατεῖ· διὰ τί; ὅτι ἀπο-
 νεμητικὴ τῶν κατ' ἄξιαν ἔστιν ἢ δικαιοσύνη καὶ τέτακται οὔτε κατὰ

τὸν κατήγορον οὔτε κατὰ τὸν ἀπολογούμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸν δικαστήν. ὡς περ οὖν ὁ δικαστῆς οὔτε νικῆσαι τινας προήρηται οὔτε πολεμῆσαι τισι καὶ ἐναντιωθῆναι, γνώμην δὲ ἀποφηνάμενος βραβεύει τὸ δίκαιον, οὕτως ἡ δικαιοσύνη οὐδενὸς οὔσα ἀντίδικος ἀπονέμει τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστω πράγματι.

88 "Καὶ ἔλαβε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησε καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν" (Gen. 2, 15). τοῦ πλασθέντος διαφέρει ὃν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον, ὡς εἶπον· ὁ μὲν γὰρ πλασθεὶς νοῦς ἐστι γεωδέστερος, ὁ δὲ ποιηθεὶς ἀυλότερος, φθαρτῆς ὕλης ἀμέτοχος, καθαρωτέρας καὶ εἰλικρινεστέρας **89** τετυχηκῶς συστάσεως. τοῦτον οὖν τὸν καθαρὸν νοῦν λαμβάνει ὁ θεός, οὐκ ἔων ἐκτὸς ἑαυτοῦ βαίνειν, καὶ λαβὼν τίθησιν ἐν ταῖς ἐρριζωμέναις καὶ βλαστανούσαις ἀρεταῖς, ἵνα ἐργάζεται αὐτὰς καὶ φυλάττη. πολλοὶ γὰρ ἀσκηταὶ γενόμενοι τῆς ἀρετῆς ἐπὶ τοῦ τέλους μετέβαλον· ὧ δὲ παρέχει ὁ θεὸς ἐπιστήμην βεβαίαν, τούτῳ δίδωσιν ἀμφοτέρα, ἐργάζεσθαι τε τὰς ἀρετὰς καὶ μηδέποτε αὐτῶν ἀφίστασθαι, ἀλλ' αἰεὶ ταμιεύειν καὶ φυλάττειν ἐκάστην. τὸ μὲν οὖν "ἐργάζεσθαι" ἀντὶ τοῦ πράττειν, τὸ δὲ "φυλάττειν" ἀντὶ τοῦ μνημονεύειν.

90 "Καὶ ἐνετείλατο κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε" (Gen. 2, 16. 17). ποίῳ Ἀδὰμ ἐντέλλεται καὶ τίς ἐστὶν οὗτος, διαπορητέον· οὐ γὰρ μέμνηται πρότερον αὐτοῦ, νυνὶ δὲ πρῶτον ὠνόμακεν αὐτόν. μήποτ' οὖν βούλεται σοὶ τοῦ πλαστοῦ ἀνθρώπου παραστήσαι τοῦνομα. κάλει | δῆ, φησὶν, αὐτὸν γῆν· τοῦτο γὰρ Ἀδὰμ ἐρμηνεύεται, ὥστε ὅταν ἀκούῃς Ἀδὰμ, γῆινον καὶ φθαρτὸν νοῦν εἶναι νόμιζε· ὁ γὰρ κατ' εἰκόνα οὐ γῆινος, **91** ἀλλ' οὐράνιος. ζητητέον δέ, διὰ τί πᾶσιν ἐπιτιθεὶς τοῖς ἄλλοις τὰ ὀνόματα οὐκ ἐπιτέθεικεν ἑαυτῷ. τί οὖν λεκτέον; ὁ νοῦς ὁ ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν τὰ μὲν ἄλλα δύναται καταλαβεῖν, ἑαυτὸν δὲ γνωρίσαι ἀδυνατῶς ἔχει· ὡς περ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τὰ μὲν ἄλλα ὁρᾷ, ἑαυτὸν δὲ οὐχ ὁρᾷ, οὕτως καὶ ὁ νοῦς τὰ μὲν ἄλλα νοεῖ, ἑαυτὸν δὲ οὐ καταλαμβάνει· εἰπάτω γάρ, τίς τέ ἐστι καὶ ποταπός, πνεῦμα ἢ αἷμα ἢ πῦρ ἢ ἀήρ ἢ ἕτερόν τι [σῶμ]α, ἢ τοσοῦτόν γε ὅτι σῶμά ἐστιν ἢ πάλιν ἀσώματον. εἴτ' οὐκ εὐήθεις οἱ περὶ θεοῦ σκεπτόμενοι οὐσίας; οἱ γὰρ τῆς ἰδίας ψυχῆς τὴν οὐσίαν οὐκ ἴσασι, πῶς ἂν περὶ τῆς τῶν ὅλων ψυχῆς ἀκριβώσαιεν; ἡ γὰρ **92** τῶν ὅλων ψυχῆ ὁ θεός ἐστι κατὰ ἔννοιαν. εἰκότως οὖν ὁ Ἀδὰμ, τουτέστιν ὁ νοῦς, τὰ ἄλλα ὀνομάζων καὶ καταλαμβάνων ἑαυτῷ ὄνομα οὐκ ἐπιτίθησιν, ὅτι ἑαυτὸν ἀγνοεῖ καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν. ἐντέλλεται δὲ τούτῳ καὶ οὐχὶ τῷ κατ' εἰκόνα καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν γεγονότι· ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ δίχρα προτροπῆς ἔχει τὴν ἀρετὴν αὐτομαθῶς, οὗτος δ' ἄνευ **93** διδασκαλίας οὐκ ἂν φρονήσεως ἐπιλάχοι. διαφέρει δὲ τρία ταῦτα· πρόσταξις, ἀπαγόρευσις, ἐντολὴ καὶ παραίνεσις· ἡ μὲν γὰρ ἀπαγόρευσις περὶ ἀμαρτημάτων γίνεται καὶ πρὸς φαῦλον, ἡ δὲ πρόσταξις <περ>ὶ κατορθωμάτων, ἡ δὲ παραίνεσις πρὸς τὸν μέσον, τὸν μήτε

φαῦλον μήτε σπουδαῖον· οὔτε γὰρ ἀμαρτάνει, ὡς ἀπαγορεύειν ἄν τινα αὐτῷ, οὔτε κατορθοῖ κατὰ τὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου πρόσταξιν, ἀλλὰ χρεῖαν ἔχει παραινέσεως τῆς ἀνέχειν μὲν τῶν φαύλων διδασκούσης, προ-94 τρεπούσης δὲ ἐφίεσθαι τῶν ἀστείων. τῷ μὲν οὖν τελείῳ τῷ κατ' εἰκόνα προστάττειν ἢ ἀπαγορεύειν ἢ παραινεῖν οὐχὶ δεῖ, οὐδενὸς γὰρ τούτων ὁ τέλειος δεῖται, τῷ δὲ φαύλῳ προστάξεως καὶ ἀπαγορεύσεως χρεῖα, τῷ δὲ νηπίῳ παραινέσεως καὶ διδασκαλίας, ὡσπερ τῷ τελείῳ γραμματικῷ ἢ μουσικῷ οὐδενὸς δεῖ παραγγέλματος τῶν εἰς τὰς τέχνας, τῷ δὲ σφαλλομένῳ περὶ τὰ θεωρήματα ὡσανεὶ τινῶν νόμων προστάξεις καὶ ἀπαγο-95 ρεύσεις ἐχόντων, τῷ δὲ ἄρτι μανθάνοντι | διδασκαλίας. εἰκότως οὖν τῷ γηίνῳ νῷ μήτε φαύλῳ ὄντι μήτε σπουδαίῳ ἀλλὰ μέσῳ τὰ νῦν ἐντέλλεται καὶ παραινεῖ. ἡ δὲ παραινέσις γίνεται δι' ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων καὶ τοῦ κυρίου καὶ τοῦ θεοῦ, "ἐνετείλατο" γὰρ "κύριος ὁ θεός", ἵνα, εἰ μὲν πείθοιτο ταῖς παραινέσεσιν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ εὐεργεσιῶν ἀξιωθείη, εἰ δὲ ἀφηνιάζοι, ὑπὸ τοῦ κυρίου ὡς δεσπότου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος σκο-96 ρακίζοιτο. διόπερ καὶ ὅτε ἐκβάλλεται τοῦ παραδείσου, τὰς αὐτὰς κλήσεις παρείληφε, λέγει γάρ· "καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεός ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη" (Gen. 3, 23), ἵνα, ἐπεὶ καὶ ὡς δεσπότης ὁ κύριος καὶ ὡς εὐεργέτης ὁ θεός ἐνετέλλετο, πάλιν ὡς ἀμφοτέρωθεν τὸν παρακούσαντα τιμωρῆται· δι' ὧν γὰρ προὔτρεπε δυνάμεων, διὰ τούτων τὸν ἀπειθοῦντα ἀποπέμπεται. 97 Ἄ δὲ παραινεῖ, ταῦτά ἐστιν· "ἀπὸ παντὸς ζύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη" (Gen. 2, 16). προτρέπει τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν μὴ ἀφ' ἑνὸς ζύλου μηδ' ἀπὸ μιᾶς ἀρετῆς ἀλλ' ἀπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν ὠφελεῖσθαι· τὸ γὰρ φαγεῖν σύμβολόν ἐστι τροφῆς ψυχικῆς· τρέφεται δὲ ἡ ψυχὴ ἀναλήψει τῶν καλῶν καὶ πράξει τῶν κατορθωμά-98 των. μὴ μόνον δέ φησι "φάγη", ἀλλὰ καὶ "βρώσει", τουτέστι καταλέσας καὶ ἐπιλεάνας μὴ ἰδιώτου ἀλλ' ἀθλητοῦ τρόπον τὴν τροφήν, ἵνα ἰσχυρὸν καὶ δύνάμιν περιποιήσῃ· καὶ γὰρ τοῖς ἀθληταῖς οἱ ἀλείπτει παραγγέλλουσι μὴ κάπτειν, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν λεαίνειν, ἵνα πρὸς ἰσχυρὸν ἐπιδιδῶσιν· ἑτέρως γὰρ ἐγὼ καὶ ὁ ἀθλητῆς τρεφόμεθα, ἐγὼ μὲν γὰρ ἕνεκα τοῦ ζῆν μόνον, ὁ δὲ ἀθλητῆς καὶ ἕνεκα τοῦ πιαίνεσθαι καὶ ῥώνυσθαι, παρὸ καὶ ἓν τι τῶν ἀσκητικῶν ἐστὶ τὸ λεαίνεσθαι τροφήν. τὸ 99 "βρώσει φαγεῖν" ἐστὶ τοιοῦτον. ἔτι δὲ ἀκριβέστερον διατυπώσωμεν αὐτό. τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς ἐδώδιμον καὶ τρόφιμόν ἐστιν· ἀλλ' ἑτέρως οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ φαῦλοι τιμῶσιν, οἱ μὲν γὰρ διὰ τὸ ἔθος, οἵτινες οὐ βρώσει ἐσθίουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐσθίουσι· πότε οὖν καὶ βρώσει; ὅταν ἀναπτύξαντες καὶ τὰς αἰτίας ἐρευνήσαντες κρίνωσιν ἐκουσίως, ὅτι καλὸν τοῦτ' ἐστίν· αἱ δὲ αἰτίαι τοιαῦται· ἐγέννησαν ἡμᾶς, ἐθρεψαν, ἐπαίδευσαν, πάντων αἴτιοι γεγονάσιν ἀγαθῶν. πάλιν ἐδώδιμον <τ>ὸ τὸν ὄντα τιμᾶσθαι· τότε δὲ "βρώσει", ὅταν καὶ μετὰ τῆς τοῦ κεφαλαίου ἀναπτύξεως καὶ τῆς τῶν 100 αἰτιῶν ἀποδόσεως. "ἀπὸ δὲ τοῦ ζύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ" (Gen. 2, 17). οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ ζύλον | τοῦτο· εἰ γὰρ ἀπὸ παντὸς ἐσθίειν παραγγέλλει τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀπὸ δὲ τούτου μὴ φαγεῖν, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν

ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ φυσικῶς· ἔστι γάρ, ὡς ἔφην, οὐσία καὶ οὐκ ἔστι
 δυνάμει. ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ κηρῷ δυνάμει μὲν εἰσι πᾶσαι αἱ σφραγι-
 δες, ἐντελεχεία δὲ μόνη ἢ τετυπωμένη, οὕτως καὶ ἐν τῇ ψυχῇ κηροει-
 δεῖ ὑπαρχούσῃ πάντες οἱ τύποι περιέχονται δυνάμει, οὐκ ἀποτελέσματα,
 κρατεῖ δὲ ὁ εἷς χαραχθεὶς ἐν αὐτῇ, ἕως μὴ ἀπαλήλιπται ὑφ' ἑτέρου
101 ἐναργέστερον καὶ ἐκδήλως μᾶλλον ἐπιχαράζαντος. ἕξις κἀκεῖνο διαπορη-
 τέον· ὅτε μὲν παραινεῖ ἀπὸ παντὸς ζύλου τοῦ παραδείσου ἐσθλεῖν, ἕνα
 προτρέπει, ὅτε δὲ ἀπαγορεύει χρῆσθαι τῷ πονηροῦ καὶ καλοῦ αἰτίῳ,
 πλείοσι διαλέγεται· ἐκεῖ μὲν γὰρ φησιν "ἀπὸ παντὸς φάγη", ἐνταῦθα
 δὲ "οὐ φάγεσθε" καὶ "ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε", οὐχὶ φάγης, καὶ "ἀπο-
102 θανεῖσθε", οὐχὶ ἀποθανῆ. λεκτέον οὖν τάδε, ὅτι πρῶτον μὲν σπάνιον
 ἔστι τὰγαθόν, τὸ δὲ κακὸν πολύχουν· διὰ τοῦτο σοφὸν μὲν εὐρεῖν
 ἕνα μόνον ἔργον, φαύλων δὲ πλήθος ἀναρίθμητον· εἰκότως οὖν ἐνὶ
 παραγγέλλει ταῖς ἀρεταῖς ἐντρέφεσθαι, πολλοῖς δὲ περὶ τοῦ πανουργίας
103 ἀπέχεσθαι, ταύτη γὰρ μυρίοι χρῶνται. δεύτερον <δ>έ, εἰς ἀρετῆς ἀνά-
 ληψίν τε καὶ χρῆσιν ἑνὸς μόνου δεῖ τοῦ λογισμοῦ· τὸ δὲ σῶμα οὐχ
 οἶον οὐ συνεργεῖ πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κωλυσιεργεῖ· σχεδὸν γὰρ σοφίας
 ἔργον τοῦτ' ἔστιν, ἀλλοτριουῖσθαι πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐ-
 τοῦ· εἰς δὲ ἀπόλαυσιν κακίας οὐ μόνον δεῖ πως ἔχειν τὸν νοῦν, ἀλλὰ
104 καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λόγον καὶ τὸ σῶμα· ὁ γὰρ φαῦλος δεῖται
 τούτων ἀπάντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἰδίας κακίας· ἐπεὶ πῶς ἐκλαλή-
 σει μυστήρια φωνητήριον οὐκ ἔχων ὄργανον; πῶς δὲ ταῖς ἡδοναῖς χρή-
 σεται γαστρὸς καὶ τῶν αἰσθητηρίων στερόμενος; δεόντως οὖν ἐνὶ μὲν
 τῷ λογισμῷ διαλέγεται περὶ κτήσεως ἀρετῆς, μόνου γάρ, ὡς ἔφην,
 ἔστιν αὐτοῦ χρεῖα πρὸς τὴν ἀνάληψιν αὐτῆς, περὶ δὲ κακίας πλείοσι,
 ψυχῇ, λόγῳ, αἰσθήσεσι, σώματι, διὰ πάντων γὰρ τούτων ἐμφαίνεται.
105 λέγει γε μὴν· "ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀπο-
 θανεῖσθε" (Gen. 2, 17). καὶ φαγόντες οὐχ οἶον οὐκ ἀποθνήσκουσιν,
 ἀλλὰ καὶ παιδοποιῶνται καὶ ἑτέροις τοῦ ζῆν αἴτιοι καθίστανται. τί
 οὖν λεκτέον; ὅτι διττός ἐστι θάνατος, ὁ μὲν ἀνθρώπου, | ὁ δὲ ψυχῆς
 ἴδιος· ὁ μὲν οὖν ἀνθρώπου χωρισμός ἐστι ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ὁ δὲ
106 ψυχῆς θάνατος ἀρετῆς μὲν φθορά ἐστι, κακίας δὲ ἀνάληψις. παρὸ καὶ
 φησιν οὐκ ἀποθανεῖν αὐτὸ μόνον ἀλλὰ "θανάτῳ ἀποθανεῖν", δηλῶν
 οὐ τὸν κοινὸν ἀλλὰ τὸν ἴδιον καὶ κατ' ἕξοχὴν θάνατον, ὅς ἐστι ψυχῆς
 ἐντυμβευομένης πάθει καὶ κακίαις ἀπάσαις. καὶ σχεδὸν οὗτος ὁ θά-
 νατος μάχεται ἐκείνῳ· ἐκεῖνος μὲν γὰρ διάκρισις ἐστι τῶν συγκριθέν-
 των σώματός τε καὶ ψυχῆς, οὗτος δὲ τοῦναντίον σύνοδος ἀμφοῖν, κρα-
 τοῦντος μὲν τοῦ χείρονος σώματος, κρατουμένου δὲ τοῦ κρείττονος
107 ψυχῆς. ὅπου δ' ἂν λέγῃ "θανάτῳ ἀποθανεῖν", παρατήρει ὅτι θάνα-
 τον τὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ παραλαμβάνει, οὐ τὸν φύσει γινόμενον· φύσει μὲν
 οὖν ἐστι, καθ' ὃν χωρίζεται ψυχὴ ἀπὸ σώματος, ὁ δὲ ἐπὶ τιμωρίᾳ
 συνίσταται, ὅταν ἢ ψυχὴ τὸν ἀρετῆς βίον θνήσκῃ, τὸν δὲ κακίας ζῆ
108 μόνον. εὖ καὶ ὁ Ἡράκλειτος κατὰ τοῦτο Μωυσέως ἀκολουθήσας τῷ
 δόγματι, φησὶ γάρ· "Ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν
 ἐκείνων βίον," ὡς νῦν μὲν, ὅτε ζῶμεν, τεθνηκυίας τῆς ψυχῆς καὶ ὡς

ἂν ἐν σήματι τῷ σώματι ἐντετυμβευμένης, εἰ δὲ ἀποθάνοιμεν, τῆς ψυχῆς ζώσης τὸν ἴδιον βίον καὶ ἀπηλλαγμένης κακοῦ καὶ νεκροῦ συνδέτου τοῦ σώματος.

ΝΟΜΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

1 "Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεός Οὐ καλὸν εἶναι | τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν" (Gen. 2, 18). διὰ τί τὸν ἄνθρωπον, ὃ προφῆτα, οὐκ ἔστι καλὸν εἶναι μόνον; ὅτι, φησί, καλὸν ἔστι τὸν μόνον εἶναι μόνον· μόνος δὲ καὶ καθ' αὐτὸν εἷς ὢν ὁ θεός, οὐδὲν δὲ ὅμοιον θεῷ· ὥστ' ἐπεὶ τὸ μόνον εἶναι τὸν ὄντα καλὸν ἔστι -καὶ γὰρ περὶ μόνον αὐτὸν τὸ καλόν-, οὐκ ἂν εἶη καλὸν τὸ εἶναι 2 τὸν ἄνθρωπον μόνον. τὸ δὲ μόνον εἶναι τὸν θεὸν ἔστι μὲν ἐκδέξασθαι καὶ οὕτως, ὅτι οὔτε πρὸ γενέσεως ἦν τι σὺν τῷ θεῷ οὔτε κόσμου γενομένου συντάττεται τι αὐτῷ· χρήζει γὰρ οὐδενὸς τὸ παράπαν. ἀμείνων δὲ ἦδε ἡ ἐκδοχή· ὁ θεὸς μόνος ἔστι καὶ ἓν, οὐ σύγκριμα, φύσις ἀπλή, ἡμῶν δ' ἕκαστος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα γέγονε πολλά· οἷον ἐγὼ πολλά εἶμι, ψυχὴ σῶμα, καὶ ψυχῆς ἄλογον λογικόν, πάλιν σώματος θερμὸν ψυχρὸν βαρὺ κοῦφον ξηρὸν ὑγρόν· ὁ δὲ θεὸς οὐ σύγκριμα οὐδὲ ἐκ πολ- 3 λῶν συνεστῶς, ἀλλ' ἀμιγῆς ἄλλω· ὁ γὰρ ἂν προσκριθῆ | θεῷ, ἢ κρεῖσσόν ἔστιν αὐτοῦ ἢ ἔλασσον ἢ ἴσον αὐτῷ· οὔτε δὲ ἴσον οὔτε κρεῖσσόν ἔστι θεοῦ, ἔλασσόν γε μὴν οὐδὲν αὐτῷ προσκρίνεται· εἰ δὲ μή, καὶ αὐ- τὸς ἐλαττωθήσεται· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φθαρτὸς ἔσται, ὅπερ οὐδὲ θέμις νοῆσαι. τέτακται οὖν ὁ θεὸς κατὰ τὸ ἓν καὶ τὴν μονάδα, μᾶλλον δὲ ἡ μονὰς κατὰ τὸν ἓνα θεόν· πᾶς γὰρ ἀριθμὸς νεώτερος κόσμου, ὡς καὶ 4 χρόνος, ὁ δὲ θεὸς πρεσβύτερος κόσμου καὶ δημιουργός. οὐδένα δὲ ἄνθρωπον καλὸν ἔστιν εἶναι μόνον. δύο γὰρ ἀνθρώπων γένη, τό τε κατὰ τὴν εἰκόνα γεγονὸς καὶ τὸ πεπλασμένον ἐκ γῆς· οὔτε δὲ τῷ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπῳ καλὸν ἔστιν εἶναι μόνω· ἐφίεται γὰρ τῆς εἰκόνης· ἢ γὰρ εἰκῶν τοῦ θεοῦ ἀρχέτυπος ἄλλων ἐστί· πᾶν δὲ μίμημα ποθεῖ τοῦτο, οὐπὲρ ἔστι μίμημα, καὶ μετ' ἐκείνου τάττεται-οὔτε τῷ πλαστῷ πολὺ μᾶλλον καλὸν ἔστιν εἶναι μόνω, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον, καὶ γὰρ αἰσθήσεις καὶ πάθη καὶ κακίαι καὶ μυρία ἄλλα τούτῳ τῷ νῷ συνέ- 5 ζευκται καὶ συνήρμοσται. τῷ δὲ δευτέρῳ ἀνθρώπῳ βοηθὸς συνίσταται, πρῶτον μὲν γενητός, "ποιήσωμεν" γὰρ φησιν "αὐτῷ βοηθόν", ἔπειτα δὲ νεώτερος τοῦ βοηθουμένου· πρότερον μὲν γὰρ ἔπλασε τὸν νοῦν, μέλλει δὲ πλάττειν τὸν βοηθὸν αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ταῦτα φυσικῶς ἀλληγορεῖ· ἢ γὰρ αἰσθήσεις καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἰσι βοηθοὶ νεώτεροι τῆς ψυχῆς. πῶς μὲν οὖν βοηθοῦσιν, ὁψόμεθα· ὅτι δὲ εἰσι νεώτεροι, 6 θεασώμεθα. ὥσπερ κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν καὶ φυσικῶν δοκεῖ τοῦ ὅλου σώματος προπλάττεσθαι ἡ καρδία, θεμελίου τρόπον ἢ ὡς ἐν νηὶ τρόπις, ἐφ' ἣ οἰκοδομεῖται τὸ ἄλλο σῶμα-παρὸ καὶ μετὰ τὴν τελευτήν ἔτι ἐμπηδᾶν φασιν αὐτήν ὡς καὶ πρώτην γινομένην καὶ ὑστέραν φθειρομένην-, οὕτως καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς πρεσβύτερον τῆς ὅλης εἶναι, τὸ δ' ἄλογον νεώτερον, οὗ τὴν γένεσιν οὕπω μὲν δεδήλωκε, μέλλει δὲ ὑπογράφειν. τὸ δὲ ἄλογον αἰσθησίς ἔστι καὶ

τὰ ταύτης ἕκγονα πάθη, καὶ μάλιστα εἰ μὴ κρίσεις εἰσὶν ἡμέτεροι. καὶ
7 νεώτερος οὖν οὗτος ὁ βοηθὸς [θεοῦ] καὶ γενητὸς εἰκότως. τὸ δ' ὑπερ-
 τεθὲν ἴδωμεν, πῶς βοηθεῖ. | πῶς ἡμῶν ὁ νοῦς καταλαμβάνει, ὅτι τουτὶ
 λευκὸν ἢ μέλαν ἐστίν, εἰ μὴ βοηθῶ χρησάμενος ὁράσει; πῶς δὲ ὅτι
 ἦδεῖα ἢ τοῦ κιθαρωδοῦ φωνὴ ἢ τοῦναντίον ἐκμελής, εἰ μὴ βοηθῶ χρη-
 σάμενος ἀκοῆ; πῶς δὲ ὅτι εὐώδεις ἢ δυσώδεις οἱ ἀτμοί, εἰ μὴ συμμα-
 χῶ χρησάμενος ὀσφρήσει; πῶς δὲ δοκιμάζει τοὺς χυλοὺς, εἰ μὴ δια-
 βοηθοῦ τῆς γεύσεως; πῶς δὲ αὖ τὰ μαλακὰ καὶ τραχέα, εἰ μὴ δι'
8 ἀφῆς; ἔστι τοίνυν ἕτερον εἶδος βοηθῶν, ὡς ἔφην, τὰ πάθη καὶ γὰρ
 ἡδονὴ βοηθεῖ πρὸς διαμονὴν τοῦ γένους ἡμῶν καὶ ἐπιθυμία, καὶ λύπη
 μέντοι καὶ φόβος δάκνοντα τὴν ψυχὴν ἐπέστρεψεν αὐτὴν μηδενὸς ὀλιγω-
 ρεῖν, ὀργή τε ἀμυντήριον ὄπλον [ἢ] μεγάλα πολλοὺς ὠφέλησε, καὶ τᾶλλα
 ταύτη. διὸ καὶ εὐθυβόλως εἶπε "κατ' αὐτὸν εἶναι τὸν βοηθόν" τῷ γὰρ
 ὄντι οἰκειῶς οὗτος ὁ βοηθός ἐστι τῷ νῷ ὡς ἂν ἀδελφὸς καὶ ὅμαιμος.
 μιᾶς γὰρ ἐστὶ ψυχῆς μέρη καὶ γεννήματα ἢ τε αἰσθησις καὶ τὰ πάθη.
9 Τοῦ δὲ βοηθοῦ ἐστὶ διττὸν τὸ εἶδος, τὸ μὲν ἐν πάθει, τὸ
 δ' ἐν αἰσθήσει. τὸ γε νῦν μόνον τὸ πρότερον εἶδος γεννήσει, λέγει γάρ·
 "καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ
 πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἵδειν
 τί καλέσει αὐτά· καὶ πᾶν ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν,
 τοῦτο ὄνομα αὐτοῦ" (Gen. 2, 19). ὁρᾷς, τίνες εἰσὶν ἡμῶν οἱ βοηθοί,
 τὰ θηρία, τῆς ψυχῆς τὰ πάθη. εἰπὼν γὰρ "ποιήσωμεν βοηθὸν κατ'
 αὐτόν" ἐπιφέρει τὸ "ἔπλασε τὰ θηρία", ὡς τῶν θηρίων ὄντων βοηθῶν
10 ἡμῖν. οὐ κυρίως δὲ οὗτοι βοηθοὶ ἀλλὰ καταχρηστικῶς λέγονται, εὐ-
 ρίσκονται γέ τοι πρὸς ἀλήθειαν <κα>ὶ πολέμιοι, ὡσπερ καὶ τῶν πόλεων
 ἔστιν ὅτε οἱ σύμμαχοι προδόται καὶ αὐτόμολοι καὶ ἐν ταῖς φιλίαις οἱ
 κόλακες ἀντὶ ἐταίρων ἐχθροί. οὐρανὸν δὲ καὶ ἀγρὸν συνωνύμως κέκλη-
 κεν ἀλληγορῶν τὸν νοῦν. οὗτος γὰρ καὶ ὡς ἀγρὸς ἀνατολὰς καὶ βλάσ-
 τας ἔχει μυρίας ὄσας καὶ ὡς οὐρανὸς πάλιν λαμπρὰς καὶ θείας καὶ
11 εὐδαίμονας φύσεις. θηρίοις δὲ καὶ πτηνοῖς ἀπεικάζει τὰ πάθη, ὅτι
 σίνεται τὸν νοῦν ἀτίθασα καὶ ἀνήμερα ὄντα καὶ ὅτι πτηνῶν τρόπον
 ἐπιποτᾶται τῇ διανοίᾳ· ὀξεῖα γὰρ ἢ τούτων καὶ ἀνεπίσχετος ὀρμή. οὐ
 παρέργως δὲ πρόσκειται τῷ "ἔπλασε" τὸ "ἔτι". διὰ τί; ὅτι καὶ
 ἐπάνω πεπλάσθαι | τὰ θηρία φησὶ πρὸ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως,
 <ὡ>ς καὶ δηλοῖ διὰ τούτων ἐν ἕκτη ἡμέρᾳ· "καὶ εἶπεν Ἐξαγαγέτω
 ἢ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετα καὶ θηρία"
12 (Gen. 1, 24). τί παθῶν οὖν ἄλλα πλάττει θηρία νῦν οὐκ ἀρκεσθεῖς
 τοῖς προτέροις; λεκτέον οὖν ἠθικῶς μὲν τοῦτο· πλούσιόν ἐστι τὸ
 κακίας γένος ἐν τῷ γενητῷ, ὥστε αἰεὶ γεννᾶσθαι τὰ φαυλότατα ἐν
 τούτῳ· φυσικῶς δὲ ἐκεῖνο· πρότερον μὲν ἐν τῇ ἕξαήμερῳ τὰ γένη
 τῶν παθῶν καὶ τὰς ἰδέας εἰργάζετο, νυνὶ δὲ τὰ εἶδη προσπλάττει·
13 διὸ φησιν "ἔπλασεν ἔτι". ὅτι δὲ τὰ πάλαι κατασκευασθέντα γένη
 ἦν, φανερόν ἐξ ὧν φησιν "ἔξαγαγέτω ἢ γῆ ψυχὴν ζῶσαν" οὐ κατ'
 εἶδος, ἀλλὰ "κατὰ γένος." καὶ τοιοῦτος ἐν ἅπασιν εὐρίσκεται· πρὸ γὰρ
 τῶν εἰδῶν ἀποτελεῖ τὰ γένη, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· προτυπώ-

σας γὰρ τὸν γενικὸν ἄνθρωπον, ἐν ᾧ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ γένος φη-
14 σὶν εἶναι, ὕστερον τὸ εἶδος ἀπεργάζεται τὸν Ἀδάμ. τοῦτο μὲν
 οὖν τὸ εἶδος τῶν βοηθῶν εἶρηκε, τὸ δ' ἕτερον ὑπερτίθεται τὸ τῆς αἰ-
 σθήσεως, ἔστ' ἂν ἐπιχειρῆ πλαττεῖν τὴν γυναικα· ἐκεῖνο δ' ὑπερθέμενος
 περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως τεχνολογεῖ. ἔστι δὲ καὶ ἡ τροπικὴ καὶ
 ἡ ῥητὴ ἀπόδοσις ἀξία τοῦ θαυμάζεσθαι· ἡ μὲν ῥητὴ, παρόσον τὴν
 θέσιν τῶν ὀνομάτων προσῆψε τῷ πρώτῳ γενομένῳ ὁ νομοθέτης.
15 καὶ γὰρ οἱ παρ' Ἑλλησι φιλοσοφοῦντες εἶπον εἶναι σοφοὺς τοὺς πρώ-
 τούς τοις πράγμασι τὰ ὀνόματα θέντας· Μωσῆς δὲ ἄμεινον, ὅτι πρώ-
 τον μὲν οὐ τίσι τῶν πρότερον, ἀλλὰ τῷ πρώτῳ γενομένῳ, ἵνα ὡσπερ
 αὐτὸς ἀρχὴ τοῖς ἄλλοις γενέσεως ἐπλάσθη, οὕτως καὶ αὐτὸς ἀρχὴ τοῦ
 διαλέγεσθαι νομισθῆ-μὴ γὰρ ὄντων ὀνομάτων, οὐδ' ἂν διάλεκτος
 ἦν-, ἔπειτα ὅτι πολλῶν μὲν τιθέντων ὀνόματα διάφωνα καὶ ἄμικτα
 ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἄλλων ἄλλως τιθέντων, ἐνὸς δὲ ὤφειλεν ἡ θέσις
 ἐφαρμόττειν τῷ πράγματι, καὶ τοῦτ' εἶναι σύμβολον ἅπασιν τὸ αὐτὸ τοῦ
16 τυγχάνοντος ἢ τοῦ σημανομένου. ὁ δὲ ἠθικὸς λόγος τοιοῦτός
 ἐστίν· τὸ "τί" πολλάκις τίθεμεν ἀντὶ τοῦ "διὰ τί", οἷον τί λέλουσαι,
 τί περιπατεῖς, τί διαλέγη, πάντα γὰρ ταῦτα ἀντὶ τοῦ "διὰ τί". ὅταν
 οὖν λέγη "ἰδεῖν τί καλέσει", ἄκουε ἴσον τῷ, διὰ τί καλέσει καὶ προσ-
 καλέσεται καὶ ἀσπάσεται τούτων ἕκαστον ὁ νοῦς· πότερον ἕνεκα τοῦ
 ἀναγκαίου μόνον, ὅτι κατέζευκται τὸ θνητὸν ἐξ ἀνάγκης πάθει καὶ
 κακίαις, ἢ καὶ ἕνεκα τοῦ ἀμέτρου καὶ περιττοῦ; καὶ πότερον διὰ τὰς
 τοῦ γηγενοῦς χρείας ἢ διὰ τὸ κρίνειν αὐτὰ βέλτιστα καὶ θαυμασιώτατα;
17 οἷον ἡδονῆ χρῆσθαι δεῖ τὸ γεγονός· ἀλλ' ὁ | μὲν φαῦλος ὡς ἀγαθῷ τελείῳ
 χρήσεται, ὁ δὲ σπουδαῖος ὡς μόνον ἀναγκαίῳ· χωρὶς γὰρ ἡδονῆς οὐδὲν
 γίνεται τῶν ἐν τῷ θνητῷ γένει. πάλιν τὴν τῶν χρημάτων κτήσιν ὁ μὲν
 <φαῦλο>ς τελειότατον ἀγαθὸν κρίνει, ὁ δὲ σπουδαῖος ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον
 αὐτὸ μόνον. εἰκότως οὖν ὁ θεὸς ἰδεῖν καὶ καταμαθεῖν βούλεται, πῶς
 ἕκαστον τούτων προσκαλεῖται καὶ ἀποδέχεται ὁ νοῦς, εἴτε ὡς ἀγαθὰ
18 εἴτε ὡς ἀδιάφορα ἢ ὡς κακὰ μὲν, χρειώδη δὲ ἄλλως. διὸ καὶ πᾶν ὁ
 ἂν προσεκαλέσατο καὶ ἠσπάσατο ὡς ψυχὴν ζῶσαν ἰσότιμον αὐτὸ ἡγη-
 σάμενος ψυχῆ, τοῦτο ὄνομα οὐ τοῦ κληθέντος ἐγένετο μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοῦ καλέσαντος· οἷον, εἰ ἀπεδέξατο ἡδονήν, ἔκαλεῖτο ἡδονικός, εἰ ἐπι-
 θυμίαν, ἐπιθυμητικός, εἰ ἀκολασίαν, ἀκόλαστος, εἰ δειλίαν, δειλός, καὶ οὕτως
 ἐπὶ τῶν ἄλλων· ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρετῶν ὁ κατ' αὐτὰς ποιὸς καλεῖται
 φρόνιμος ἢ σώφρων ἢ δίκαιος ἢ ἀνδρεῖος, οὕτως ἀπὸ τῶν κακιῶν ἄδικος
 καὶ ἄφρων καὶ ἄνανδρος, ἐπειδὴν τὰς ἕξεις προσκαλέσεται καὶ δεξιῶσται.
19 "Καὶ ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἕκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ὑπνωσε·
 καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ" καὶ τὰ ἐξῆς (Gen. 2, 21). τὸ
 ῥητὸν ἐπὶ τούτου μυθῶδες ἐστίν· πῶς γὰρ ἂν παραδέξαιτό τις, ὅτι γέγονεν
 ἐκ πλευρᾶς ἀνδρὸς γυνή ἢ συνόλως ἄνθρωπος; τί δὲ ἐκώλυεν, ὡσπερ
 ἐκ γῆς ἄνδρα ἐδημιούργει τὸ αἷτιον, οὕτως καὶ γυναικα δημιουργῆσαι;
 ὅ τε γὰρ ποιῶν ὁ αὐτὸς ἦν ἢ τε ὕλη σχεδὸν ἄπειρος, ἐξ ἧς πᾶσα
20 ποιότης κατεσκευάζετο. διὰ τί δὲ οὐκ ἐξ ἄλλου μέρους, τοσοῦτων ὑπαρ-
 χόντων, ἀλλ' ἐκ πλευρᾶς ἐτύπου τὴν γυναικα; ποτέραν δὲ πλευρὰν

<έλαβεν>-ίνα καὶ δύο μόνας ἐμφαίνεσθαι φῶμεν, πρὸς γὰρ ἀλήθειαν οὐδὲ πλῆθος αὐτῶν ἐδήλωσεν-; ἄρα γε τὴν εὐώνυμον ἢ τὴν δεξιάν; εἴ γε μὴν ἀνεπλήρου σαρκὶ τὴν ἑτέραν, ἢ ἀπολειπομένη οὐκ ἦν σαρκίνη δῆπου; καὶ μὴν ἀδελφαί γ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς πᾶσι τοῖς μέρεσιν αἱ

21 ἡμῶν πλευραὶ καὶ σαρκὸς γεγόνασι. τί οὖν λεκτέον; πλευρὰς ὁ βίος ὀνομάζει τὰς δυνάμεις· λέγομεν γὰρ πλευρὰς ἔχειν τὸν ἄνθρωπον ἴσον τῷ δυνάμεις, καὶ εὐπλευρον εἶναι τὸν ἀθλητὴν ἀντὶ τοῦ ἰσχυρόν, καὶ πλευρὰς ἔχειν τὸν κιθαρωδὸν ἀντὶ τοῦ δύναμιν ἐρωμένην ἐν τῷ ἄδειν.

22 τούτου προειρημένου ἀκείνο λεκτέον, | ὅτι ὁ γυμνὸς καὶ ἀνένδετος σώματι νοῦς-περὶ γὰρ τοῦ μήπω ἐνδεδεμένου ἐστὶν ὁ λόγος-πολλὰς ἔχει δυνάμεις, ἐκτικτὴν φυτικὴν ψυχικὴν λογικὴν διανοητικὴν, ἄλλας μυρίας κατὰ τε εἶδη καὶ γένη. ἢ μὲν ἕξις κοινὴ καὶ τῶν ἀψύχων ἐστὶ λίθων καὶ ξύλων, ἧς μετέχει καὶ τὰ ἐν ἡμῖν ἑοικότα λίθοις ὀστέα. ἢ δὲ φύσις διατείνει καὶ ἐπὶ τὰ φυτὰ· καὶ ἐν ἡμῖν δὲ ἐστὶν ἑοικότα φυτοῖς, ὄνυχές τε καὶ τρίχες· ἐστὶ δὲ ἡ φύσις

23 ἕξις ἤδη κινουμένη. ψυχὴ δὲ ἐστὶ φύσις προσειληφυῖα φαντασίαν καὶ ὀρμὴν· αὕτη κοινὴ καὶ τῶν ἀλόγων ἐστίν· ἔχει δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἀναλογεῖν τι ἀλόγου ψυχῆ. πάλιν ἡ διανοητικὴ δύναμις ἰδίᾳ τοῦ νοῦ ἐστὶ, καὶ ἡ λογικὴ κοινὴ μὲν τάχα καὶ τῶν θειοτέρων φύσεων, ἰδίᾳ δὲ ὡς ἐν θνητοῖς ἀνθρώπου· αὕτη δὲ διττὴ, ἢ μὲν καθ' ἣν λογικοὶ ἐσμεν

24 νοῦ μετέχοντες, ἢ δὲ καθ' ἣν διαλεγόμεθα. ἐστὶν <οὖν κα>ὶ ἄλλη δύναμις ἐν ψυχῇ τούτων ἀδελφὴ, ἢ αἰσθητικὴ, περὶ ἧς ἐστὶν ὁ λόγος· οὐδὲν γὰρ ἄλλο νῦν ὑπογράφει ἢ γένεσιν τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως· καὶ κατὰ λόγον· μετὰ γὰρ νοῦν εὐθύς ἔδει δημιουργηθῆναι αἰσθησιν βοηθὸν αὐτῷ καὶ σύμμαχον. τελεσιουργήσας οὖν ἐκείνον τὸ δεύτερον καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει πλάττει δημιούργημα, τὴν κατ' ἐνέργειαν αἰσθησιν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν τῶν ὑποκει-

25 μένων ἀντίληψιν. πῶς οὖν γεννᾶται; ὡς αὐτὸς πάλιν φησὶν, ὅταν ὑπνώσῃ ὁ νοῦς· τῷ γὰρ ὄντι ὑπνώσαντος νοῦ γίνεται αἰσθησις, καὶ γὰρ ἔμπαλιν ἐρηγορότος νοῦ σβέννυται· τεκμήριον δὲ ὅταν τι βουλώμεθα ἀκριβῶς νοῆσαι, εἰς ἐρημίαν ἀποδιδράσκομεν, καταμύομεν τὰς ὄψεις, τὰ ὦτα ἐπιφράττομεν, ἀποταπτόμεθα ταῖς αἰσθήσεσιν. οὕτως μὲν, ὅταν

26 ἀναστῆ καὶ ἐρηγορήσῃ χρεῖται ὁ νοῦς, φθείρεται αἰσθησις. ἴδωμεν δὲ καὶ θάτερον, πῶς ὑπνῷ χρεῖται ὁ νοῦς. περιαναστάσης καὶ ζωπυρηθείσης αἰσθήσεως, ὅταν ἡ ὄψις γραφῆν ἢ πλαστῶν ἔργα εὖ δεδημιουργημένα καθορᾷ, οὐχ ὁ νοῦς ἀπρακτός ἐστι νοητὸν ἐπινοῶν οὐδέν; τί δ' ὅταν ἡ ἀκοὴ προσέχη φωνῆς ἐμμελεία, δύναται ὁ νοῦς λογίζεσθαι τι τῶν οἰκειῶν; οὐδαμῶς. καὶ μὴν πολὺ πλέον ἀπρακτος γίνεται, ὅταν ἡ γεῦσις

27 ἐξανασταῖσα λάβρως ἐμπιπλῆται τῶν γαστρὸς ἡδονῶν. διὸ καὶ Μωυσῆς φοβηθείς, μὴ ποτε ὁ νοῦς μὴ μόνον κοιμηθῆ, ἀλλὰ καὶ τελείως ἀποθάνῃ, φησὶν ἐν | ἑτέροις· "καὶ πάσσαλος ἐστὶ σοι ἐπὶ τῆς ζώνης σου· καὶ ἐστὶ, ὅταν διακαθιζάνῃς, ὀρύξεις ἐν αὐτῷ καὶ ἐπαγαγὼν καλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου" (Deut. 23, 13), πάσσαλον συμβολικῶς φάσκων τὸν

28 ἐξορύσσοντα λόγον τὰ κεκρυμμένα τῶν πραγμάτων. κελεύει δ' αὐτὸν φορεῖν ἐπὶ τοῦ πάθους, ὃ ἀνεζῶσθαι χρὴ καὶ μὴ ἑᾶν κεχαλάσθαι καὶ

ἀνεῖσθαι· τοῦτο δὲ πρακτέον, ὅταν ὁ νοῦς τοῦ τόνου τῶν νοητῶν ἀπο-
 σταῖς ὑφιῆται πρὸς τὰ πάθη καὶ διακαθιζάνη ἐνδιδοὺς καὶ ἀγόμενος ὑπὸ
 29 τῆς σωματικῆς ἀνάγκης. καὶ οὕτως ἔχει· ὅταν ἐν ταῖς ἀβροδιαίτοις
 συνουσίαις ἐπιλάθῃται ὁ νοῦς ἑαυτοῦ κρατηθεὶς τοῖς ἐπὶ τὰς ἡδονὰς
 ἄγουσι, δεδουλώμεθα καὶ ἀκατακαλύπτῳ τῇ ἀκαθαρσίᾳ χρώμεθα· ἐὰν
 δὲ ὁ λόγος ἰσχύσῃ ἀνακαθᾶραι τὸ πάθος, οὔτε πίνοντες μεθυσκόμεθα
 οὔτε ἐσθίωντες ἐξυβρίζομεν διὰ κόρον, ἀλλὰ δίχα τοῦ ληρεῖν νηφάλια
 30 σιτούμεθα. οὐκοῦν ἢ τε τῶν αἰσθήσεων ἐγρήγορσις ὕπνος ἐστὶ <τοῦ> νοῦ
 ἢ τε τοῦ νοῦ ἐγρήγορσις ἀπραξία τῶν αἰσθήσεων, καθάπερ καὶ ἡλίου
 ἀνατείλαντος μὲν ἀφανεῖς αἱ τῶν ἄλλων ἀστέρων λάμπεις, καταδύντος δὲ
 ἔκδηλοι· ἡλίου δὴ τρόπον ὁ νοῦς ἐγρηγορῶς μὲν ἐπισκιάζει ταῖς αἰσθήσεσι,
 31 κοιμηθεὶς δὲ αὐτὰς ἐξέλαμψε. τούτων εἰρημένων ἐφαρμοστέον
 τὰς λέξεις. "ἐπέβαλε" φησὶν "ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ
 ὕπνωσεν" (Gen. 2, 21)· ὁρθῶς· ἡ γὰρ ἔκστασις καὶ τροπή τοῦ νοῦ
 ὕπνος ἐστὶν αὐτοῦ· ἐξίσταται δέ, ὅταν μὴ πραγματεύηται τὰ ἐπιβάλ-
 λοντα αὐτῷ νοητά· ὅτε δ' οὐκ ἐνεργεῖ ταῦτα, κοιμᾶται. εὖ δὲ τὸ
 φάναι ὅτι ἐξίσταται, τοῦτο δ' ἐστὶ τρέπεται, οὐ παρ' ἑαυτόν, ἀλλὰ
 παρὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καὶ ἐπιφέροντα καὶ ἐπιπέμποντα τὴν τροπὴν
 32 θεόν. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· εἰ γοῦν παρ' ἐμὲ ἦν τὸ τρέπεσθαι, ὁπότε
 ἐβουλόμην, ἂν ἐχρώμην αὐτῷ, καὶ ὁπότε μὴ ἐπροηρούμην, ἄτρεπτος
 διετέλουν· νυνὶ δὲ καὶ ἀντιφιλονεικεῖ μοι ἡ τροπή, καὶ πολλάκις βουλό-
 μενος καθῆκόν τι νοῆσαι ἐπαντλοῦμαι ταῖς παρὰ τὸ καθῆκον ἐπιρροαίαις,
 καὶ ἔμπαλιν ἔννοιάν τινος λαμβάνων αἰσχροῦ ποτίμοις ἐννοίαις ἀπερρυ-
 ψάμην ἐκεῖνο, θεοῦ τῇ ἑαυτοῦ χάριτι γλυκὺ νᾶμα ἀντὶ ἀλμυροῦ ἐπείσ-
 33 χέαντος τῇ ψυχῇ. πᾶν μὲν οὖν τὸ γενητὸν ἀναγκαῖον τρέπεσθαι, ἴδιον
 γὰρ ἐστὶ τοῦτο αὐτοῦ, ὡσπερ θεοῦ τὸ ἄτρεπτον εἶναι· ἀλλ' οἱ μὲν
 τραπέντες κατέμειναν ἄχρι παντελοῦς φθορᾶς, οἱ δ' ὅσον μόνον παθεῖν
 34 τὸ θνητόν, οὗτοι δ' εὐθύς ἀνεσώθησαν. διὸ καὶ Μωσῆς φησὶν ὅτι
 "οὐκ ἔασει τὸν ὀλοθρεύοντα εἰσελθεῖν εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν πατάξαι"
 (Exod. 12, 23)· ἔᾶ μὲν γὰρ τὸν ὀλοθρεύοντα-ὄλεθρος δὲ ψυχῆς
 ἐστὶν ἡ τροπή-εἰσελθεῖν εἰς τὴν ψυχὴν, ἵνα τὸ ἴδιον ἐνδείξῃται τοῦ
 γενητοῦ· οὐκ ἀφήσει δὲ ὁ θεὸς τὸν τοῦ ὀρῶντος ἔγγονον Ἰσραὴλ οὕτως
 τραπῆναι, ὥστε πληγῆναι ὑπὸ τῆς τροπῆς, ἀλλὰ ἀναδραμεῖν καὶ ἀνα-
 35 κῦψαι ὡσπερ ἐκ βυθοῦ καὶ ἀνασωθῆναι βιάσεται. "ἔλαβε μίαν
 τῶν πλευρῶν αὐτοῦ" (Gen. 2, 21). τῶν πολλῶν τοῦ νοῦ δυνάμεων
 μίαν ἔλαβε τὴν αἰσθητικὴν. τὸ δὲ "ἔλαβεν" οὐκ ἀντὶ τοῦ ἀφεῖλεν
 ἀκουστέον, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ κατηρίθμηνεν, ἐξήτασεν, ὡς ἐν ἑτέροις "λάβε
 36 τὸ κεφάλαιον τῶν σκύλων τῆς αἰχμαλωσίας" (Num. 31, 26). τί οὖν
 ἐστὶν ὃ βούλεται παραστῆσαι; διχῶς αἰσθησις λέγεται, ἡ μὲν καθ' ἑξίν,
 ἥτις καὶ κοιμωμένων ἡμῶν ἐστὶν, ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν. τῆς μὲν οὖν
 προτέρας τῆς καθ' ἑξίν ὄφελος οὐδέν, οὐδὲ γὰρ αὐτῇ τῶν ὑποκειμένων
 ἀντιλαμβανόμεθα, τῆς δὲ δευτέρας τῆς κατ' ἐνέργειαν, διὰ γὰρ ταύτης
 37 ποιούμεθα τὰς τῶν αἰσθητῶν ἀντιλήψεις. γεννήσας οὖν τὴν προτέραν
 τὴν καθ' ἑξίν αἰσθησιν, ὅτε καὶ τὸν νοῦν ἐγέννα-σὺν γὰρ πολλαῖς
 δυνάμεσιν ἡρεμούσαις αὐτὸν κατεσκεύαζε-, νῦν βούλεται τὴν κατ'

ἐνέργειαν ἀποτελέσαι· ἀποτελεῖται δὲ ἡ κατ' ἐνέργειαν, ὅταν ἡ καθ' ἕξιν κινηθεῖσα ταυτῆς μέχρι τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀγγείων· ὡσπερ γὰρ φύσις ἀποτελεῖται κινηθέντος σπέρματος, οὕτως καὶ ἐνέργεια 38 κινηθείσης ἕξως. "ἀνεπλήρου δὲ σάρκα ἀντ' αὐτῆς" (Gen. 2, 21), τουτέστι συνεπλήρου τὴν καθ' ἕξιν αἰσθησιν ἄγων εἰς ἐνέργειαν καὶ τείνων αὐτὴν ἄχρι σαρκὸς καὶ τῆς ὅλης ἐπιφανείας. διὸ καὶ ἐπιφέρει ὅτι "ἠκοδόμησεν εἰς γυναῖκα" (Gen. 2, 22), διὰ τούτου παριστάς ὅτι οἰκειότατον καὶ εὐθυβολώτατόν ἐστιν ὄνομα αἰσθήσεως γυνή· ὡσπερ γὰρ ὁ μὲν ἀνὴρ ἐν τῷ δρᾶσαι θεωρεῖται, ἐν δὲ τῷ πάσχειν ἡ γυνή, οὕτως ἐν μὲν τῷ δρᾶν ὁ νοῦς, ἐν δὲ τῷ πάσχειν γυναικὸς τρόπον ἡ αἰσθησις 39 ἐξετάζεται. μαθεῖν δὲ ἐκ τῆς ἐναργείας ῥάδιον· ἡ ὄψις πάσχει ὑπὸ τῶν κινούντων αὐτὴν ὁρατῶν, τοῦ λευκοῦ, τοῦ μέλανος, τῶν ἄλλων, ἡ ἀκοή πάλιν ὑπὸ τῶν φωνῶν καὶ ἡ γεῦσις ὑπὸ τῶν χυλῶν διατίθεται, ὑπὸ τῶν ἀτμῶν ἡ ὄσφρησις, ὑπὸ <τοῦ> τραχέος καὶ μαλακοῦ ἡ ἀφή· καὶ ἡρεμοῦσί γε αἱ αἰσθήσεις ἅπασαι, μέχρις ἂν προσέλθῃ ἐκάστη τὸ κινῆσον ἕξωθεν.

40 "Καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ· καὶ εἶπεν Ἀδάμ Τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου" (Gen. 2, 22, 23). τὴν κατ' ἐνέργειαν αἰσθησιν ἄγει ὁ θεὸς πρὸς τὸν νοῦν, εἰδὼς ὅτι ἀνακάμπειν | δεῖ τὴν κίνησιν αὐτῆς καὶ ἀντίληψιν ἐπὶ νοῦν. ὁ δὲ θεασάμενος ἦν πρότερον εἶχε δύναμιν καὶ καθ' ἕξιν ἡρεμοῦσαν νῦν ἀποτελέσμα καὶ ἐνέργειαν γεγεννημένην καὶ κινουμένην, θαυμάζει τε καὶ ἀναφθέγγεται φάσκων ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο- 41 τρία αὐτοῦ, ἀλλὰ σφόδρα οἰκεία· "τοῦτο" γὰρ φησιν "ἔστιν ὁστοῦν ἐκ τῶν ἔμῶν ὀστέων" τουτέστι δύναμις ἐκ τῶν ἔμῶν δυνάμεων-ἐπὶ γὰρ δυνάμεως καὶ ἰσχύος νῦν παρείληπται τὸ ὀστέον-καὶ πάθος ἐκ τῶν ἔμῶν παθῶν· "καὶ σὰρξ" φησὶν "ἐκ τῆς σαρκὸς μου". πάντα γὰρ ὅσα πάσχει ἡ αἰσθησις, οὐκ ἄνευ νοῦ ὑπομένει, πηγὴ γὰρ οὗτός ἐστιν αὐτῆ 42 καὶ θεμέλιος ᾧ ἐπερείδεται. ἄξιον δὲ σκέψασθαι, διὰ τί τὸ "νῦν" προσετέθη· "τοῦτο" γὰρ φησὶ "νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου." ἡ αἰσθησις φύσει νῦν ἐστὶ κατὰ τὸν ἐνεστώτα χρόνον ὑφισταμένη μόνον. ὁ μὲν γὰρ νοῦς τῶν τριῶν ἐφάπτεται χρόνων, καὶ γὰρ τὰ παρόντα νοεῖ καὶ 43 τῶν παρεληλυθότων μέμνηται καὶ τὰ μέλλοντα προσδοκᾷ· ἡ δὲ αἰσθησις οὔτε μελλόντων ἀντιλαμβάνεται οὐδ' ἀνάλογόν τι πάσχει προσδοκᾷ ἢ ἐλπίδι οὔτε παρεληλυθότων μέμνηται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἤδη κινούντος καὶ παρόντος μόνου πάσχειν πέφυκεν, οἷον ὀφθαλμὸς λευκαίνεται νῦν ὑπὸ τοῦ παρόντος λευκοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ παρόντος οὐδὲν πάσχει. ὁ δὲ νοῦς καὶ ἐπὶ τῷ μὴ παρόντι κινεῖται, παρεληλυθότι μὲν κατὰ μνήμην, 44 μέλλοντι δὲ ἐπελπίζων καὶ προσδοκῶν. "ταύτη καὶ κληθήσεται γυνή" (Gen. 2, 23), ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο ἡ αἰσθησις γυνὴ προσρηθήσεται, "ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός" τοῦ κινούντος αὐτὴν "λαμβάνεται αὐτὴ" φησί. διὰ τί οὖν τὸ "αὐτὴ" πρόσκειται; ὅτι ἐστὶν ἕτερα αἰσθησις, οὐκ ἐκ τοῦ νοῦ λαμβανομένη, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ γεγεννημένη· δύο γὰρ, ὡς εἶπον ἤδη, 45 εἰσὶν αἰσθήσεις, ἡ μὲν καθ' ἕξιν, ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν· ἡ μὲν οὖν καθ' ἕξιν οὐκ ἐκ τοῦ ἀνδρός, τουτέστι τοῦ νοῦ, λαμβάνεται, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ

φύεται· ὁ γὰρ νοῦς, καθάπερ ἐδήλωσα, ὅτε ἐγεννᾶτο, σὺν πολλαῖς δυνάμεσι καὶ ἔξεσιν ἐγεννᾶτο, λογικῇ ψυχικῇ φυτικῇ, ὥστε καὶ αἰσθητικῇ· ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν ἐκ τοῦ νοῦ· ἐκ γὰρ τῆς ἐν νῷ καθ' ἑξίν οὔσης αἰσθήσεως ἐτάθη, ἵνα γένηται κατ' ἐνέργειαν, ὥστε ἐξ αὐτοῦ τοῦ 46 νοῦ γεγενῆσθαι τὴν δευτέραν καὶ κατὰ κίνησιν. μάταιος δὲ ὁ νομίζων πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον ἐκ τοῦ νοῦ τι συνόλως γεννᾶσθαι ἢ ἐξ ἑαυτοῦ. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τῇ ἐπὶ τῶν εἰδώλων καθεζομένη αἰσθήσει τῇ Ῥαχὴλ νομιζούσῃ ἐκ τοῦ νοῦ τὰ κινήματα εἶναι ἐπιπλήττει ὁ βλέπων; ἢ | μὲν γὰρ φησι· "δός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, τελευτήσω ἐγώ" (Gen. 30, 1)· ὁ δὲ ἀποκρίνεται ὅτι, ὡ ψευδοδοξοῦσα, οὐκ ἔστιν ὁ νοῦς αἴτιον οὐδενός, ἀλλ' ὁ πρὸ τοῦ νοῦ θεός· διὸ καὶ ἐπιφέρει· "μὴ ἀντὶ θεοῦ ἐγώ εἰμι, 47 ὅς ἐστέρησέ σε καρπὸν κοιλίας" (ibid. 2); ὅτι δὲ ὁ γεννῶν ὁ θεός ἐστι, μαρτυρήσει ἐπὶ τῆς Λείας, ὅταν φῆ· "ἰδὼν δὲ κύριος ὅτι μισεῖται Λεία, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς, Ῥαχὴλ δὲ ἦν στεῖρα" (Gen. 29, 31). ἀνδρὸς δὲ ἴδιον τὸ μήτραν ἀνοιγνύναι. φύσει δὲ μισεῖται παρὰ τῷ θνητῷ <γένε> ἢ ἀρετῇ, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὴν τετίμηκε καὶ παρέχει τὰ 48 πρωτοτόκια τῇ μισουμένῃ. λέγει δ' ἐν ἑτέροις· "εἰ δὲ γένωνται ἀνθρώπων δύο γυναικες, μία αὐτῶν ἡγαπημένη καὶ μία αὐτῶν μισουμένη, καὶ τέκωσιν αὐτῷ καὶ γένηται υἱὸς πρωτότοκος τῆς μισουμένης, ... οὐ δυνήσεται πρωτοτοκεῦσαι τῷ υἱῷ τῆς ἡγαπημένης, ὑπεριδὼν τὸν υἱὸν τῆς μισουμένης τὸν πρωτότοκον" (Deut. 21, 15. 16)· πρώτιστα γὰρ ἐστι καὶ τελειότατα τὰ τῆς μισουμένης ἀρετῆς γεννήματα, τὰ δὲ τῆς ἀγαπωμένης ἡδονῆς ἔσχατα.

49 "Ἐνεκα τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν" (Gen. 2, 24). ἔνεκα τῆς αἰσθήσεως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτῇ δουλωθῇ, καταλείπει καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν καὶ τὴν μητέρα τῶν συμπάντων, τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ προσκολλᾶται καὶ ἐνοῦται τῇ αἰσθήσει καὶ ἀναλύεται εἰς αἰσθησιν, ἵνα γένωνται 50 μία σὰρξ καὶ ἐν πάθος οἱ δύο. παρατῆρει δ' ὅτι οὐχ ἡ γυνὴ κολλᾶται τῷ ἀνδρὶ, ἀλλ' ἔμπαλιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί, ὁ νοῦς τῇ αἰσθήσει· ὅταν γὰρ τὸ κρεῖττον ὁ νοῦς ἐνωθῇ τῷ χείρονι τῇ αἰσθήσει, ἀναλύεται εἰς τὸ χεῖρον τὸ σαρκὸς γένος, τὴν παθῶν αἰτίαν αἰσθησιν· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἢ αἰσθησις ἀκολουθήσῃ τῷ κρεῖττονι τῷ νῷ, οὐκέτι ἔσται σὰρξ, ἀλλὰ ἀμφοτέρω νοῦς. οὗτος μὲν δὴ τοιοῦτος, τὸ φιλοπαθὲς προ- 51 κρίνων τοῦ φιλοθέου. ἔστι δὲ τις ἕτερος τοῦναντίον ἡρημένος ὁ Λευὶ ὁ "λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ Οὐχ ἐώρακά σε, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς οὐκ ἐπέγνω, καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπέγνω" (Deut. 33, 9)· πατέρα καὶ μητέρα οὗτος [τ]ε, τὸν νοῦν καὶ τὴν τοῦ σώματος ὕλην, καταλείπει ὑπὲρ τοῦ κληρον ἔχειν τὸν ἕνα θεόν, "κύριος γὰρ αὐτὸς κληρὸς αὐτῷ" (Deut. 10, 9). 52 γίνεται δὴ τοῦ μὲν φιλοπαθοῦς κληρὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ <φιλοθέου> τοῦ Λευὶ κληρὸς ὁ θεός. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ <εβδομο> μηνὸς κελεύει δύο τράγουσ [κληρον] προσάγειν, "κληρον ἕνα τῷ κυρίῳ καὶ κληρον ἕνα τῷ ἀποπομπάῳ" (Lev. 16, 8); τοῦ γὰρ φιλοπαθοῦς ἐστι κληρὸς ὄντως τὸ ἀποπόμπιμον πάθος.

53 "Καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἰσραὴλ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἤσχυνοντο. Ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν | ἐποίησε κύριος ὁ θεός" (Gen. 2, 25. 3, 1). γυμνός ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ μήτε κακίᾳ μήτε ἀρετῇ ἀμπεχόμενος, ἀλλ' ἑκατέρου γεγυμνωμένος ὄντως, ὅσον ἡ τοῦ νηπίου παιδὸς ψυχὴ ἀμέτοχος οὔσα ἑκατέρου, ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, ἀπημφιάσται τὰ καλύμματα καὶ γεγύμνωται· ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἐσθήματα ψυχῆς, οἷς σκεπάζεται καὶ συγκρύπτεται, τῆς μὲν σπουδαίας τὸ ἀγαθόν, τῆς δὲ φαύλης τὸ κακόν.

54 τριχῶς δὲ [κα]ὶ ψυχὴ γυμνοῦται· ἅπαξ μὲν ὅτε ἄτρεπτος διατελεῖ καὶ πασῶν μὲν ἠρήμωται κακιῶν, πάντα δὲ τὰ πάθη ἀπημφιάσται καὶ ἀποβέβληκε. διὰ τοῦτο καὶ Ἰσραὴλ ἐξω τῆς παρεμβολῆς πήγνυσι τὴν ἑαυτοῦ σκηνήν, μακρὰν ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐκλήθη σκηνὴ μαρ-
55 τυρίου" (Exod. 33, 7)· τοῦτο δ' ἐστὶ τοιοῦτον· ἡ φιλόθεος ψυχὴ ἐκδύσα τὸ σῶμα καὶ τὰ τούτῳ φίλα καὶ μακρὰν ἐξω φυγοῦσα ἀπὸ τούτων πῆξιν καὶ βεβαίωσιν καὶ ἴδρυσιν ἐν τοῖς τελείοις ἀρετῆς δόγμασι λαμβάνει· διὸ καὶ μαρτυρεῖται ὑπὸ θεοῦ, ὅτι καλῶν ἔρα, ἡ ἐκλήθη γὰρ σκηνὴ μαρτυρίου" φησί· καὶ τὸν καλοῦντα παρεσιώπησεν, ἵνα συγκινηθεῖσα ἡ ψυχὴ σκέψηται, τίς ὁ μαρτυρῶν ταῖς φιλαρέτοις διανοίαις ἐστί.
56 τούτου χάριν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων οὐκ εἰσελεύσεται ἐν τῷ ποδήρει (cf. Lev. 16 ss.), ἀλλὰ τὸν τῆς δόξης καὶ φαντασίας ψυχῆς χιτῶνα ἀποδυσάμενος καὶ καταλιπὼν τοῖς τὰ ἐκτὸς ἀγαπῶσι καὶ δόξαν πρὸ ἀληθείας τετιμηκόσι γυμνός ἄνευ χρωμάτων καὶ ἤχων εἰσελεύσεται σπείσαι τὸ ψυχικὸν αἷμα καὶ θυμιᾶσαι ὅλον τὸν νοῦν τῷ
57 σωτήρι καὶ εὐεργέτῃ θεῷ. καὶ μὲν δὴ Ναδὰβ καὶ Ἰσραὴλ (cf. Lev. 10, 1) οἱ ἐγγίσαντες θεῷ καὶ τὸν μὲν θνητὸν βίον καταλιπόντες, τοῦ δ' ἀθανάτου μεταλαχόντες, γυμνοὶ θεωροῦνται τῆς κενῆς καὶ θνητῆς δόξης· οὐ γὰρ ἂν ἐν τοῖς χιτῶσιν αὐτοὺς οἱ κομίζοντες ἔφερον (Lev. 10, 5), εἰ μὴ γεγύμνωντο πάντα δεσμὸν πάθους καὶ σωματικῆς ἀνάγκης διαρρήξαντες, ἵνα μὴ ἡ γύμνωσις αὐτῶν καὶ ἀσωματότης ἀθέων ἐπεισόδῳ λογισμῶν κιβδηλευθῆ· οὐ γὰρ πᾶσιν ἐπιτρεπτόν τὰ θεοῦ καθορᾶν ἀπόρρητα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς δυναμένοις αὐτὰ περιστέλλειν καὶ φυλάττειν.
58 διὸ καὶ οἱ περὶ τὸν Μισαδαὶ οὐχὶ τοῖς ἰδίῳις χιτῶσιν αἵρουσιν, ἀλλὰ τοῖς τῶν ἐκπυρωθέντων καὶ ἀναληφθέντων Ναδὰβ καὶ Ἰσραὴλ· ἀποδυσάμενοι γὰρ τὰ ἐπικαλύπτοντα πάντα τὴν μὲν γύμνωσιν τῷ θεῷ | προσήνεγκαν, τοὺς δὲ χιτῶνας τοῖς περὶ Μισαδαὶ κατέλιπον· χιτῶνες δ'
59 εἰσὶ τὰ μέρη τοῦ ἀλόγου, ἃ τὸ λογικὸν ἐπεσκίαζε. καὶ Ἰσραὴλ γυμνοῦται, ὅταν ἀκούσῃ· "Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου" (Gen. 12, 1). καὶ ὁ Ἰσραὴλ οὐ γυμνοῦται μὲν, ἀεὶ δὲ γυμνός ἐστι καὶ ἀσώματος· πρόσταγμα γὰρ αὐτῷ δέδοται, μὴ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον (Gen. 26, 2), τουτέστι τὸ σῶμα. καὶ Ἰσραὴλ γυμνότητος ἔρα ψυχικῆς-ἡ γὰρ λειότης αὐτοῦ γύμνωσις ἐστὶν- ἦν γὰρ Ἰσραὴλ ἀνήρ δασύς, Ἰσραὴλ δέ, φησὶν, ἀνήρ λεῖος (Gen. 27, 11), παρὸ καὶ τῆς Λείας
60 ἀνήρ ἐστι. μία μὲν ἀρίστη γύμνωσις ἐστὶν αὕτη, ἡ δ' ἕτερα ἐστὶν ἐναντία, ἀρετῆς ἀφαίρεσις ἐκ τροπῆς γινομένη, ὅταν ληραίνῃ καὶ παρανοῆ ἡ ψυχὴ. ταύτη χρῆται ὁ Νῶε γυμνούμενος, ὅταν πῆναι τοῦ

οἴνου· χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἡ τροπὴ καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ νοῦ κατ'
 ἀρετῆς ἀφαίρεσιν οὐκ ἄχρι τῶν ἐκτὸς ἐχύθη, ἀλλ' ἐμεινεν ἐν τῷ οἴκῳ·
 φησὶ γὰρ ὅτι "ἐγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ" (Gen. 9, 21)· καὶ γὰρ
 ἀμάρτη ὁ σοφός, οὐχ οὕτως ἐξώκειλεν ὡς ὁ φαῦλος, τοῦ μὲν γὰρ
 κέχυται ἡ κακία, τοῦ δὲ συνέσταλται· διὸ καὶ ἀνανήφει, τοῦτο δ' ἐστὶ
61 μετανοεῖ καὶ ὡσπερ ἐκ νόσου ἀναλαμβάνει· ἀκριβέστερον δὲ τὸ ἐν τῷ
 οἴκῳ γίνεσθαι τὴν γύμνωσιν θεασώμεθα· ἐπειδὴν ἡ ψυχὴ τραπέισα
 μόνον ἐννοηθῆτι τῶν ἀτόπων καὶ μὴ ἐπεξέλθῃ, ὥστε αὐτὸ ἔργῳ τε-
 λειῶσαι, ἐν τῷ τῆς ψυχῆς χωρίῳ καὶ οἴκῳ γέγονε τὸ ἀμάρτημα· ἐὰν
 δὲ πρὸς τῷ μοχθηρὸν τι λογίσασθαι καὶ ἐπανύσῃται, ὥστε ἐργάσασθαι,
62 κέχυται καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τὸ ἀδίκημα· παρὸ καὶ τῷ Χαναὰν καταρᾶται,
 ὅτι τὴν τῆς ψυχῆς τροπὴν ἔξω ἀπήγγειλε, τουτέστι καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς
 ἔτεινε καὶ ἐπεχειράσατο προσθεῖς τῷ κακῷ βουλήματι κακὸν τὸ διὰ
 τῶν ἔργων ἀποτελέσμα· Σῆμ δὲ καὶ Ἰάφεθ ἐπαινοῦνται μὴ ἐπιθέμενοι
63 τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὴν τροπὴν αὐτῆς περικαλύψαντες· διὰ τοῦτο καὶ αἱ
 εὐχαι καὶ οἱ ὀρισμοὶ τῆς ψυχῆς ἐπιλύονται, ὅταν ἐν οἴκῳ γένωνται
 πατρὸς ἢ ἀνδρός (Num. 30, 4 ss.), μὴ ἡσυχάζόντων τῶν λογισμῶν μηδὲ
 ἐπιτιθεμένων τῇ τροπῇ, ἀλλὰ περιαιρούντων τὸ ἀμάρτημα· τότε γὰρ καὶ
 ὁ δεσπότης ἀπάντων "καθαριεῖ αὐτήν". εὐχὴν δὲ χήρας καὶ ἐκβεβλη-
 μένης ἀναφαίρετον ἔα· "ὅσα γὰρ ἂν εὔξῃται" φησὶ "κατὰ τῆς ψυχῆς
 αὐτῆς, μένει αὐτῇ" (Num. 30, 10)· κατὰ λόγον· εἰ γὰρ ἄχρι τῶν
 ἐκτὸς ἐκβληθεῖσα προελήλυθεν, ὡς μὴ τρέπεσθαι μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ
 τῶν ἀποτελεσμάτων ἀμαρτάνειν, ἀθεράπευτος μένει ἀνδρείου τε λόγου
64 μὴ μετασχοῦσα καὶ τῆς τοῦ πατρὸς παρηγορίας στερηθεῖσα· τρίτη γύμ-
 νωσις ἐστὶν ἡ μέση, καθ' ἣν ὁ νοῦς ἀλογός ἐστι μήτε ἀρετῆς πῶ μήτε
 κακίας μετέχων· περὶ ταύτης ἐστὶν ὁ λόγος, ἧς καὶ ὁ νήπιος κοινωνεῖ,
 ὥστε | τὸ λεγόμενον "ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐ-
 τοῦ" τοιοῦτον εἶναι· οὔτε ὁ νοῦς ἐνόει οὔτε ἡ αἰσθησις ἤσθάνετο, ἀλλ'
 ἦν ὁ μὲν τοῦ νοεῖν ἔρημός τε καὶ γυμνός, ἡ δὲ τοῦ αἰσθάνεσθαι.
65 τὸ δὲ "οὐκ ἠσχύνοντο" πάλιν ἴδωμεν· τρία κατὰ τὸν τόπον
 ἐστίν· ἀναισχυντία, αἰδώς, τὸ μήτε ἀναισχυντεῖν μήτε αἰδεῖσθαι·
 ἀναισχυντία μὲν οὖν ἴδιον φαύλου, αἰδώς δὲ σπουδαίου, τὸ δὲ μήτε αἰ-
 δεῖσθαι μήτε ἀναισχυντεῖν τοῦ ἀκαταλήπτως ἔχοντος καὶ ἀσυγκαταθέτως,
 περὶ οὗ νῦν ἐστὶν ὁ λόγος· ὁ γὰρ μηδέπω κατάληψιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ
66 λαβὼν οὔτε ἀναισχυντεῖν οὔτε αἰδεῖσθαι δύναται· τῆς μὲν οὖν ἀναισχυ-
 τίας παραδείγματα αἱ ἀσχημοσύναι πᾶσαι, ὅταν ὁ νοῦς ἀποκαλύπτῃ τὰ
 αἰσχροά, συσκιάζειν δέον, ἐπαυχῶν καὶ σεμνυνόμενος ἐπ' αὐτοῖς· λέγεται
 καὶ ἐπὶ τῆς Μαριάμ, ὅτε κατελάλει Μωυσῆ· "εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς πτύων
 ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἐντραπήσεται ἑπτὰ ἡμέρας"
67 (Num. 12, 14); ὄντως γὰρ ἀναίσχυντος καὶ θρασεῖα ἢ αἰσθησις, ἢ
 ἐξουθενηθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς παρὰ τὸν πιστὸν ἐν ὅλῳ τῷ
 οἴκῳ (ibid. 7), ᾧ τὴν Αἰθιοπίσαν, τὴν ἀμετάβλητον καὶ κατακορῆ
 γνώμην, αὐτὸς ὁ θεὸς ἠρμόσατο, τολμᾷ καταλαλεῖν Μωυσῆ καὶ κατηγο-
 ρεῖν, ἐφ' ᾧ ὤφειλεν ἐπαινέσθαι (ibid. 1)· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐγκώμιον
 αὐτοῦ μέγιστον, ὅτι τὴν Αἰθιοπίσαν ἔλαβε, τὴν ἄτρεπτον καὶ πεπυρω-

μένην καὶ δόκιμον φύσιν· ὡσπερ γὰρ ἐν ὀφθαλμῷ τὸ βλέπον μέλαν
68 ἐστίν, οὕτως τὸ ὁρατικὸν τῆς ψυχῆς Αἰθιοπίσσα κέκληται. διὰ τί οὖν,
 πολλῶν ὄντων κακίας ἔργων, ἐνὸς μόνου μέμνηται τοῦ κατὰ τὸ αἰσχροῦ
 εἰπὼν "οὐκ ἠσχύοντο", ἀλλ' <οὐκ> οὐκ ἠδίκουν ἢ οὐχ ἡμάρτανον ἢ
 οὐκ ἐπλημμέλουν; παράκειται δὲ ἡ αἰτία. μὰ τὸν ἀληθῆ μόνον θεὸν
 οὐδὲν οὕτως αἰσχροῦ ἠγοῦμαι ὡς τὸ ὑπολαμβάνειν ὅτι νοῦ ἢ ὅτι
69 αἰσθάνομαι. ὁ ἐμὸς νοῦς αἴτιος τοῦ νοεῖν; πόθεν; ἑαυτὸν γὰρ οἶδεν,
 ὅστις ὦν τυγχάνει ἢ πῶς ἐγένετο; ἡ δὲ αἰσθησις αἰτία τοῦ αἰσθάνεσθαι;
 πῶς ἂν λέγοιτο, μήθ' ὑφ' αὐτῆς μήτε ὑπὸ τοῦ νοῦ γνωριζομένη; οὐχ
 ὁρᾷς ὅτι ὁ δοκῶν νοεῖν νοῦς εὐρίσκεται πολλάκις ἄνους, ἐν τοῖς κόροις,
 ἐν ταῖς μέθαις, ἐν ταῖς παραφροσύναις; ποῦ δὴ τὸ νοεῖν ἐπ' αὐτῶν; ἡ
 δὲ αἰσθησις οὐ πολλάκις ἀφαιρεῖται τὸ αἰσθάνεσθαι; ὁρῶντες ἔστιν ὅτε
 οὐχ ὁρῶμεν καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούομεν, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μικρὸν ὅσον
70 ἐτέρῳ νοητῷ προσενεχθῆ παρενθυμούμενος. ἕως οὖν γυμνοὶ εἰσιν, ὁ
 μὲν νοῦς τοῦ νοεῖν, ἡ δὲ αἰσθησις τοῦ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲν ἔχουσιν
 αἰσχροῦ. ἐπειδὴ δὲ | ἄρξονται καταλαμβάνειν, ἐν αἰσχύνη καὶ ὑβρει
 γίνονται, εὐρεθήσονται γὰρ εὐθεία καὶ μωρία πολλάκις χρώμενοι μᾶλλον
 ἢ ὑγαινούση ἐπιστήμη, οὐ μόνον ἐν κόροις καὶ μελαγχολίαις καὶ πα-
 ραφροσύναις ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ. ὅτε μὲν γὰρ ἡ αἰσθησις κρατεῖ,
 ὁ νοῦς ἠνδραπόδισται μηδενὶ προσέχων νοητῷ, ὅτε δὲ ὁ νοῦς κρατεῖ,
 ἡ αἰσθησις ἀπρακτος θεωρεῖται μηδενὸς ἀντίληψιν ἰσχουσα αἰσθητοῦ.
71 " Ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ
 τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε κύριος ὁ θεός" (Gen. 3, 1). δυεῖν προγεγονότων
 νοῦ καὶ αἰσθήσεως καὶ τούτων γυμνῶν κατὰ τὸν δεδηλωμένον τρόπον
 ὑπαρχόντων, ἀνάγκη τρίτην ἡδονὴν συναγωγὸν ἀμφοῖν ὑπάρξαι πρὸς τὴν
 τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν ἀντίληψιν. οὔτε γὰρ ὁ νοῦς δίχα αἰσθήσεως
 ἠδύνατο καταλαβεῖν ζῶον ἢ φυτὸν ἢ λίθον ἢ ξύλον ἢ συνόλως σῶμα
72 οὔτε ἡ αἰσθησις δίχα τοῦ νοῦ περιποιῆσαι τὸ αἰσθάνεσθαι. ἐπειδὴ
 τοίνυν ἄμφω ταῦτα συνελθεῖν ἔδει πρὸς κατάληψιν τῶν ὑποκειμένων,
 τίς αὐτὰ συνήγαγεν ὅτι μὴ δεσμὸς τρίτος ἔρωτος καὶ ἐπιθυμίας, ἀρχού-
73 σης καὶ δυναστευούσης ἡδονῆς, ἦν συμβολικῶς ὄφιν ὠνόμασε; πάνυ καλῶς
 ὁ ζωοπλάστης θεὸς ἐδημιούργησε τὴν τάξιν· νοῦν πρῶτον τὸν ἄνδρα,
 πρεσβύτατον γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ, εἶτα αἰσθησιν τὴν γυναῖκα, εἶτα ἐξῆς
 τρίτον ἡδονήν. δυνάμει δὲ εἰσιν αὐτῶν αἱ ἡλικίαι διάφοροι νοούμεναι
 μόνον, χρόνῳ δὲ ἰσήλικες· ἅμα γὰρ ἑαυτῇ ψυχῇ πάντα ἐπιφέρεται, ἀλλὰ
 τὰ μὲν ἐντελεχεῖα, τὰ δὲ τῷ δύνασθαι γενέσθαι, εἰ καὶ μήπω προσεῖληφε
74 τὸ τέλος. εἰκάσθη δὲ ὄφει ἡδονὴ διὰ τόδε· πολύπλοκος γὰρ καὶ ποι-
 κίλη ὡσπερ τοῦ ὄφεως ἡ κίνησις, οὕτως καὶ ἡδονῆς· πενταχῆ γέ τοι
 πρῶτον εἰλεῖται, καὶ γὰρ δι' ὀράσεως ἡδοναὶ συνίστανται καὶ δι' ἀκοῆς
 καὶ διὰ γεύσεως καὶ διὰ ὀσφρήσεως καὶ δι' ἀφῆς· γίνονται δὲ αἱ σφο-
 δρόταται καὶ σύντονοι αἱ περὶ τὰς γυναῖκας ὁμιλίαι, δι' ὧν γένεσις ἡ
75 τοῦ ὁμοίου πέφυκεν ἀποτελεῖσθαι. καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο μόνον ποικίλην
 φασκὲν τὴν ἡδονήν, ὅτι περὶ πάντα τὰ τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς εἰλεῖται,
 ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ ἕκαστον μέρος πολύπλοκός ἐστιν· εὐθὲς δι' ὀρά-
 σεως ἡδοναὶ γίνονται ποικίλαι, γραφικὴ πᾶσα, πλαστικὴ, τᾶλλα ὅσα

κατὰ τέχνας τεχνικὰ δημιουργήματα τέρπει τὴν ὄρασιν· πάλιν φυτῶν βλαστανόντων ἀνθούτων καρποτοκούντων διαφοραί, ζῴων εὐμορφία πολυσχιδεῖς· ὁμοίως τὴν ἀκοὴν αὐλὸς ἡδύνει, κιθάρα, πᾶσα ὀργάνων ἰδέα, | ζῴων ἀλόγων ἐμμελεῖς φωναί, χελιδόνων, ἀηδόνων, τῶν ἄλλων ὅσα φύσις μεμούσωκε, λογικῶν εὐφωνία, κιθαρωδῶν κωμωδία τραγωδία

76 τὴν ἄλλην ὑποκριτικὴν ἐπιδεικνυμένων. τί <δ> εἰ περὶ τῶν γαστρῶν ἡδονῶν διδάσκειν; σχεδὸν γὰρ ὅσαι τῶν ὑποκειμένων χυλῶν προσηνῶν διαφοραὶ καὶ τὴν αἴσθησιν κινούντων, τοσαῦται καὶ τῆς ἡδονῆς. ἄρ' <οὖν> οὐ δεόντως ποικίλον οὔσα ἡδονὴ ποικίλῳ ζῴῳ ὄφει παρεβλήθη;

77 διὰ τοῦτο καὶ τὸ λαῶδες καὶ ὄχλον ἔχον ἐν ἡμῖν μέρος, ὅτε τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τουτέστι τῷ σωματικῷ ὄγκῳ, οἰκιῶν ἐφίεται, ἡδοναῖς περιπίπτει θάνατον ἐπαγούσαις, οὐ χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ὑπὸ κακίας φθοράν· φησὶ γάρ· "καὶ ἀπέστειλε κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θανατοῦντας. καὶ ἔδακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθνησκε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ" (Num. 21, 6). ὄντως γὰρ οὐδὲν οὕτως

78 θάνατον ἐπάγει ψυχῆ, ὡς ἀμετρία τῶν ἡδονῶν. τὸ δὲ ἀποθνήσκον οὐ τὸ ἄρχον ἐστὶν ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον τὸ λαῶδες, καὶ μέχρι τούτου θάνατον ἐνδέξεται, μέχρις ἂν μετανοοῖα χρησάμενον ὁμολογήσῃ τὴν τροπὴν· προσελθόντες γὰρ ἔλεγον Μωυσῆ "ὅτι ἡμαρτήκαμεν, ὅτι κατελαλήσαμεν κατὰ κυρίου καὶ κατὰ σοῦ· εὔξαι οὖν πρὸς κύριον, καὶ ἀφελέτω ἀφ' ἡμῶν τοὺς ὄφεις" (ibid. 7). εὔ τὸ φάναι, οὐχ ὅτι κατελαλήσαμεν, ἡμάρτομεν, ἀλλ' "ὅτι ἡμάρτομεν, κατελαλήσαμεν". ὅταν γὰρ ἀμάρτη καὶ ἀπαρτηθῆ ὁ νοῦς ἀρετῆς, αἰτιᾶται τὰ θεῖα τὴν ἰδίαν τρο-

79 πὴν προσάπτων θεῷ. πῶς οὖν γίνεται ἴασις τοῦ πάθους; ὅταν ἕτερος ὄφεις κατασκευασθῆ τῷ τῆς Εὐας ἐναντίος, ὁ σωφροσύνης λόγος· ἡδονῆ γὰρ ἐναντίον σωφροσύνη, ποικίλῳ πάθει ποικίλη ἀρετὴ καὶ ἀμυνομένη πολεμίαν ἡδονήν. τὸν κατὰ σωφροσύνην οὖν ὄφιν κελεύει ὁ θεὸς Μωυσεῖ κατασκευάσασθαι καὶ φησὶ· "ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημείου" (ibid. 8). ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἄλλῳ τινὶ κατασκευάζεται τοῦτον ὁ Μωυσῆς τὸν ὄφιν ἢ ἑαυτῷ, προστάττει γὰρ ὁ θεὸς "ποίησον σεαυτῷ," ἵνα γινῶσθε, ὅτι οὐ παντός ἐστι κτῆμα σωφροσύνη,

80 ἀλλὰ μόνου τοῦ θεοφιλοῦς. σκεπτέον δέ, διὰ τί Μωυσῆς χαλκοῦν ὄφιν κατασκευάζεται, οὐ προσταχθὲν αὐτῷ περὶ ποιότητος. μήποτ' | οὖν διὰ τὰδε· πρῶτον μὲν ἄυλοι εἰσιν αἱ θεοῦ χάριτες [ιδέαι αὐτα] καὶ ἄποιοι, αἱ δὲ τῶν θνητῶν σὺν ὑλῇ θεωροῦνται· δεύτερον δὲ Μωυσῆς μὲν ἀσωμάτων ἐρᾷ ἀρετῶν, αἱ δ' ἡμέτεραι ψυχαὶ οὐ δυνάμεναι ἐκδῦναι

81 τὰ σώματα σωματικῆς ἐφίενται ἀρετῆς. δυνατῆ δὲ καὶ στερεᾷ οὐσίᾳ τῆ χαλκοῦ ἀπέικασται ὁ κατὰ σωφροσύνην λόγος εὔτονος καὶ ἀδιάκοπος ὢν, ἴσως δὲ καὶ παρόσον ἢ μὲν ἐν τῷ θεοφιλεῖ σωφροσύνη τιμιωτάτη ἐστὶ καὶ χρυσοῦ ἐοικυῖα, δευτερεύουσα δὲ ἢ ἐν τῷ κατὰ προκοπὴν σοφίαν ἀναλαβόντι. ὃν ἂν οὖν "δάκῃ ὄφεις, πᾶς ὁ ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται" (ibid.)· πάνυ ἀληθῶς· ἐὰν γὰρ ὁ νοῦς δηχθῆις ἡδονῆ, τῷ τῆς Εὐας ὄφει, ἰσχύσει κατιδεῖν ψυχικῶς τὸ σωφροσύνης κάλλος, τὸν Μωυσέως ὄφιν, καὶ διὰ τούτου τὸν θεὸν αὐτόν, ζήσεται· μόνον ἰδέτω καὶ κατανοησάτω.

82 οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἡ ἀρχουσα σοφία Σάρρα φησὶν· "ὅς γὰρ ἂν

ἀκούσῃ, συγχαρεῖται μοι" (Gen. 21, 6); ἀλλὰ φέρε τινα ἰσχυῖσαι ἀκοῦσαι, ὅτι τέτοκεν ἡ ἀρετὴ τὴν εὐδαιμονίαν Ἰσαάκ, καὶ εὐθύς συγχαρητικὸν ὕμνον ὑμνήσει. ὡς οὖν τοῦ ἀκούσαντός ἐστι <τ>ὸ συγχαίρειν, οὕτως τοῦ 83 σωφροσύνην καὶ θεὸν ἰδόντος εἰλικρινῶς τὸ μὴ ἀποθνήσκειν. πολλαὶ δὲ καρτερίας καὶ σωφροσύνης ἐρασθεῖσαι ψυχὰι καὶ ἐρημωθεῖσαι παθῶν ὅμως κράτος ὑπέμειναν θεοῦ καὶ τροπὴν τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ἐδέξαντο, διασυνιστάντος αὐτόν τε καὶ τὴν γένεσιν τοῦ δεσπότη, ἑαυτὸν μὲν, ὅτι ἀκλινησθεῖς ἔστηκεν αἰεὶ, τὴν δὲ γένεσιν, ὅτι ταλαντεύει καὶ πρὸς τὰναντία 84 ἀντιρρέπει· φησὶ γάρ· "τοῦ ἀγαγόντος σε διὰ τῆς ἐρήμου τῆς μεγάλης καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης, οὗ ὄφις δάκνων καὶ σκορπίος καὶ δίψα, οὗ οὐκ ἦν ὕδωρ, τοῦ ἐξαγαγόντος σοὶ ἐκ πέτρας ἀκροτόμου πηγὴν ὕδατος, τοῦ ψωμίσαντός σε τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὃ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σου" (Deut. 8, 15. 16). ὁρᾷς ὅτι οὐ μόνον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ παθῶν ἐπιεμένη ἡ ψυχὴ περιπίπτει τοῖς ὄφεσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐστὶν ἐν ἐρήμῳ δάκνεται ὑφ' ἡδονῆς, τοῦ ποικίλου καὶ ὀφιδόου πάθους· οἰκειό- 85 τατον δὲ ὄνομα εἶληχε τὸ ἡδονῆς ἔργον, δηγμὸς γὰρ καλεῖται. ἀλλ' οὐ μόνον οἱ ἐν ἐρήμῳ δάκνονται ὑφ' ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐσκορπισμένοι· καὶ γὰρ ἐγὼ πολλάκις καταλιπὼν μὲν ἀνθρώπους συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ πατρίδα καὶ εἰς ἐρημίαν ἐλθὼν, ἵνα τι τῶν θείας ἀξίων κατανοήσω, οὐδὲν ὦνησα, ἀλλὰ σκορπισθεὶς ὁ νοῦς ἢ πάθει δηχθεὶς ἀνεχώρησεν εἰς τὰναντία· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἐν πλήθει μυριάδων ἡρεμῶ τὴν διάνοιαν, | τὸν ψυχικὸν ὄχλον σκεδάσαντος θεοῦ καὶ διδάξαντός με, ὅτι οὐ τόπων διαφοραὶ τό τε εὖ καὶ χεῖρον ἐργάζονται, ἀλλ' ὁ κινῶν θεὸς καὶ ἄγων ἦ 86 ἂν προαιρῆται τὸ τῆς ψυχῆς ὄχημα. πλὴν περιπίπτει σκορπίῳ, ὅπερ ἐστὶ σκορπισμῶ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ δίψα καταλαμβάνει ἢ τῶν παθῶν, μέχρις ἂν ὁ θεὸς τῆς ἀκροτόμου σοφίας ἑαυτοῦ τὸ νᾶμα ἐπιπέμψῃ καὶ ποτίσῃ τὴν τραπέισαν ψυχὴν ἀμεταβλήτῳ ὑγείᾳ· ἢ γὰρ ἀκρότομος πέτρα ἢ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστίν, ἣν ἄκραν καὶ πρωτίστην ἔτεμεν ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἐξ ἧς ποτίζει τὰς φιλοθέους ψυχὰς· ποτισθεῖσαι δὲ καὶ τοῦ μάννα ἐμπίπλονται τοῦ γενικωτάτου -καλεῖται γὰρ τὸ μάννα "τί", ὃ πάντων ἐστὶ γένος-, τὸ δὲ γενικώτατόν ἐστιν ὁ θεός, καὶ δεῦτερος ὁ θεοῦ λόγος, τὰ δ' ἄλλα λόγῳ μόνον ὑπάρχει, ἔργοις δὲ ἐστὶν οὗ ἴσα τῷ οὐχ ὑπάρχοντι. 87 Ἴδε νῦν διαφορὰν τοῦ ἐν ἐρήμῳ τρεπομένου καὶ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ· ὁ μὲν γὰρ τοῖς θανατοῦσιν ὄφεσι χρῆται, τουτέστιν ἀπλήστοις ἡδοναῖς θάνατον ἐπιφερούσαις, ὃ δ' ἀσκητῆς δάκνεται μόνον ὑφ' ἡδονῆς καὶ σκορπίζεται, οὐ θανατοῦται· κἀκείνους μὲν σωφροσύνη, χαλκῷ ὄφει, θε- ραπεύεται γενομένη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μωυσέως, οὗτος δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ποτίζεται κάλλιστον ποτὸν σοφίαν ἐκ τῆς πηγῆς, ἣν αὐτὸς ἐξήγαγεν 88 ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας. οὐδὲ τοῦ θεοφιλεστάτου Μωυσέως ἀπέχεται ἢ ὀφιδόης <ἡδον>ῆ, λέγεται δὲ ὧδε· "εἰ μὴ μὴ πιστεύσωσί μοι μηδὲ εἰσακούσωσί τῆς φωνῆς μου-ἐροῦσι γὰρ, οὐκ ὤπταί σοι ὁ θεός-, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; καὶ εἶπε κύριος Μωυσεῖ· τί τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν τῇ χειρὶ σου; ὃ δὲ εἶπε· ῥάβδος. καὶ εἶπε· ῥίψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἔρριψεν αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ὄφις, καὶ ἔφυγε Μωυσῆς ἀπ'

αὐτοῦ. καὶ εἶπε κύριος Μωυσεῖ· ἔκτεινον τὴν χεῖρα καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου. ἐκτείνας οὖν τὴν χεῖρα ἐπελάβετο τῆς κέρκου, καὶ ἐγένετο **89** ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ <αὐτοῦ>· ἵνα πιστεύσωσί σοι" (Exod. 4 ss.). πῶς ἂν τις πιστεύσαι θεῷ; ἐὰν μάθῃ, ὅτι πάντα τὰ ἄλλα τρέπεται, μόνος δὲ αὐτὸς ἄτρεπτός ἐστι. πυνθάνεται οὖν ὁ θεὸς τοῦ σοφοῦ, τί ἐστιν ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ βίω· ἢ γὰρ χεῖρ σύμβολον πράξεως· ὁ δ' ἀποκρίνεται, ὅτι παιδεία, ἦν ῥάβδον καλεῖ. διὸ καὶ ὁ πτερνιστῆς τῶν παθῶν Ἰακώβ φησιν· "ἐν γὰρ τῇ ῥάβδῳ μου διέβην τὸν Ἰορδάνην τοῦτον" (Gen. 32, 10)· Ἰορδάνης | δὲ κατάβασις ἐρμηνεύεται· τῆς δὲ κάτω καὶ γήινης καὶ φθαρτῆς φύσεώς ἐστι τὰ κατὰ κακίαν καὶ πάθος· διαβαίνει δὲ ταῦτα ὁ ἀσκητῆς νοῦς ἐν παιδείᾳ· ταπεινὸν γὰρ τὸ ἐκδέ- **90** χεσθαι, ὅτι βακτηρίαν ἔχων ποταμὸν διέβαινε. καλῶς οὖν καὶ ὁ θεοφιλῆς Μωυσῆς ἀποκρίνεται· ὄντως γὰρ αἱ πράξεις τοῦ σπουδαίου παιδεία ὡς ἂν ῥάβδῳ ἐπερείδονται, τὸν κλόνον καὶ σάλον τῆς ψυχῆς ἰδρῦμεναι. αὕτη ἡ ῥάβδος ἀπορριφθεῖσα γίνεται ὄφις· εἰκότως· ἐὰν γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπορρίψῃ τὴν παιδείαν, γέγονε φιλήδονος ἀντὶ φιλαρέτου. διὸ καὶ Μωυσῆς φεύγει ἀπ' αὐτοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἡδονῆς ἀπο- **91** διδράσκει ὁ φιλάρετος. ἀλλὰ τοί γε ὁ θεὸς τὴν φυγὴν οὐκ ἐπαινεῖ· σοὶ μὲν γάρ, ὦ διάνοια, μήπω τελειωθεῖση φυγὴν καὶ δρασμὸν τῶν παθῶν ἀρμόζει μελετᾶν, Μωυσεῖ δὲ τῷ τελείῳ παραμένειν τῷ πρὸς αὐτὰ πολέμῳ καὶ ἀντιστατεῖν αὐτοῖς καὶ διαμάχεσθαι· εἰ δὲ μή, ἀδείας καὶ ἐξουσίας λαβόμενα μέχρι τῆς ψυχικῆς ἀκροπόλεως ἀναβάντα πᾶσαν ἐκ- **92** πολιορκήσῃ καὶ λεηλατήσῃ τυράννου τρόπον τὴν ψυχὴν. διὸ καὶ προστάττει ὁ θεὸς "λαβέσθαι τῆς κέρκου", τουτέστι τὸ ἀντίδικον τῆς ἡδονῆς καὶ ἀτίθασον αὐτῆς μὴ φοβείτω σε, ἀλλὰ τούτου μάλιστα λαβοῦ καὶ κατάσχεσ καὶ περικράτησον· ἔσται γὰρ πάλιν ἀντὶ ὄφους ῥάβδος, τουτέσ- **93** τιν ἀντὶ ἡδονῆς γενήσεται ἐν τῇ χειρὶ παιδεία. ἀλλὰ γενήσεται ἐν τῇ χειρὶ, ἐν τῇ πράξει τοῦ σοφοῦ, ὃ δὴ καὶ ἀληθές ἐστι· λαβέσθαι δὲ καὶ περικρατῆσαι ἡδονῆς ἀδύνατον, εἰ μὴ πρότερον ἐκταθείῃ ἢ χεῖρ, τουτέστιν εἰ μὴ τὰς πράξεις καὶ προκοπὰς ἀπάσας ὁμολογήσειεν ἡ ψυχὴ κατὰ θεὸν εἶναι καὶ μηδὲν εἰς ἑαυτὴν ἀναγάγοι. τοῦτον μὲν δὴ τὸν ὄφιν ἀποδιδράσκειν ὁ βλέπων διέγνωκεν· ἕτερον δὲ τὸν σωφροσύνης λόγον κατασκευάζει, τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον, ἵνα ὁ δηχθεὶς ὑφ' ἡδονῆς ἰδὼν σω- **94** φροσύνην ζήτησῃ τὸν ἀληθῆ βίον. τοιοῦτον ὄφιν εὐχεται ὁ Ἰακώβ γενέσθαι τὸν Δᾶν καὶ φησιν οὕτως· "Δᾶν κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ Ἰσραήλ, καὶ γενέσθω Δᾶν ὄφις ἐφ' ὁδοῦ, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου, καὶ πεσεῖται ὁ ἵππευς εἰς τὰ ὀπίσω, τὴν σωτηρίαν περιμένων κυρίου" (Gen. 49, 16_18). ἐκ μὲν τῆς Λείας πέμπτος υἱός ἐστιν Ἰσάχαρ γνήσιος τοῦ Ἰακώβ, συγκαταριθμουμένων δὲ τῶν ἐκ τῆς Ζέλφας δυεῖν ἔβδομος, τοῦ δὲ Ἰακώβ πέμπτος ἐστὶν ὁ Δᾶν ἐκ τῆς Βάλλας τῆς παιδίσκης Ῥαχήλ. τὴν δὲ αἰτίαν ἐν τοῖς κατ' **95** ἰδίαν ἐξευρήσομεν. περὶ δὲ τοῦ Δᾶν πάλιν κατανοητέον. δύο γένη φορεῖ ἡ ψυχὴ, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ φθαρτόν· τὸ μὲν οὖν κρεῖττον κεκύηκεν ἤδη καὶ ἴσταται ἐπ' αὐτοῦ· ὅτε γὰρ ἐξομολογήσασθαι τῷ | θεῷ καὶ παραχωρῆσαι πάντα ἴσχυσεν ἢ ψυχὴ, κτῆμα κρεῖσσον λαβεῖν οὐκέτ'

εἶχε· διὰ τοῦτ' ἔστη τοῦ τίκτειν τὸν Ἰούδαν, τὸν ἔξομολογητικὸν τρόπον,
96 ἐνεγκοῦσα. τὸ δὲ θνητὸν γένος νῦν ἄρχεται διαπλάττειν. ὑφέστηκε δὲ
 τὸ θνητὸν καταπόσει· θεμελίου γὰρ τρόπον ἢ γεῦσις, ἢ αἰτία τῆς τῶν
 ζώων διαμονῆς ἐστὶ· Βάλλα δὲ ἑρμηνεύεται κατάποσις· ἐκ ταύτης οὖν
 γίνεται ὁ Δάν, ὃς ἑρμηνεύεται κρίσις· τοῦτο γὰρ τὸ γένος διακρίνει καὶ
 χωρίζει τὰ ἀθάνατα ἀπὸ τῶν θνητῶν. εὔχεται οὖν αὐτὸν γενέσθαι
 σωφροσύνης ἑραστήν, τῷ δὲ Ἰούδα οὐκ εὔχεται· ἔχει γὰρ ἤδη τὸ ἔξομολο-
97 γεῖσθαι καὶ εὐαρεστεῖν θεῷ. "γενέσθω" οὖν φησι "Δάν ὄφισ ἐφ' ὁδοῦ".
 ὁδὸς ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· ὡς περ γὰρ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐστὶν ἰδεῖν διαφορὰν
 τῶν ὄντων, ἀψύχων ἐμψύχων, ἀλόγων λογικῶν, σπουδαίων φαύλων, δού-
 λων ἐλευθέρων, νεωτέρων πρεσβυτέρων, ἀρρένων θηλειῶν, ζένων ἀστῶν,
 νοσοῦντων ὑγιαινόντων, λελωβημένων ὀλοκλήρων, οὕτως καὶ ἐν ψυχῇ
 καὶ ἄψυχα καὶ ἀτελῆ καὶ νοσώδη καὶ δοῦλα καὶ θήλεα καὶ μυρία ἄλλα
 κηρῶν μεστὰ κινήματά ἐστι, καὶ ἔμπαλιν ἔμψυχα ὀλόκληρα ἄρρενα ἐλεύ-
98 θερα ὑγιᾶ πρεσβύτερα σπουδαῖα γνήσια καὶ ἀστὰ ὄντως. γενέσθω οὖν
 ὁ σωφροσύνης λόγος ὄφισ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῆς ὀδευούσης διὰ πάντων τῶν
 ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων καὶ ἐγκαθίστατ' ἐπὶ τρίβου. τί δὲ τοῦτ' ἐστίν;
 ἄτριπτος μὲν ὁ ἀρετῆς χῶρος, ὀλίγοι γὰρ βαίνουσιν αὐτόν, τέτριπται δὲ
 ὁ κακίας· ἐγκαθίσαι δὴ καὶ ἐνεδρεῦσαι καὶ λοχῆσαι παραινεῖ τὴν τε-
 τριμμένην ὁδόν, τὸ πάθος καὶ τὴν κακίαν, ἐν οἷς κατατρίβονται τὸν
99 βίον οἱ φυγάδες ἀρετῆς λογισμοί. "δάκνων πτέρναν ἵππου."
 ἔχομένως πτερνιστῆς ἐστὶν ὁ τὴν στάσιν τοῦ γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ δια-
 σείων τρόπος. τὰ πάθη δὲ ἵππῳ ἀπεικασθη· τετρασκελὲς γὰρ καὶ τὸ
 πάθος ὡς ἵππος καὶ ὀρμητικὸν καὶ αὐθαδείας γέμον καὶ σκιρτητικὸν
 φύσει. ὁ δὲ σωφροσύνης λόγος δάκνειν καὶ τιτρώσκειν φιλεῖ καὶ ἀναι-
 ρεῖν τὸ πάθος· πτερνισθέντος δὲ τοῦ πάθους καὶ ὀκλάσαντος "πεσεῖται ὁ
 ἵππευς εἰς τὰ ὀπίσω". ἵππεα νοητέον <τὸν> ἐπιβεβηκότα τοῖς πάθεσι νοῦν,
100 ὃς ἀποπίπτει τῶν παθῶν, ὅταν αὐτὰ συλλογισθῆ καὶ πτερνισθῆ. εὔ δ'
 ὅτι εἰς τοῦμπροσθεν οὐ πίπτει ἡ ψυχὴ· μὴ γὰρ προερχέσθω τῶν πα-
 θῶν, ἀλλ' ὑστεριζέτω τούτων, καὶ σωφρονισθήσεται. καὶ δογματικὸν ἐστὶν
 ὃ λέγει· ἐὰν γὰρ ὀρμήσας ὁ νοῦς ἀδικῆσαι ὑστερήσῃ καὶ πέσῃ εἰς τὰ
 ὀπίσω, οὐκ ἀδικήσῃ· ἐὰν δὲ ἐπὶ πάθος κινήθῃς ἄλογον μὴ ἐπεκδράμῃ,
101 ἀλλὰ | κατόπιν μείνη, ἀπάθειαν, τὸ κάλλιστον, καρπώσεται. διὸ καὶ τὸ
 κατόπιν πτώμα ἀποδεχόμενος τῶν κακιῶν ἐπιφέρει· "τὴν σωτηρίαν περι-
 μένων κυρίου". ὄντως γὰρ ὑπὸ θεοῦ σώζεται ὁ ἀποπίπτων τῶν πα-
 θῶν καὶ ὑστερίζων τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. πέσοι τοιοῦτόν μου πτώμα
 ἢ ψυχὴ καὶ μηδέποτε ἀνασταίῃ ἐπὶ τὸ ἵππειον καὶ σκιρτητικὸν πάθος,
102 ἵνα θεοῦ σωτηρίαν περιμείνασα εὐδαιμονήσῃ. διὰ τοῦτο καὶ Μωυσῆς
 ἐν τῷ ἄσματι ὑμνεῖ τὸν θεόν, ὅτι "ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς
 θάλασσαν" (Exod. 15, 1), τὰ τέσσαρα πάθη καὶ τὸν ἐποχούμενον αὐ-
 τοῖς ἄθλιον νοῦν εἰς τὴν φθορὰν τῶν πραγμάτων καὶ τὸν ἀνήνυτον βυ-
 θόν· καὶ σχεδὸν τοῦ ἄσματος ὅλου τὸ κεφάλαιον τοῦτ' ἐστίν, ἐφ' ὃ
 τὰ ἄλλα πάντα ἀναφέρεται, καὶ οὕτως ἔχει· ἐὰν γὰρ ἀπάθεια κατάσχη
103 τὴν ψυχὴν, τελέως εὐδαιμονήσῃ. ζητητέον δέ, τίνος ἕνεκα ὁ
 μὲν Ἰακώβ φησιν, ὅτι "πεσεῖται ὁ ἵππευς εἰς τὰ ὀπίσω" (Gen. 49, 17),

Μωυσῆς δὲ ἄδει, ὅτι ἵππος καὶ ἀναβάτης κατεποντώθησαν. λεκτέον οὖν ὅτι ὁ μὲν καταποντούμενος ὁ Αἰγύπτιος ἐστὶ τρόπος, ὅς, κὰν φεύγη, ὑπὸ τὸ ὕδωρ τουτέστιν ὑπὸ τὴν φορὰν τῶν παθῶν φεύγει, ὁ δὲ πίπτων ἵππευς εἰς τὰ ὀπίσθια οὐκ ἐστὶ τῶν φιλοπαθῶν· τεκμήριον δέ, ὅτι οὗτος **104** μὲν ἐστὶν ἵππευς, ἐκεῖνος δὲ ἀναβάτης· ἵππέως μὲν οὖν ἔργον δαμάζειν τὸν ἵππον καὶ ἀφηνιάζοντα ἐπιστομίζειν, ἀναβάτου δὲ φέρεσθαι ἢ ἂν τὸ ζῶον ἄγη· καὶ ἐν θαλάττῃ τοῦ μὲν κυβερνήτου ἔργον ἄγειν τὸ σκάφος καὶ εὐθύνειν καὶ ὀρθοῦν, τοῦ δὲ ἐπιβάτου πάσχειν ὅσα ἂν ἡ ναῦς ὑπομένη. παρὸ καὶ ὁ δαμάζων τὰ πάθη ἵππευς οὐ καταποντοῦται, **105** ἀλλὰ ἀποβάς αὐτῶν τὴν σωτηρίαν περιμένει τοῦ δεσπότη. παραινέει μέντοι ὁ ἱερός λόγος ἐν Λευιτικῷ "ἀπὸ τῶν ἑρπετῶν, ἃ πορεύεται ἐπὶ τεσσάρων, ἃ ἔχει σκέλη ἀνώτερον τῶν ποδῶν, ὥστε πηδᾶν ἐν αὐτοῖς" σιτεῖσθαι (Lev. 11, 21), ὧν ἐστὶν ὁ βροῦχος καὶ ὁ ἀττακὸς καὶ ἀκρις καὶ τέταρτον ὁ ὄφιομάχης· καὶ δεόντως· εἰ γὰρ ἄτροφον καὶ βλαβερὸν πρᾶγμα ὄφιδος ἡδονή, τροφιμώτατον ἂν καὶ σωτήριον γένοιτο ἢ πρὸς **106** ἡδονὴν διαμαχομένη φύσις· αὕτη δὲ ἡ σωφροσύνη ἐστὶ. μάχου δὴ καὶ σύ, ὧ διάνοια, πρὸς πᾶν πάθος καὶ διαφερόντως πρὸς ἡδονήν, καὶ γὰρ "φρονημώτατός ἐστὶν ὁ ὄφις πάντων θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησε κύριος ὁ θεός" (Gen. 3, 1)· τῶν γὰρ πάντων πανουργότατον **107** ἐστὶν ἡδονή· διὰ τί; ὅτι πάντα ἡδονῆς δοῦλα καὶ ὁ βίος ὁ τῶν φαύλων δεσπόζεται ὑφ' ἡδονῆς· τὰ γοῦν ποιητικὰ αὐτῆς εὐρίσκεται διὰ πανουργίας πάσης, χρυσὸς ἄργυρος δόξα τιμαὶ ἀρχαί, αἱ ἕλαι τῶν | αἰσθητῶν καὶ τέχναι αἱ βάνουσοι καὶ ὅσαι ἄλλαι κατασκευαστικαὶ ἡδονῆς πάνυ ποικίλαι, καὶ ἀδικοῦμεν δι' ἡδονήν, τὰ δὲ ἀδικήματα οὐκ **108** ἄνευ πανουργίας τῆς ἐσχάτης ἐστίν. τὴν ὄφιομάχον οὖν γνῶμην ἀντίταπτε καὶ κάλλιστον ἀγῶνα τοῦτον διάθλησον καὶ σπούδασον στεφανωθῆναι κατὰ τῆς τοῦς ἄλλους ἀπαντας νικώσης ἡδονῆς καλὸν καὶ εὐκλεᾶ στέφανον, ὃν οὐδεμία πανήγυρις ἀνθρώπων ἐχορήγησεν.

NOMΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΗΜΕΡΟΝ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ

1 "Καὶ ἐκρύβησαν ὅ τε Ἰακώβ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου κυρίου τοῦ θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ζύλου τοῦ παραδείσου" (Gen. 3, 8). δόγμα εἰσηγεῖται διδάσκον, ὅτι ὁ φαῦλος φυγὰς ἐστίν. εἰ γὰρ πόλις οἰκεία τῶν σοφῶν ἢ ἀρετῆ, ταύτης ὁ μὴ δυνάμενος μετέχειν ἀπελήλαται πόλεως, ἧς ἀδυνατεῖ μετέχειν ὁ φαῦλος· ἀπελήλαται ἄρα καὶ πεφυγάδεται μόνος ὁ φαῦλος. ὁ δ' ἀρετῆς φυγὰς εὐθύς ἀποκέκρυπται θεόν· εἰ γὰρ καὶ ἐμφανεῖς οἱ σοφοὶ θεῶ, ἄτε ὄντες αὐτῶ φίλοι, δῆλον ὡς ἀποκρύπτονται καὶ καταδύονται πάντες οἱ φαῦλοι, ὡς ἂν ἐχθροὶ καὶ **2** δυσμενεῖς ὄντες ὀρθῶ λόγῳ. ὅτι μὲν οὖν ἄπολις καὶ ἄοικος ὁ φαῦλος ἐστὶ, μαρτυρεῖ ἐπὶ τοῦ δασέος καὶ ποικίλου τὴν κακίαν Ἰσαῦ, ὅτε φησὶν· "ἦν δὲ Ἰσαῦ εἰδὼς κυνηγεῖν, ἀγροῖκος" (Gen. 25, 27)· οὐ γὰρ πέφυκεν ἢ τῶν παθῶν θηρευτικὴ κακία τὴν ἀρετῆς πόλιν οἰκεῖν ἀγροικίαν καὶ ἀπαιδευσίαν μετὰ πολλῆς ἀγνωμοσύνης μεταδιώκουσα. ὁ δὲ γε σοφίας μεστός Ἰακώβ καὶ πολίτης | ἐστὶ καὶ οἰκίαν τὴν ἀρετῆν κατοικεῖ· φησὶ γοῦν περὶ αὐτοῦ· "Ἰακώβ δὲ ἄπλαστος ἀνθρώπος οἰκῶν οἰκίαν" (ibid.).

3 παρὸ καὶ "αἱ μαῖαι, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὸν θεόν, ἐποίησαν ἑαυταῖς οἰκίας" (Exod. 1, 21). αἱ γὰρ ζητητικαὶ τῶν ἀφανῶν θεοῦ μυστηρίων, ὅπερ ἔστι "ἕξωγονεῖν τὰ ἄρσενά", οἰκοδομοῦσι τὰ ἀρετῆς πράγματα, οἷς καὶ ἐνοικεῖν προῆρηνται. διὰ μὲν δὴ τούτων ἐπιδέδεικται, πῶς ὁ μὲν φαῦλος ἄπολις τέ ἐστι καὶ ἄοικος, φυγὰς ἀρετῆς ὢν, ὁ δὲ σπουδαῖος καὶ 4 πόλιν ἔχειν καὶ οἶκον σοφίαν κεκλήρωται. ἴδωμεν δὲ ἐξῆς, πῶς καὶ ἀποκρύπτεσθαι τις θεὸν λέγεται. εἰ δὲ μὴ ἀλληγορήσειέ τις, ἀδύνατον παραδέξασθαι τὸ προκείμενον· πάντα γὰρ πεπλήρωκεν ὁ θεὸς καὶ διὰ πάντων διελήλυθεν καὶ κενὸν οὐδὲν οὐδὲ ἔρημον ἀπολέλοιπεν ἑαυτοῦ. ποῖον δὴ τις τόπον ἐφέξει, ἐν ᾧ οὐχὶ θεὸς ἐστι; μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν ἑτέροις λέγων· "ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ" (Deut. 4, 39). καὶ πάλιν· "ὣδε ἔστηκα πρὸ τοῦ σέ" (Exod. 17, 6)· πρὸ γὰρ παντὸς γενητοῦ ὁ θεὸς ἐστι, καὶ 5 εὐρίσκεται πανταχοῦ, ὥστε οὐκ ἂν δύναίτο τις ἀποκρύπτεσθαι. καὶ τί θυμαζόμεν; τῶν γὰρ γενομένων τὰ συνεκτικώτατα οὐδ' ἄν, εἴ τι γένοιτο, ἐκφεύγειν καὶ ἀποκρύπτεσθαι δυνηθείημεν, οἷον γῆν φυγέτω τις ἢ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ οὐρανὸν ἢ τὸν σύμπαντα κόσμον· ἀνάγκη γὰρ ἐν τούτοις περιέχεσθαι, οὐ γὰρ ἔξω γέ τις τοῦ κόσμου φεύγειν δυνησεται.

6 εἴτα <μ>ὴ τὰ μέρη τοῦ κόσμου μηδὲ τὸν κόσμον αὐτὸν δυνάμενός τις ἀποκρύπτεσθαι τὸν θεὸν ἂν ἰσχύσαι λανθάνειν; οὐδαμῶς. τί οὖν τὸ "ἐκρύβησαν"; ὁ φαῦλος δοκεῖ εἶναι τὸν θεὸν ἐν τόπῳ, μὴ περιέχοντα, ἀλλὰ περιεχόμενον· οὗ χάριν καὶ οἶεται ἀποκρύπτεσθαι, ὡς κατ' ἐκεῖνο τὸ 7 μέρος οὐκ ὄντος τοῦ αἰτίου, καθ' ὃ φωλεύειν διέγνωκεν. ἔστι δὲ οὕτως ἐκδέξασθαι· ἐν τῷ φαύλῳ ἢ ἀληθῆς περὶ θεοῦ δόξα ἐπεσκίασται καὶ ἀποκρύπτεται, σκότους γὰρ πλήρης ἐστὶ μηδὲν ἔχων ἐναύγασμα θεῖον, ᾧ τὰ ὄντα περισκέπεται· ὁ δὲ τοιοῦτος πεφυγάδευται θεοῦ χοροῦ, καθάπερ ὁ λεπρὸς καὶ γονορρυῆς, ὁ μὲν θεὸν καὶ γένεσιν, ἀντιπάλους φύσεις, δύο χρωμάτων ὄντων, ἀγαγὼν εἰς ταῦτο ὡς αἴτια, ἐνὸς ὄντος αἰτίου τοῦ δρῶντος, ὁ δὲ γονορρυῆς ἐκ κόσμου πάντα καὶ εἰς κόσμον ἀνάγων, ὑπὸ θεοῦ δὲ μηδὲν οἰόμενος γεγονέναι, Ἡρακλειτείου δόξης ἑταῖρος, κόρον | καὶ χρησιμοσύνην καὶ ἐν τῷ πᾶν καὶ πάντα ἀμοιβῆ 8 εἰσάγων. διό φησι καὶ ὁ θεῖος λόγος· "ἕξαποστειλάτωσαν ἐκ τῆς ἀγίου ψυχῆς πάντα λεπρὸν καὶ πάντα γονορρυῆ καὶ πάντα ἀκάθαρτον ἐν ψυχῇ, ἀπὸ ἀρσενικοῦ ἕως θηλυκοῦ" (Num. 5, 2), καὶ τοὺς θλαδίας καὶ ἀποκεκομμένους τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς καὶ πόρνους τὴν ἐνὸς ἀρχὴν ἀποδιδράσκοντας, οἷς ἀντικρυς ἀπείρηται εἰς ἐκκλησίαν θεοῦ φοιτᾶν (Deut. 9 `23, 2). οἱ δὲ γε σοφοὶ λογισμοὶ οὐχ οἷον ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμφανεῖς εἶναι γλίχονται. οὐχ ὁρᾷς ὅτι ὁ Ἀβραάμ "ἔτι ἦν ἐστηκὼς ἐνώπιον κυρίου καὶ ἐγγίσας εἶπε Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς" (Gen. `18, 22. 23), τὸν ἐμφανῆ σοὶ καὶ γνώριμον μετὰ τοῦ φεύγοντός σε καὶ ἀποδιδράσκοντος; οὗτος μὲν γὰρ ἀσεβής, δίκαιος δὲ ὁ ἐστηκὼς ἐναντίον 10 σου καὶ μὴ φεύγων· σὲ γάρ, ὧ δέσποτα, τιμᾶσθαι δίκαιον μόνον. οὐχ ὡςπερ δὲ ἀσεβής, οὕτω καὶ εὐσεβής τις εὐρίσκεται, ἀλλ' ἀγαπητόν, εἰ δίκαιος, οὗ χάριν φησί· "μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς". ἀξίως γὰρ οὐδεὶς τὸν θεὸν τιμᾷ, ἀλλὰ δικαίως μόνον· ὅποτε γὰρ οὐδὲ τοῖς

γονεῦσιν ἴσας ἀποδοῦναι χάριτας ἐνδέχεται-ἀντιγεννησαι γὰρ οὐχ οἷόν τε τούτους-, πῶς οὐκ ἀδύνατον τὸν θεὸν ἀμείψασθαι ἢ ἐπαινέσαι κατὰ τὴν ἀξίαν τὸν τὰ ὅλα συστησάμενον ἐκ μὴ ὄντων; πᾶσαν γὰρ **11** ἀρετὴν παρέσχετο. τρεῖς οὖν καιροὺς, ὧς ψυχῆ, τουτέστι τὸν τριμερῆ χρόνον σύμπαντα ἐμφανῆς αἰεὶ γίνου θεῷ, μὴ τὸ θῆλυ αἰσθητὸν πάθος ἐφελκομένη, ἀλλὰ τὸν ἀνδρεῖον καὶ καρτερίας ἀσκητὴν λογισμὸν ἐκθυμιῶσα· τρισὶ γὰρ καιροῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθῆναι πᾶν ἀρσενικὸν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ ὁ ἱερὸς λόγος προστάττει (Deut. 16, 12-16). διὰ τοῦτο καὶ Μωυσῆς, ὅτε ἐμφανῆς καθίσταται θεῷ, φεύγει τὸν διασκεδαστὴν τρόπον Φαραῶ, ὃς αὐχεῖ λέγων μὴ εἶδέναι τὸν κύριον· "ἀνεχώρησε" γὰρ φησι "Μωυσῆς ἀπὸ προσώπου Φαραῶ καὶ κατῶκησεν ἐν γῆ Μαδιάμ" (Exod. 2, 15), τῇ κρίσει τῶν φύσεως πραγμάτων, "καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ φρέατος", ἐκδεχόμενος τί ὁ θεὸς ἀνομβρή- **13** σει πότιμον τῇ διψώσῃ καὶ ποθούσῃ ψυχῇ τὸ ἀγαθόν. ἀναχωρεῖ μὲν δὴ ἀπὸ τῆς ἀθέου καὶ ἡγεμονίδος τῶν παθῶν δόξης Φαραῶ, ἀναχωρεῖ δὲ εἰς Μαδιάμ, τὴν κρίσιν, ἐξετάζων πότερον ἡρεμητέον αὐτῷ | ἐστὶν ἢ δικαστέον πάλιν πρὸς τὸν φαῦλον ἐπ' ὀλέθρῳ αὐτοῦ· σκέπτεται δέ, εἰ ἐπιθέμενος ἰσχύσει νικηφορῆσαι, παρὸ καὶ κατέχεται ὑπομένων, ὡς ἔφη, εἰ ἀναδώσει ὁ θεὸς τῷ βαθεῖ καὶ μὴ κούφῳ λογισμῷ πηγὴν ἱκανὴν **14** ἐπικλύσαι τὴν φορὰν τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως, τῶν παθῶν αὐτοῦ. ἀξιούται μέντοι τῆς χάριτος· στρατευσάμενος γὰρ στρατείαν τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς οὐ παύεται πολεμῶν, πρὶν ἐπιθεῖν πρηνεῖς καὶ ἀπράκτους τὰς ἡδονάς. οὗ χάριν οὐ φεύγει Μωυσῆς ἀπὸ τοῦ Φαραῶ, ἀνεπιστρεπτὶ γὰρ ἂν ἀπεδίδρασκεν, ἀλλ' ἀναχωρεῖ, τουτέστιν ἀνακωχὴν ποιεῖται τοῦ πολέμου ἀθλητοῦ τρόπον διαπνέοντος καὶ συλλεγομένου τὸ πνεῦμα, μέχρις ἂν ἐγείρας τὴν φρονήσεως καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς συμμαχίαν διὰ λόγων θείων μετὰ **15** δυνάμεως ἐρωμενεστάτης ἐπίθηται. ὁ δὲ Ἰακώβ, πτερνιστῆς γὰρ ἐστὶ, μεθόδοις καὶ τέχναις τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀκονιτὶ κτώμενος-οὐ γὰρ μετωνόμαστό πω εἰς τὸν Ἰσραὴλ-ἀποδιδράσκει τῶν κατὰ Λάβαν πραγμάτων, τουτέστι χρωμάτων καὶ σχημάτων καὶ συνόλως σωμαίων, ἀ τὸν νοῦν διὰ τῶν αἰσθητῶν τιτρώσκειν πέφυκεν· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὰ νικῆσαι παρῶν κατὰ τὸ παντελὲς οὐκ ἠδύνατο, φεύγει δεδιὼς τὴν πρὸς αὐτῶν ἦτταν· καὶ σφόδρα ἐπαίνων ἄξιός· "εὐλαβεῖς" γὰρ φησι Μωυσῆς "ποιήσετε τοὺς υἱοὺς τοῦ ὀρώντος" (Lev. 15, 31), ἀλλ' οὐ θρασεῖς καὶ τῶν **16** μὴ καθ' αὐτοὺς ἐρώντας. "καὶ ἔκρυψεν Ἰακώβ Λάβαν τὸν Σύρον τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι αὐτῷ ὅτι ἀποδιδράσκει. καὶ ἀπέδρα αὐτὸς καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, καὶ διεβη τὸν ποταμὸν καὶ ὤρμησεν εἰς τὸ ὄρος Γαλαάδ" (Gen. 31, 20. 21). φυσικώτατόν ἐστι τὸ κρύπτειν ὅτι ἀποδιδράσκει καὶ μὴ ἀναγγέλλειν τῷ ἡρτημένῳ τῶν αἰσθητῶν λογισμῶ Λάβαν· οἷον ἐὰν κάλλος ἰδὼν αἰρεθῆς αὐτῷ καὶ μέλλῃς πταίειν περὶ αὐτό, φύγε λαθῶν ἀπὸ τῆς φαντασίας αὐτοῦ καὶ μηκέτι ἀναγγείλῃς τῷ νῷ, τουτέστι μὴ ἐπιλογίση πάλιν μηδὲ μελετήσῃ· αἱ γὰρ συνεχεῖς ὑπομνήσεις τύπους ἐγχαράττουσαι τρανοὺς βλάπτουσι τὴν διάνοιαν καὶ ἄκουσαν αὐτῇν **17** <πολλάκι> περιτρέπουσιν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν καθ' ἡντινοῦν αἰσθησιν ὀλκῶν· ἐν γὰρ τούτοις σώτειρα ἢ λαθραία φυγὴ, τὸ

δ' ὑπομιμνήσκεσθαι καὶ ἀναγγέλλειν καὶ ἀναπολεῖν κρατεῖ καὶ δουλοῦται βιαίως τὸν λογισμόν. μηδέποτ' οὖν, ὧ διάνοια, τὸ φανὲν αἰσθητόν, εἰ μέλλεις ἀλίσκεσθαι πρὸς αὐτοῦ, ἀναγγείλης σαυτῇ μηδὲ ἀναπολήσης αὐτό, ἵνα μὴ κρατηθεῖσα κακοδαίμονῃς· ἀλλ' ἄφετος ὁρμήσασα ἀπόδρασι **18** ἐλευθερίαν ἀτίθασον δουλείας χειροθήτους προκρίνουσα. διὰ τί δὲ νῦν ὡς ἀγνοοῦντος τοῦ Ἰακώβ, ὅτι Σύρος ὁ Λάβαν ἐστὶ, φησὶν "ἔκρυψε δὲ Ἰακώβ Λάβαν τὸν Σύρον"; ἔχει δὲ καὶ τοῦτο οὐ | πάρεργον λόγον· Συρία γὰρ ἐρμηνεύεται μετέωρα· ὁ ἀσκητῆς οὖν Ἰακώβ νοῦς, ὅτε μὲν ὁρᾷ ταπεινὸν τὸ πάθος, περιμένει λογιζόμενος αὐτὸ νικήσειν κατὰ κράτος, ὅτε δὲ μετέωρον καὶ ὑψαυχενοῦν καὶ ὑπέρογκον, ἀποδιδράσκει τε ὁ νοῦς ὁ ἀσκητῆς πρῶτος, εἶτα καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα μέρη τῆς ἀσκήσεως, ἀναγνώσεις, μελέται, θεραπείαι, τῶν καλῶν μνημαὶ, ἐγκράτεια, τῶν καθηκόντων ἐνεργεῖαι, καὶ διαβαίνει τὸν τῶν αἰσθητῶν ποταμὸν τὸν ἐπικλύζοντα καὶ βαπτίζοντα τῇ φορᾷ τῶν παθῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ὁρμᾷ διαβάς εἰς τὸν ὑψηλὸν καὶ μετέωρον <τόπον> τὸν λόγον τῆς τελείας ἀρετῆς· **19** "ὥρμησε γὰρ εἰς τὸ ὄρος Γαλαάδ", ἐρμηνεύεται δὲ μετοικία μαρτυρίας, τοῦ θεοῦ μετοικίσαντος τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν κατὰ Λάβαν παθῶν καὶ μαρτυρήσαντος αὐτῇ μετανάστασιν, ὅτι λυσιτελῆς καὶ συμφέρουσα, καὶ ἀπὸ τῶν ταπεινῶν καὶ χαμαίζηλον ἀπεργαζομένων τὴν ψυχὴν κακῶν **20** εἰς ὕψος καὶ μέγεθος ἀρετῆς προάγοντος. διὰ τοῦτο ὁ φίλος τῶν αἰσθητῶν καὶ κατ' αὐτάς ἀλλὰ μὴ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν Λάβαν ἀγανακτεῖ καὶ διώκει καὶ φησιν· "ἵνα τί κρυφῆ ἀπέδρας" (Gen. 31, 26), ἀλλ' οὐ παρέμεινας τῇ τοῦ σώματος ἀπολαύσει καὶ τῷ δόγματι τῷ <τ> ἀπερὶ σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς ἀγαθὰ κρίνοντι; ἀλλὰ καὶ φεύγων ἀπὸ τῆσδε τῆς δόξης ἐσύλησάς μου καὶ τὸ φρονεῖν, Λεῖαν τε καὶ Ῥαχήλ· αὐταὶ γάρ, ἡνίκα παρέμενον τῇ ψυχῇ, φρένας ἐνεποίουν ταύτη, μεταναστᾶσαι δὲ ἀμαθίαν καὶ ἀπαιδευσίαν αὐτῇ κατέλιπον· διὸ καὶ ἐπιφέρει ὅτι "ἐκλοποφόρησάς **21** με" (ibid.), τουτέστι τὸ φρονεῖν ἐκλείψας. τί οὖν ἦν τὸ φρονεῖν, ἐξηγήσεται· ἐπιφέρει γάρ· "καὶ ἀπήγαγες τὰς θυγατέρας μου ὡς αἰχμαλώτιδας· καὶ εἰ ἀνήγγειλάς μοι, ἐξαπέστειλα ἄν σε" (ibid.). οὐκ ἂν ἐξαπέστειλας τὰ μαχόμενα ἀλλήλοις· εἰ γὰρ ἐξαπέστειλας ὄντως καὶ ἡλευθέρους τὴν ψυχὴν, περιεῖλες ἂν αὐτῆς τοὺς σωματικούς καὶ αἰσθητικούς ἅπαντας ἤχους· οὕτως γὰρ ἀπολυτροῦται κακιῶν καὶ παθῶν διάνοια. νυνὶ δὲ λέγεις μὲν, ὡς ἐξαποστέλλεις ἐλευθέρων, διὰ δὲ τῶν ἔργων ὁμολογεῖς, ὅτι κατέσχεες ἂν ἐν δεσμωτηρίῳ· εἰ γὰρ "μετὰ μουσικῶν καὶ τυμπάνων καὶ κιθάρων" καὶ τῶν καθ' ἑκάστην αἰσθησιν ἡδονῶν **22** προὔπεμπες, οὐκ ἂν ὄντως ἐξαπέστειλας. οὐ γὰρ μόνον σέ, ὧ σωματῶν καὶ χρωμάτων ἑταῖρε Λάβαν, ἀποδιδράσκομεν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σά, ἐν οἷς καὶ αἱ τῶν αἰσθησῶν φωναὶ ταῖς τῶν παθῶν ἐνεργείαις συνηχοῦσαι· μεμελετήκαμεν γάρ, εἰ γε ἀρετῆς ἐσμεν ἀσκηταί, μελέτην ἀναγκαίαν, ἣν καὶ Ἰακώβ ἐμελέτησεν, ἀπολλύναι καὶ διαφθείρειν | τοὺς ἀλλοτρίους τῆς ψυχῆς [του] θεούς, τοὺς χωνευτοὺς θεούς, οὓς ἀπηγόρευκε Μωυσῆς δημιουργεῖν (Lev. 19, 4)· οὗτοι δ' εἰσὶν ἀρετῆς μὲν καὶ εὐπαθείας διάλυσις, κακίας δὲ καὶ παθῶν σύστασις τε καὶ πῆξις, τὸ **23** γὰρ χεόμενον διαλυθὲν αὐθις πῆγνυται. λέγει δὲ οὕτως· "καὶ

ἔδωκαν Ἰακώβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὤσιν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψεν αὐτὰ Ἰακώβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σικίμοις" (Gen. 35, 4). οὗτοι δ' εἰσὶ τῶν φαύλων θεοί. ὁ δὲ Ἰακώβ οὐ λέγεται λαμβάνειν, ἀλλὰ κρύπτειν καὶ ἀπολλύναι· πάντη διηκριβωμένως· ὁ γὰρ ἀστεῖος οὐδὲν λήψεται πρὸς περιουσίαν τῶν ἀπὸ κακίας, ἀλλὰ κρύψει καὶ ἀφανιεῖ λάθρα· 24 καθάπερ καὶ Ἀβραάμ τῷ Σοδόμων βασιλεῖ τεχνάζοντι ἀλόγου φύσεως ποιήσασθαι ἀντίδοσιν πρὸς λογικὴν, ἵππου πρὸς ἄνδρας, φησὶ μηδὲν λήψεσθαι τῶν ἐκείνου, ἀλλ' "ἐκτενεῖν" τὴν ψυχικὴν πρᾶξιν, ὅπερ διὰ συμβόλου "χεῖρα" ὠνόμασε, "πρὸς τὸν θεὸν τὸν ὑψιστον" (Gen. 14, 22), μὴ γὰρ λήψεσθαι "ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδήματος" ἀπὸ πάντων τῶν ἐκείνου, ἵνα μὴ εἴπη πλούσιον πεποιηκέναι τὸν ὀρῶντα 25 πενίαν ἀρετῆς τῆς πλουσίας ἀντιδιδούς. κρύπτεται μὲν αἰεὶ καὶ φυλάττεται τὰ πάθη ἐν Σικίμοις-ὠμιάσις δὲ ἐρμηνεύεται, ὁ γὰρ πονούμενος περὶ τὰς ἡδονὰς φυλακτικὸς τῶν ἡδονῶν ἐστίν-, ἀπόλλυται δὲ καὶ διαφθείρεται παρὰ τῷ σοφῷ, οὐ πρὸς βραχύν τινα χρόνον, ἀλλ' "ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας", τουτέστιν αἰεὶ· ὁ γὰρ αἰὼν ἅπας τῷ σήμερον παρα- 26 μετρεῖται, μέτρον γὰρ τοῦ παντὸς χρόνου ὁ ἡμερήσιος κύκλος. διὸ καὶ ἐξαίρετον δίδωσι τῷ Ἰωσήφ τὰ Σίκιμα ὁ Ἰακώβ (Gen. 48, 22), τὰ σωματικὰ καὶ αἰσθητικὰ, μετιόντι τὸν ἐν τούτοις πόνον, τῷ δ' ἐξομολογουμένῳ Ἰούδα οὐχὶ δόσεις, ἀλλὰ αἴνεσιν καὶ ὕμνους καὶ θεοπρεπεῖς ὑδαὶς πρὸς τῶν ἀδελφῶν (Gen. 49, 8). τὰ δὲ Σίκιμα ὁ Ἰακώβ λαμβάνει οὐ παρὰ θεοῦ, ἀλλ' "ἐν μαχαίρᾳ καὶ τόξοις", λόγοις τμητικῶς καὶ ἀμυντηρίοις· ὑποτάττει γὰρ καὶ τὰ δεύτερα ἑαυτῷ ὁ σοφός, ὑπο- 27 τάξας δὲ οὐ φυλάττει, ἀλλὰ χαρίζεται τῷ πεφυκότι πρὸς αὐτά. οὐχ ὀρᾷς ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς δοκῶν λαμβάνειν οὐκ εἴληφεν, ἀλλὰ ἀπέκρυψε | καὶ ἠφάνισε καὶ διέφθειρε τὸν αἰεὶ χρόνον ἀφ' ἑαυτοῦ; τίνοι οὖν ψυχῇ ἀποκρύπτειν καὶ ἀφανίζειν κακίαν ἐγένετο, εἰ μὴ ἦ ὁ θεὸς ἐνεφανίσθη, ἦν καὶ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ἠξίωσε; φησὶ γάρ· "μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραάμ τοῦ παιδός μου ἃ ἐγὼ ποιῶ" (Gen. 18, 17); εἶ, σῶτερ, ὅτι τὰ σεαυτοῦ ἔργα ἐπιδείκνυσαι τῇ ποθούσῃ τὰ καλὰ ψυχῇ καὶ οὐδὲν αὐτῇ τῶν σῶν ἔργων ἐπικέκρυψαι. τούτου χάριν ἰσχύει φεύγειν κακίαν καὶ ἀποκρύπτειν καὶ συσκιάζειν καὶ ἀπολλύναι αἰεὶ τὸ βλαβερὸν πάθος. 28 Ὅν μὲν οὖν τρόπον φυγᾶς τέ ἐστίν ὁ φαῦλος καὶ ἀποκρύπτει θεόν, δεδηλώκαμεν· νυνὶ δὲ σκεψώμεθα, ὅπου ἀποκρύπτεται. "ἐν μέσῳ" φησὶ "τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου" (Gen. 3, 8), τουτέστι κατὰ μέσον τὸν νοῦν, ὃς καὶ αὐτὸς μέσος ἐστὶν ὡσανεὶ παραδείσου τῆς ὅλης 29 ψυχῆς· ὁ γὰρ ἀποδιδράσκων θεὸν καταφεύγει εἰς ἑαυτόν. δυοῖν γὰρ ὄντων τοῦ τε τῶν ὅλων νοῦ, ὃς ἐστὶ θεός, καὶ τοῦ ἰδίου, ὁ μὲν φεύγων ἀπὸ τοῦ καθ' αὐτὸν καταφεύγει ἐπὶ τὸν συμπάντων-ὁ γὰρ νοῦν τὸν ἴδιον ἀπολείπων ὁμολογεῖ μηδὲν εἶναι τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἅπαντα δὲ προσάπτει θεῷ-, ὁ δὲ πάλιν ἀποδιδράσκων θεὸν τὸν μὲν οὐδεὸς 30 αἰτίον φησὶν εἶναι, τῶν δὲ γινομένων ἀπάντων ἑαυτόν· λέγεται γοῦν παρὰ πολλοῖς, ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πάντα φέρεται χωρὶς ἡγεμόνος ἀπαυτοματίζοντα, τέχνας δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ νόμους καὶ ἔθη καὶ

πολιτικά καὶ ἴδια καὶ κοινὰ δίκαια πρὸς τε ἀνθρώπους καὶ πρὸς τὰ
31 ἄλογα ζῶα ἔθετο μόνος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. ἀλλ' ὁρᾷς, ὦ ψυχὴ, τῶν
 δοξῶν τὸ παραλλάττον· ἡ μὲν γὰρ τὸν ἐπὶ μέρους τὸν γεννητὸν καὶ θνη-
 τὸν ἀπολιποῦσα τὸν τῶν ὅλων καὶ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον ἐπιγράφεται
 ὄντως, ἡ δὲ πάλιν θεὸν ἀποδοκιμάζουσα τὸν μηδ' αὐτῷ βοηθῆσαι ἵκα-
32 νὸν νοῦν σύμμαχον ἐπισπᾶται πλημμελῶς. τούτου χάριν καὶ
 Μωυσῆς φησιν ὅτι "εἰάν <εν> τῷ διορύγματι εὐρεθῆ ὁ κλέπτης καὶ
 πληγεὶς ἀποθάνῃ, οὐκ ἔστιν αὐτῷ φόνος· εἰάν δὲ καὶ ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ
 ἐπ' αὐτῷ, ἔνοχός ἐστιν, ἀνταποθανεῖται" (Exod. 22, 1. 2). εἰάν γάρ
 τις τὸν ἐστώτα καὶ ὑγιῆ καὶ ὀρθὸν διακόψῃ καὶ διέλῃ λόγον, ὃς θεῷ
 μόνῳ τὸ πάντα δύνασθαι μαρτυρεῖ, καὶ εὐρεθῆ ἔν τῷ διορύγματι
 τουτέστιν ἐν τῷ τετρημένῳ καὶ διηρημένῳ, ὃς τὸν ἴδιον νοῦν ἐνεργοῦντα
33 οἶδεν, ἀλλ' οὐ θεόν, κλέπτης ἐστὶ τὰ ἀλλότρια ἀφαιρούμενος· θεοῦ γὰρ
 τὰ πάντα κτήματα, ὥστε ὁ ἑαυτῷ τι προσνέμων τὰ ἑτέρου νοσφίζεται
 καὶ πληγὴν ἔχει παγχάλεπον καὶ δυσίατον, οἵησιν, πρᾶγμα ἀμαθίας καὶ
 ἀπαιδευσίας συγγενές. τὸν δὲ πλήττοντα παρησύχασεν· οὐ γὰρ ἐστὶν
 ἕτερος τοῦ πληττομένου· ἀλλ' | ὥσπερ ὁ τρίβων ἑαυτὸν καὶ τρίβεται καὶ
 ὁ ἐκτείνων ἑαυτὸν καὶ ἐκτείνεται-τὴν τε γὰρ τοῦ δρῶντος δύναμιν
 καὶ τὸ τοῦ ὑπομένουτος πάθος αὐτὸς ἐκδέχεται-, οὕτως ὁ κλέπτων
 τὰ θεοῦ καὶ ἑαυτῷ ἐπιγράφων ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀθεότητος τε καὶ οἰήσεως
34 αἰκίζεται. εἴθε μέντοι πληχθεὶς ἀποθάνοι, τουτέστιν ἄπρακτος διατελέ-
 σειεν· ἦττον γὰρ ἀμαρτάνειν δόξει. τῆς γὰρ κακίας ἡ μὲν ἐν σχέσει
 θεωρεῖται, ἡ δὲ ἐν κινήσει θεωρεῖται· νεύει δὲ πρὸς τὰς τῶν ἀποτε-
 λεσμάτων ἐκπληρώσεις ἢ ἐν τῷ κινεῖσθαι, διὸ καὶ χείρων τῆς κατὰ
35 σχέσιν ἐστίν. εἰάν οὖν ἡ διάνοια ἀποθάνῃ ἢ δοξάζουσα αὐτὴν αἰτίαν
 τῶν γινομένων, ἀλλὰ μὴ θεόν, τουτέστιν ἡρεμήσῃ καὶ συσταλῆ, οὐκ
 ἔστιν αὐτῇ φόνος· οὐκ ἀνήρηκε τελῶς τὸ ἔμψυχον δόγμα τὸ θεῷ τὰς
 ἀπάσας δυνάμεις ἐπιγράφον· εἰάν δὲ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ φαι-
 νόμενος λαμπρὸς νοῦς ἐν ἡμῖν, καὶ δόξῃ πάντα διορᾶν καὶ πάντα βρα-
 βεύειν καὶ μηδὲν ἐκφεύγειν ἑαυτὸν, ἔνοχός ἐστιν, ἀνταποθανεῖται τοῦ
 ἔμψυχου δόγματος ὃ ἀνεῖλε, καθ' ὃ μόνος αἰτίος ἐστὶν ὁ θεός, εὕρισκό-
 μενος ἄπρακτος καὶ νεκρὸς ὄντως αὐτός, ἀψύχου καὶ θνητοῦ καὶ πλημ-
36 μελοῦς δόγματος εἰσηγητῆς γεγεννημένος. παρὸ καὶ καταρᾶται ὁ
 ἱερὸς λόγος τιθέντι ἐν ἀποκρύφῳ γλυπτὸν ἢ χωνευτόν, ἔργον χειρῶν
 τεχνίτου (Deut. 27, 15). τί γὰρ τὰς φαύλας δόξας, ὅτι ποιός ἐστιν ὁ
 θεὸς ὡς καὶ τὰ γλυπτὰ ὁ ἄποιος, ὅτι φθαρτὸς ὡς τὰ χωνευτὰ ὁ ἀφθαρ-
 τος, ταμιεύεις καὶ θησαυρίζεις, ὦ διάνοια, ἐν σαυτῇ, ἀλλ' οὐκ εἰς μέσον
 προφέρεις, ἴν' ὑπὸ τῶν ἀσκητῶν τῆς ἀληθείας ἀ χρηθὴ διδαχθῆς; οἷε
 μὲν γὰρ τεχνικὴ τις εἶναι, ὅτι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀμούσους πιθανότη-
 τας μεμελέτηκας, ἄτεχνος δὲ ἀνευρίσκη νόσον χαλεπὴν ψυχῆς ἀμαθίαν
37 οὐκ ἐθέλουσα θεραπεύεσθαι. ὅτι δὲ ὁ φαῦλος εἰς τὸν σποράδα
 νοῦν ἑαυτοῦ καταδύεται φεύγων τὸν ὄντα, μαρτυρήσει Μωυσῆς ὁ "πα-
 τάξας τὸν Αἰγύπτιον καὶ κρύψας ἐν τῇ ἄμμῳ" (Exod. 2, 12), ὅπερ ἦν,
 συλλογισάμενος τὸν προστατεῖν λέγοντα <τ>ὰ τοῦ σώματος καὶ μηδὲν τὰ
38 ψυχῆς νομίζοντα καὶ τέλος ἠγούμενον τὰς ἡδονάς· κατανοήσας γὰρ τὸν

πόνον τοῦ τὸν θεὸν ὀρώντος, ὃν ἐπιτίθησιν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἡ τῶν παθῶν ἡγεμονίς κακία, ὁρᾷ τὸν Αἰγύπτιον ἄνθρωπον, τὸ ἀνθρώπειον καὶ ἐπίκηρον πάθος, τύποντα καὶ αἰκιζόμενον τὸν ὀρώντα, περιβλεψάμενος δὲ τὴν ὅλην ψυχὴν ὧδε κάκεισε καὶ μηδένα ἰδὼν ἐστῶτα, ὅτι μὴ τὸν ὄντα θεόν, τὰ δ' ἄλλα κλονούμενα καὶ σαλευόμενα, | πατάξας καὶ συλλογισάμενος τὸν φιλήδονον κρύπτει ἐν τῷ σποράδι καὶ πεφορημένῳ 39 νῶ, ὃς συμφύιας καὶ ἐνώσεως τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐστέρηται. οὗτος μὲν οὖν ἀποκέκρυπται εἰς αὐτόν· ὁ δὲ ἐναντίος τούτῳ φεύγει μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ, καταφεύγει δ' ἐπὶ τὸν τῶν ὄντων θεόν. διὸ καὶ φησιν· "ἐξήγαγεν αὐτὸν ἕξω καὶ εἶπεν 'Ανάβλειψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας" (Gen. 15, 5), οὓς ἐβουλόμεθα μὲν περιλαβεῖν καὶ περιαιρηῆσαι ἅπληστοι τῶν ἀρετῆς ὄντες ἐρώτων, ἀδυνατοῦμεν δὲ πλοῦτον 40 ἀναμετρήσαι θεοῦ. ἀλλ' ὅμως χάρις τῷ φιλοδώρῳ, ὅτι οὕτω σπέρματα ἐν ψυχῇ βαλέσθαι φησὶ τηλαυγῆ καὶ λαμπρὰ καὶ δι' ὅλων νοερά ὡς τοὺς ἀστέρας ἐν οὐρανῷ. οὐ παρέργως δὲ πρόσκειται τῷ "ἐξήγαγεν αὐτόν" τὸ "ἕξω"; τίς γὰρ ἔνδον ἐξάγεται; ἀλλὰ μήποτε ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐξήγαγεν αὐτόν εἰς τὸ ἐξωτάτω χωρίον, οὐκ εἷς τι τῶν ἐκτός, ὃ δύναται ὑπ' ἄλλων περιέχεσθαι· ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις τοῦ θαλάμου ἐκτός μὲν ἐστὶν ὁ ἀνδρῶν, ἐντός δὲ ὁ αὐλῶν, καὶ ἡ αὐλῆς ἐκτός μὲν τῆς αὐλῆς, εἶσω δὲ τοῦ πυλῶνος, οὕτως καὶ ἐπὶ ψυχῆς δύναται 41 τὸ ἐκτός τινος ἐντός εἶναι [τοῦ] ἑτέρου. οὕτως οὖν ἀκουστέον· τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐξώτατον ἐξήγαγε. τί γὰρ ὄφελος ἦν καταλιπεῖν αὐτόν τὸ σῶμα, καταφυγεῖν δὲ ἐπ' αἰσθησιν; τί δὲ αἰσθήσει μὲν ἀποτάξασθαι, λόγῳ δὲ ὑποστεῖλαι τῷ γεγωνῷ; χρὴ γὰρ τὸν μέλλοντα νοῦν ἐξάγεσθαι καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ ἀφίεσθαι πάντων ὑπεκστῆναι, σωματικῶν ἀναγκῶν, αἰσθητικῶν ὀργάνων, [κατ]αλόγων σοφιστικῶν, πιθανοτήτων, τὰ τελευταῖα 42 καὶ ἑαυτοῦ. διὸ καὶ ἐν ἑτέροις ἀρχαῖς λέγων· "κύριος ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ θεὸς τῆς γῆς, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου" (Gen. 24, 7)· οὐ γὰρ ἐστὶ <τὸν> κατοικοῦντα ἐν σώματι καὶ τῷ θνητῷ γένει δυνατὸν θεῷ συγγενέσθαι, ἀλλὰ τὸν <ὄν> ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου 43 θεὸς διαρρύεται. οὗ ἕνεκα καὶ ἡ τῆς ψυχῆς χαρὰ 'Ισαάκ, ὅταν ἀδολεσχῆ καὶ ἰδιάζῃ θεῷ, ἐξέρχεται ἀπολείπων ἑαυτὸν καὶ τὸν ἴδιον νοῦν· "ἐξῆλθε" γὰρ φησιν "Ἰσαάκ ἀδολεσχῆσαι εἰς τὸ πεδίον τὸ πρὸς δείλης" (Gen. 24, 63). καὶ Μωυσῆς δὲ ὁ προφητικὸς λόγος φησὶν· "ὅταν ἐξέλθω τὴν πόλιν", τὴν ψυχὴν-πόλιν γὰρ ἐστὶ καὶ αὕτη τοῦ ζώου νόμους διδοῦσα καὶ ἔθη-"ἐκπετάσω τὰς χεῖρας" (Exod. 9, 29), καὶ ἀναπετάσω καὶ ἐξαπλώσω πάσας τὰς πράξεις θεῷ μάρτυρα καλῶν καὶ ἐπίσκοπον ἐκάστης, ὃν κακία κρύπτεσθαι οὐ πέφυκεν, | ἐξαπλοῦσθαι 44 δὲ καὶ φανερωῆς ὁραῖσθαι. ὅταν μέντοι διὰ πάντων ἡ ψυχὴ καὶ λόγων καὶ ἔργων ἐξαπλωθῆ καὶ ἐκθειασθῆ, παύονται τῶν αἰσθησῶν αἰ φωναὶ καὶ πάντες οἱ ὀχληροὶ καὶ δυσώνυμοι ἦχοι· φωνεῖ γὰρ καὶ καλεῖ τὸ μὲν ὁρατὸν τὴν ὄρασιν ἐφ' ἑαυτό, ἡ δὲ φωνὴ τὴν ἀκοήν, ὁ δὲ ἀτμὸς τὴν ὄσφρησιν, καὶ συνόλως τὸ αἰσθητὸν τὴν αἰσθησιν ἐφ' ἑαυτὸ προσκαλεῖται· ταῦτα δὲ πάντα παύεται, ὅταν ἐξελεθῶσα τὴν ψυχῆς πόλιν ἡ 45 διάνοια θεῷ τὰς ἑαυτῆς πράξεις καὶ διανοήσεις ἀνάψῃ. καὶ γὰρ

είσιν "αἱ χεῖρες Μωυσεῖ βαρεῖαι" (Exod. 17, 12)· ἐπειδὴ γὰρ αἱ τοῦ φαύλου πράξεις ἀνεμιαῖοί τε καὶ κοῦφαι, γένοιντ' ἂν αἱ τοῦ σοφοῦ βαρεῖαι καὶ ἀκίνητοι οὐδ' εὐσάλευτοι· παρὸ καὶ στηρίζονται ὑπὸ τε Ἁαρῶν, τοῦ λόγου, καὶ Ὡρ, ὅ ἐστι φῶς· οὐδὲν <δ>ὲ τῶν πραγμάτων φῶς ἐναργέστερόν ἐστιν ἀληθείας· βούλεται οὖν διὰ συμβόλων σοὶ παραστήσαι, ὅτι αἱ τοῦ σοφοῦ πράξεις στηρίζονται ὑπὸ τῶν ἀναγκαιοτάτων λόγου τε καὶ ἀληθείας· διὸ καὶ Ἁαρῶν ὅταν τελευτᾷ, τουτέστιν ὅταν τελειωθῇ, εἰς Ὡρ, ὅ ἐστι φῶς, ἀνέρχεται (Num. 20, 25)· τὸ γὰρ τέλος τοῦ λόγου ἀλήθειά ἐστιν ἢ φωτὸς τηλαυγεστέρα, εἰς ἣν σπουδάζει ὁ λόγος ἐλθεῖν.

46 οὐχ ὄρας ὅτι καὶ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ σκηνην (Exod. 33, 7) λαβὼν, τουτέστι σοφίαν, ἐν ἧ κατασκηνοῖ καὶ ἐνοικεῖ ὁ σοφός, ἔπηξε καὶ ἐβεβαιώσατο καὶ κραταιῶς ἰδρύσατο, οὐκ ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἔξω τούτου; παρεμβολῇ γὰρ αὐτὸ ἀπεικάζει, στρατοπέδῳ πολέμων καὶ κακῶν ὅσα πόλεμος ἐργάζεται πλήρει, μετουσίαν εἰρήνης οὐκ ἔχοντι. "καὶ ἐκλήθη ἡ σκηνη μαρτυρίου", σοφία μαρτυρουμένη ὑπὸ θεοῦ· καὶ γὰρ "πᾶς ὁ

47 ζητῶν κύριον ἐξεπορεύετο", παγκάλως· εἰ γὰρ ζητεῖς θεόν, ὧ διάνοια, ἐξεληθοῦσα ἀπὸ σαυτῆς ἀναζητεῖ, μένουσα δὲ ἐν τοῖς σωματικοῖς ὄγκοις ἢ ταῖς κατὰ νοῦν οἰήσεσιν ἀζητητῶς ἔχεις τῶν θείων, κὰν ἐπιμορφάζης ὅτι ζητεῖς· εἰ δὲ ζητοῦσα εὐρήσεις θεόν, ἀδηλον, πολλοῖς γὰρ οὐκ ἐφάνερωσεν ἑαυτόν, ἀλλ' ἀτελεῖ τὴν σπουδὴν ἄχρι παντὸς ἔσχον· ἐξαρκεῖ μέντοι πρὸς μετουσίαν ἀγαθῶν καὶ ψιλὸν τὸ ζητεῖν μόνον, αἰεὶ γὰρ αἱ ἐπὶ τὰ κατὰ ὄρμαί, κὰν τοῦ τέλους ἀτυχῶσι, τοὺς χρωμένους προεμφραίνουσι.

48 οὕτως ὁ μὲν φαῦλος ἀρετὴν γε φεύγων καὶ θεὸν ἀποκρυπτόμενος ἐπ' ἀσθενῆ βοηθὸν καταφεύγει τὸν ἴδιον νοῦν, ὁ δὲ σπουδαῖος ἔμπαλιν ἑαυτὸν ἀποδιδράσκων ἀναστρέφει πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς ἐπίγνωσιν, | καλὸν δρόμον καὶ πάντων ἄριστον ἀγώνισμα τοῦτο νικῶν.

49 "Καὶ ἐκάλεσε κύριος ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ καὶ εἶπεν αὐτῷ Ποῦ εἶ" (Gen. 3, 9); διὰ τί μόνος καλεῖται ὁ Ἀδάμ, συγκεκρυμμένης αὐτῷ καὶ τῆς γυναικός; λεκτέον οὖν πρῶτον, ὅτι καλεῖται ὁ νοῦς ὅπου ἦν, ὅταν ἔλεγχον λαμβάνῃ καὶ ἐπίστασιν τῆς τροπῆς· οὐ μόνον <δ> αὐτὸς καλεῖται, ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ πᾶσαι, ἄνευ γὰρ τῶν δυνάμεων ὁ νοῦς καθ' ἑαυτὸν γυμνὸς καὶ οὐδὲ ὦν εὐρίσκεται· μία δὲ τῶν

50 δυνάμεων καὶ ἡ αἴσθησις, ἥτις ἐστὶ γυνή· συγκέκληται οὖν τῷ Ἀδάμ τῷ νῷ καὶ ἡ γυνὴ αἴσθησις· ἰδίᾳ δ' αὐτὴν οὐ καλεῖ· διὰ τί; ὅτι ἄλογος οὖσα ἔλεγχον ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνειν οὐ δύναται· οὔτε γὰρ ἡ ὄρασις οὔθ' ἡ ἀκοή οὔτε τις τῶν ἄλλων αἰσθήσεων διδακτὴ, ὥστε οὐ δύναται κατάληψιν πραγμάτων ποιήσασθαι· μόνων γὰρ σωμάτων διακριτικὴν εἰργάσατο αὐτὴν ὁ ἐργασάμενος· ὁ δὲ νοῦς ὁ διδασκόμενός ἐστιν, οὗ χάριν αὐτὸν

51 ἀλλ' οὐ τὴν αἴσθησιν προκέκληται· τὸ δὲ "ποῦ εἶ" πολλαχῶς ἐστὶν ἀποδοῦναι· ἅπαξ μὲν οὐ τὸ πειστικόν, ἀλλὰ τὸ ἀποφαντικόν τὸ ἴσον τῷ "ἐν τόπῳ ὑπάρχεις" βαρυτονουμένου τοῦ "ποῦ εἶ"· ἐπειδὴ γὰρ ὠήθη τὸν θεὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν καὶ ὑπὸ τούτου περιέχεται, μάθε ὅτι <οὐκ> εὔ τοῦτο πέπονθας, καὶ ἄκουσον παρὰ τοῦ ἐπισταμένου θεοῦ ῥῆσιν ἀληθεστάτην, ὅτι ὁ μὲν θεὸς οὐχὶ που-οὐ γὰρ περιέχεται ἀλλὰ περιέχει τὸ πᾶν-, τὸ δὲ γενόμενον ἐν τόπῳ, περι-

52 ἔχεσθαι γὰρ αὐτὸ ἀλλ' οὐ περιέχειν ἀναγκαῖον. δεῦτερον δὲ τὸ λεγόμενον ἴσον ἐστὶ τούτῳ· ποῦ γέγονας, ὧ ψυχῆ; ἀνθ' οἴων ἀγαθῶν οἷα ἦρησαι κακά; καλέσαντός σε τοῦ θεοῦ πρὸς μετουσίαν ἀρετῆς κακίαν μετέρχη, καὶ τὸ τῆς ζωῆς ζύλον, τουτέστι σοφίας ἢ δυνήση ζῆν, παρασχόντος εἰς ἀπόλαυσιν ἀμαθίας καὶ φθορᾶς ἐνεφορήθης, κακοδαιμονίαν

53 τὸν ψυχῆς θάνατον εὐδαιμονίας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς προκρίνασα; τρίτον ἐστὶ τὸ πευστικόν, πρὸς ὃ δύο γένοιντ' ἂν ἀποκρίσεις· μία μὲν πυνθανομένην "ποῦ εἶ" ἢ "οὐδαμοῦ", τόπον γὰρ οὐδένα ἔχει ἢ τοῦ φαύλου ψυχῆ, ὧ ἐπιβήσεται ἢ ἐφ' οὗ ἰδρυθήσεται, παρὸ καὶ ἄτοπος λέγεται εἶναι ὁ φαῦλος-ἄτοπον δὲ ἐστὶ κακὸν δύσθετον· τοιοῦτος δ' ὁ μὴ ἀστεῖος, σαλεύων καὶ κλονούμενος ἀεὶ καὶ πνεύματος τρόπον ἀστάτου

54 διαφερόμενος, βεβαίου τὸ | παράπαν οὐδεμιᾶς γνώμης ἑταῖρος ὢν· ἑτέρα δὲ γένοιντ' ἂν ἀπόκρισις τοιάδε, ἢ κέχρηται καὶ ὁ Ἀδάμ· ποῦ εἰμι ἄκουε· ὅπου οἱ τὸν θεὸν ἰδεῖν ἀδυνατοῦντες, ὅπου οἱ θεοῦ οὐκ ἀκούοντες, ὅπου οἱ τὸ αἴτιον ἀποκρυπτόμενοι, ὅπου οἱ φεύγοντες ἀρετήν, ὅπου οἱ γυμνοὶ σοφίας, ὅπου οἱ φοβούμενοι καὶ τρέμοντες ὑπ' ἀνανδρίας καὶ δειλίας ψυχικῆς· ὅταν γὰρ λέγη "τῆς φωνῆς σου ἤκουσα ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ἐφοβήθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην" (Gen. 3, 10), πάντα τὰ εἰρημένα παρίστησιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς προτέροις διὰ μακροτέρων λόγων

55 ἀπεδείξαμεν. καίτοι γυμνὸς οὐκ ἔστι νῦν ὁ Ἀδάμ· "εποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα" ὀλίγῳ πρότερον εἴρηται· ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου βούλεται σε διδάξαι, ὅτι γυμνότητα οὐ τὴν τοῦ σώματος παραλαμβάνει, ἀλλὰ καθ' ἣν ὁ νοῦς ἄμοιρος καὶ γυμνὸς ἀρετῆς ἀνευρίσκειται.

56 "Ἡ γυνὴ" φησὶν "ἦν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγον" (Gen. 3, 12). εὔ τὸ μὴ φάναι, ἢ γυνὴ ἦν ἔδωκας ἐμοί, ἀλλὰ "μετ' ἐμοῦ". οὐ γὰρ ἐμοὶ ὡς κτῆμα τὴν αἴσθησιν ἔδωκας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀφῆκας ἄνετον καὶ ἐλευθέραν, κατὰ τινα τρόπον οὐχ ὑπέικουσαν τοῖς τῆς ἐμῆς διανοίας ἐπιτάγμασιν· ἐὰν γοῦν βουληθῆ ὁ νοῦς προστάξαι τῇ ὁράσει μὴ ἰδεῖν, οὐδὲν ἦττον αὕτη τὸ ὑποκείμενον ὄψεται· καὶ ἡ ἀκοὴ μέντοι προσπεσοῦσης φωνῆς ἀντιλήφεται πάντως, κἂν ὁ νοῦς φιλονεικῶν διακελεύηται αὐτῇ μὴ ἀκούειν· καὶ μὴν ἢ γε ὄσφρησις ἀτμῶν χωρησάντων εἰς αὐτὴν ὄσφρήσεται, κἂν ὁ νοῦς

57 ἀπαγορεύῃ μὴ ἀντιλαβέσθαι. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς οὐκ ἔδωκεν αἴσθησιν τῷ ζώῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ζώου· τὸ δὲ τοῦτ' ἐστίν· ἅπαντα αἴσθησις μετὰ τοῦ ἡμετέρου νοῦ γνωρίζει καὶ ἅμα αὐτῷ· οἷον ἢ ὄρασις ἅμα τῷ νῷ ἐπιβάλλει τῷ ὁρατῷ· εἶδέ τε γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τὸ σῶμα καὶ εὐθύς ὁ νοῦς κατέλαβε τὸ ὁραθέν, ὅτι μέλαν ἢ λευκὸν ἢ ὠχρὸν ἢ φοινικοῦν ἢ τρίγωνον ἢ τετράγωνον ἢ στρογγύλον ἢ τὰ ἄλλα χρώματά τε καὶ σχήματα· καὶ πάλιν ἢ ἀκοὴ ἐπλήχθη ὑπὸ τῆς φωνῆς καὶ μετ' αὐτῆς ὁ νοῦς· τεκμήριον δέ, ἔκριεν εὐθύς τὴν φωνήν, ὅτι λεπτὴ ἢ μέγεθος ἔχουσα ἢ ἐμμελής καὶ εὐρυθμος καὶ πάλιν εἰ ἐκμελής τε καὶ οὐκ ἑναρ-

58 μόνιος· καὶ ταῦτόν ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εὐρίσκειται· πάνυ δὲ καλῶς καὶ τὸ προσθεῖναι τὸ "αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου". τὸν γὰρ ξύλινον καὶ αἰσθητὸν ὄγκον τῷ νῷ οὐδεὶς δίδωσιν, ὅτι μὴ αἴσθησις· τίς γὰρ ἔδωκε τῇ διανοίᾳ γνωρίσαι τὸ σῶμα ἢ τὸ λευκόν; οὐχ ἢ ὄψις;

τίς δὲ τὴν φωνήν; οὐχ ἡ ἀκοή; τίς δὲ τὸν ἀτμόν; οὐχ ἡ ὄσφρησις;
 τίς δὲ τὸν χυλόν; οὐχ ἡ γεῦσις; | τίς δὲ τὸ τραχὺ καὶ μαλακόν; οὐχ
 ἡ ἀφή; ὀρθῶς οὖν καὶ πάνυ ἀληθῶς εἴρηται ὑπὸ τοῦ νοῦ, ὅτι τὰς τῶν
 σωμάτων ἀντιλήψεις δίδωσί μοι μόνη ἡ αἴσθησις.

59 "Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς τῇ γυναικί Τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ εἶπεν

Ἐγώ· ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον" (Gen. 3, 13). ἄλλο μὲν πυνθάνεται
 τῆς αἰσθήσεως ὁ θεός, ἄλλο δὲ αὐτὴ ἀποκρίνεται· πυνθάνεται μὲν γάρ
 τι περὶ τοῦ ἀνδρός, ἡ δὲ οὐ περὶ τούτου φησίν, ἀλλά τι περὶ ἑαυτῆς,
60 λέγουσα ὅτι ἔφαγον, οὐχ ὅτι ἔδωκα. μήποτ' οὖν ἀλληγοροῦντες λύσο-
 μεν τὸ ἀπορηθὲν καὶ δεῖξομεν τὴν γυναικὰ εὐθυβόλως πρὸς τὸ πύσμα
 ἀποκρινομένην. ἀνάγκη γάρ ἐστιν αὐτῆς φαγούσης καὶ τὸν ἄνδρα φαγεῖν·
 ὅταν γὰρ ἡ αἴσθησις ἐπιβάλλουσα τῷ αἰσθητῷ πληρωθῇ τῆς αὐτοῦ
 φαντασίας, εὐθύς καὶ ὁ νοῦς συμβέβληκε καὶ ἀντελάβετο καὶ τρόπον τινα
 τροφῆς τῆς ἀπ' ἐκείνου πεπλήρωται. τοῦτ' οὖν φησιν· ἄκουσα δέδωκα
 τῷ ἀνδρί· προσβαλούσης γάρ μου τῷ ὑποκειμένῳ, ὄξυκίνητος ὢν αὐτὸς
61 ἐφαντασιώθη καὶ ἐτυπώθη. παρατήρει δ' ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ λέγει
 τὴν γυναικὰ δεδωκέναι, ἡ δὲ γυνὴ οὐχὶ τὸν ὄφιν δεδωκέναι, ἀλλὰ ἠπα-
 τηκέναι· ἴδιον γὰρ αἰσθήσεως μὲν τὸ δίδοναι, ἡδονῆς δὲ τῆς ποικίλης
 καὶ ὀφιώδους τὸ ἀπατᾶν καὶ παρακρούεσθαι· οἷον τὸ λευκὸν τῇ φύσει
 καὶ τὸ μέλαν καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν δίδωσιν ἡ αἴσθησις τῷ νῷ,
 οὐχὶ ἀπατῶσα ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν· τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ὑποκείμενα,
 οἷα καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν προσπίπτουσα φαντασία, κατὰ τοὺς πλείστους τῶν
 μὴ φυσικώτερον φυσιολογούντων· ἡ δὲ ἡδονὴ οὐχ οἷόν ἐστι τὸ ὑποκεί-
 μενον, τοιοῦτον αὐτὸ γνωρίζει τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐπιψεύδεται τέχνη τὸ
62 ἀλυσιτελὲς εἰς συμφέροντος τάξιν ἐμβιβάζουσα· ὡσπερ καὶ τῶν ἑταιρῶν
 τὰς εἰδεχθεῖς ἰδεῖν ἐστὶ φαρμακτούσας καὶ ὑπογραφομένας τὴν ὄψιν, ἵνα
 τὸ περὶ αὐτὰς αἴσχος ἐπικρύψωσι, καὶ τὸν ἀκρατῆ ἐπὶ τὴν γαστρὸς
 νενευκότα ἡδονῆν· οὗτος τὸν πολὺν ἀκρατον καὶ τῶν σιτίων τὴν παρα-
 σκευὴν ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, βλαπτόμενος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν
63 ἀπ' αὐτῶν· πάλιν τοὺς ἐρῶντας ἰδεῖν ἐστὶ πολλάκις ἐπὶ γυναικῶν
 αἰσχίστων ὀφθῆναι ἐπιμεμηνότητας, τῆς ἡδονῆς ἀπατώσης καὶ μονονουχὶ
 διεξιούσης, ὅτι εὐμορφία καὶ εὐχροία καὶ εὐσαρκία καὶ τῶν μερῶν ἀνα-
 λογία περὶ τὰς πάντα τὰ ἐναντία τούτοις ἐχούσας ἐστί· τὰς γοῦν πρὸς
 | ἀλήθειαν ἀμέμπτω κεχρημένας κάλλει παρορῶσιν, ἐκείνων δὲ ὧν εἶπον
64 κατατῆκονται· πᾶσα οὖν ἀπάτη οἰκειοτάτη ἡδονῆ, δόσις δὲ αἰσθήσει·
 ἡ μὲν γὰρ σοφίζεται καὶ παράγει τὸν νοῦν, οὐχ ὅποια τὰ ὑποκείμενά
 ἐστὶ δηλοῦσα, ἀλλ' ὅποια οὐκ ἐστίν, ἡ δὲ αἴσθησις ἀκραιφνῶς δίδωσι
 τὰ σώματα οὕτως, ὡς ἔχει φύσεως ἐκείνα, πλάσματος καὶ τέχνης ἐκτός.
65 "Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ ὄφει Ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπι-
 κατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων
 τῆς γῆς· ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύση, καὶ γῆν φάγεσαι πάσας
 τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· καὶ ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ ἀνὰ
 μέσον τῆς γυναικός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ τοῦ σπέρ-
 ματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ
 πτέρναν" (Gen. 3, 14. 15). διὰ τίνα αἰτίαν χωρὶς ἀπολογίας καταρᾶται

τῷ ὄφει, κελεύων ἐν ἑτέροις <ὡ>ς εἰκὸς "στῆναι τοὺς δύο, οἷς ἔστιν ἡ
66 ἀντιλογία" (Deut. 19, 17) καὶ μὴ τῷ ἑτέρῳ προπιστεύειν; καὶ μὴν
 ὁρᾷς ὅτι τῷ Ἀδὰμ οὐ προπεπίστευκε κατὰ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ δίδωσιν
 αὐτῇ εἰς ἀπολογία ἀφορμὴν, ὅταν πυθθάνηται "τί τοῦτο ἐποίησας"
 (Gen. 3, 13); ἡ δέ γε ὁμολογεῖ πταῖσαι παρὰ τὴν τῆς ὀφιδόου καὶ
 ποικίλης ἡδονῆς ἀπάτην. τί οὖν ἐκώλυε, καὶ τῆς γυναικὸς εἰπούσης
 ὅτι ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, πυθέσθαι τοῦ ὄφews, εἰ οὗτος ἠπάτησεν, ἀλλὰ
67 μὴ ἀκρίτως χωρὶς ἀπολογίας καταρᾶσθαι; λεκτέον οὖν ὅτι ἡ αἰσθησις
 οὔτε τῶν φαύλων οὔτε τῶν σπουδαίων ἐστίν, ἀλλὰ μέσον τι αὐτῆ καὶ
 κοινὸν σοφοῦ τε καὶ ἄφρονος, καὶ γενομένη μὲν ἐν ἄφρονι γίνεται φαύλη,
 ἐν ἀστείῳ δὲ σπουδαία. εἰκότως οὖν, ἐπειδὴ φύσιν ἐξ ἑαυτῆς μοχθηρὰν
 οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἐπαμφοτερίζουσα νεύει πρὸς ἑκάτερα τό τε εὖ καὶ χεῖ-
68 ρον, οὐ καταδικάζεται πρὶν ὁμολογήσασθαι, ὅτι ἠκολούθησε τῷ χεῖρονι. ὁ
 δὲ ὄφις ἡ ἡδονὴ ἐξ ἑαυτῆς ἐστὶ μοχθηρὰ· διὰ τοῦτο ἐν μὲν σπουδαίῳ
 οὐχ εὐρίσκεται τὸ παράπαν, μόνος δ' αὐτῆς ὁ φαῦλος ἀπολαύει. κατὰ
 τὸ οἰκῆιον οὖν μὴ διδοὺς ἀπολογία αὐτῇ καταρᾶται ὁ θεός, σπέρμα
 ἀρετῆς οὐκ ἐχούση, ἀλλὰ αἰεὶ καὶ πανταχοῦ ἐπιλήπτω καὶ μιαρᾷ καθε-
69 στῶση. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Εἶρ χωρὶς αἰτίας περιφανοῦς πονηρὸν
 οἶδεν ὁ θεός (Gen. 38, 7) καὶ ἀποκτείνει· τὸν γὰρ δερμάτινον ὄγκον
 ἡμῶν τὸ σῶμα-Εἶρ γὰρ δερμάτινος ἐρμηνεύεται-πονηρὸν τε καὶ
 ἐπίβουλον τῆς ψυχῆς οὐκ ἀγνοεῖ καὶ νεκρὸν καὶ τεθνηκὸς αἰεὶ· μὴ γὰρ
 ἄλλο τι νοήσης ἕκαστον ἡμῶν ποιεῖν ἢ νεκροφορεῖν, | τὸ νεκρὸν ἐξ
 ἑαυτοῦ σῶμα ἐγειρούσης καὶ ἀμοχθὶ φερούσης τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐ-
70 τονίαν αὐτῆς, εἰ βούλει, κατανόησον. ὁ μὲν ἐρωμενέστατος ἀθλητῆς οὐκ
 ἂν ἰσχύσαι τὸν ἑαυτοῦ πρὸς βραχὺν χρόνον ἀνδριάντα κομίσει, ἡ δὲ ψυχὴ
 μέχρις ἑκατονταετίας ἔστιν ὅτε τὸν τοῦ ἀνθρώπου φέρει κούφως ἀν-
 δριάντα μὴ κάμνουσα· οὐ γὰρ νῦν αὐτὸν ἀπέκτεινεν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς
71 νεκρὸν τὸ σῶμα ἀπειργάσατο. πονηρὸν δὲ φύσει μὲν, ὡς εἶπον, ἐστὶ
 καὶ ψυχῆς ἐπίβουλον, οὐ φαίνεται δὲ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ θεῷ καὶ εἴ
 τις θεῷ φίλος· "ἐναντίον" γὰρ φησι "κυρίου πονηρὸς Εἶρ". ὅταν γὰρ
 ὁ νοῦς μετεωροπολῆ καὶ τὰ τοῦ κυρίου μυστήρια μῆται, πονηρὸν καὶ
 δυσμενὲς κρίνει τὸ σῶμα· ὅταν δὲ ἀποστῆ τῆς τῶν θείων ἐρεύνης, φίλον
 αὐτῷ καὶ συγγενὲς καὶ ἀδελφὸν ἠγεῖται, καταφεύγει γοῦν ἐπὶ τὰ φίλα
72 τούτῳ. διὰ τοῦτο ἀθλητοῦ ψυχὴ καὶ φιλοσόφου διαφέρει· ὁ μὲν γὰρ
 ἀθλητῆς πάντα ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν ἀναφέρει καὶ τὴν ψυχὴν
 αὐτὴν πρόοιτ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ ἄτε φιλοσώματος ὑπάρχων, ὁ δὲ φιλόσο-
 φος ἐραστῆς ὢν τοῦ καλοῦ τοῦ ζῶντος ἐν ἑαυτῷ κήδεται ψυχῆς, τοῦ
 δὲ νεκροῦ ὄντως σώματος ἀλογεῖ μόνον στοχαζόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ κακοῦ
73 καὶ νεκροῦ συνδέτου πλημμελῆται τὸ ἄριστον ἢ ψυχὴ. ὁρᾷς ὅτι
 τὸν Εἶρ ἀποκτείνει οὐχ ὁ κύριος, ἀλλ' ὁ θεός· οὐ γὰρ, καθὸ ἄρχει καὶ
 ἠγεμονεύει δυναστείᾳ κράτους αὐτεξουσίῳ χρώμενος, ἀναίρει τὸ σῶμα,
 ἀλλὰ καθὸ ἀγαθότητι καὶ χρηστότητι χρεῖται-ὁ θεός γὰρ ἀγαθότητός
 ἐστὶ τοῦ αἰτίου ὄνομα-, ἵνα εἰδῆς ὅτι καὶ τὰ ἀψυχα οὐκ ἐξουσίᾳ πεποίηκεν
 ἀλλ' ἀγαθότητι, ἧ καὶ τὰ ἔμψυχα· ἔδει γὰρ εἰς τὴν τῶν βελτιόνων δὴ-
 λωσιν γένεσιν ὑποστῆναι καὶ τῶν χειρόνων ὑπὸ δυνάμεως τῆς αὐτῆς

74 ἀγαθότητος τοῦ αἰτίου, ἥτις ἐστὶν ὁ θεός. πότε οὖν, ὡς ψυχῆ, μάλιστα νεκροφορεῖν σαυτὴν ὑπολήψη; ἄρα γε οὐχ ὅταν τελειωθῆς καὶ βραβείων καὶ στεφάνων ἀξιοθῆς; ἔση γὰρ τότε φιλόθεος, οὐ φιλοσώματος· τεύξη δὲ τῶν ἄθλων, ἐὰν γυνή σου γένηται ἢ τοῦ Ἰούδα νύμφη Θάμαρ, ἥτις ἐρμηνεύεται φοῖνιξ, σύμβολον νίκης· τεκμήριον δέ· ὅταν αὐτὴν ἀγάγηται ὁ Εἶρ, εὐθύς πονηρός τε εὐρίσκεται καὶ κτείνεται· λέγει γάρ· "καὶ ἔλαβεν Ἰούδας γυναῖκα Εἶρ τῷ πρωτοτόκῳ αὐτοῦ, ἧ ὄνομα Θάμαρ" (Gen. 38, 6), καὶ εὐθύς ἐπιλέγει· "καὶ ἐγένετο Εἶρ πονηρὸς ἐναντι κυρίου, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτὸν ὁ θεός" (ib. 7)· ὅταν γὰρ ὁ νοῦς τὰ ἀρετῆς ἀπενέγκηται νικητήρια, θάνατον καταψηφίζεται τοῦ νεκροῦ σώματος.

75 ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸν ὄφιν ἄνευ ἀπολογίας καταρᾶται, ἡδονὴ γάρ ἐστι, καὶ τὸν Εἶρ χωρὶς αἰτίας περιφανοῦς | ἀποκτείνει, ἔστι γὰρ σῶμα. καὶ σκοπῶν, ὡς γενναῖε, εὐρήσεις τὸν θεὸν πεπονηκότα φύσεις ἐξ ἑαυτῶν ἐπιλήπτους τε καὶ ὑπαιτίους ἐν ψυχῇ καὶ ἐν πᾶσι σπουδαίας καὶ ἐπαι-

76 νετάς, ὡς περ ἔχει καὶ ἐπὶ φυτῶν καὶ ζώων. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τῶν φυτῶν τὰ μὲν ἡμερα καὶ ὠφέλιμα καὶ σωτήρια κατεσκεύακεν ὁ δημιουργός, τὰ δὲ ἄγρια καὶ βλαβερά καὶ νόσων καὶ φθορᾶς αἴτια, καὶ ζῶα ὁμοίως; καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν ὄφιν, περὶ οὗ νῦν ἐστὶν ὁ λόγος, φθοροποιὸν γὰρ τὸ ζῶον καὶ ἀναιρετικὸν ἐξ αὐτοῦ. ὁ δὲ διατίθησιν ἀνθρώπων ὄφις, τοῦτο καὶ ψυχὴν ἡδονή, παρὸ καὶ ἀπεικάσθη ὄφις ἡδονῇ.

77 Ὡς περ οὖν ἡδονὴν καὶ σῶμα ἄνευ μεμίσηκεν αἰτιῶν ὁ θεός, οὕτω καὶ φύσεις ἀστείας χωρὶς περιφανοῦς αἰτίας προαγήσκειν, ἔργον οὐδὲν πρὸ τῶν ἐπαίνων αὐτῶν ὁμολογήσας. εἰ γὰρ τις ἔροιτο, διὰ τί φησι τὸν Νῶε χάριν εὐρεῖν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ (Gen. 6, 8) μηδὲν πρότερον ἐργασάμενον, ὅσα γε εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπίγνωσιν, ἀστεῖον, ἀποκρινοῦμεθα δεόντως ὅτι ἐπαινετῆς ἐλέγχεται συστάσεως καὶ γενέσεως, ἐρμηνεύεται γὰρ Νῶε ἀνάπαυσις ἢ δίκαιος· ἀνάγκη δὲ τὸν παυόμενον ἀδικημάτων καὶ ἁμαρτημάτων, ἀναπαυόμενον ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ

78 δικαιοσύνη συζῶντα, χάριν εὐρεῖν παρὰ τῷ θεῷ. τὸ δὲ χάριν εὐρεῖν οὐκ ἔστι μόνον, ὡς νομίζουσι τινες, ἴσον τῷ εὐαρεστῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον· ζητῶν ὁ δίκαιος τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐν τούτῳ εὐρίσκει ἄριστον εὔρημα, χάριν ὄντα τοῦ θεοῦ τὰ σύμπαντα, γενέσεως δὲ οὐδὲν χάρισμα, ὅτι γε οὐδὲ κτῆμα, θεοῦ δὲ κτῆμα τὰ πάντα, διὸ καὶ μόνου τὴν χάριν οἰκτεῖον· τοῖς γοῦν ζητοῦσι, τίς ἀρχὴ γενέσεως, ὀρθότατα ἂν τις ἀποκρίνοιτο, ὅτι ἀγαθότης καὶ χάρις τοῦ θεοῦ, ἦν ἐχαρίσατο τῷ μετ' αὐτὸν γένει· δωρεὰ γὰρ καὶ εὐεργεσία καὶ χάρισμα θεοῦ τὰ πάντα ὅσα ἐν

79 κόσμῳ καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος ἐστί. καὶ Μελχισεδὲκ βασιλέα τε τῆς εἰρήνης-Σαλήμ τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται -<κα> ἱερέα ἑαυτοῦ πεποίηκεν ὁ θεός (Gen. 14, 18), | οὐδὲν ἔργον αὐτοῦ προδιατυπώσας, ἀλλὰ τοιοῦτον ἐργασάμενος βασιλέα καὶ εἰρηναῖον καὶ ἱερωσύνης ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ πρῶτον· καλεῖται γὰρ βασιλεὺς δίκαιος, βασιλεὺς δὲ ἐχθρὸν τυράννω,

80 ὅτι ὁ μὲν νόμων, ὁ δὲ ἀνομίας ἐστὶν εἰσηγητής. ὁ μὲν οὖν τύραννος νοῦς ἐπιτάγματα ἐπιτάττει τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι βίαια καὶ βλαβερά καὶ σφοδρὰς λύπας ἐργαζόμενα, τὰς κατὰ κακίαν λέγω πράξεις καὶ τὰς τῶν παθῶν ἀπολαύσεις· ὁ δὲ [δεύτερο] βασιλεὺς πρῶτον μὲν [οὖν]

οὐκ ἐπιτάττει μᾶλλον ἢ πείθει, ἔπειτα τοιαῦτα παραγγέλλει, δι' ὧν ὡσπερ σκάφος τὸ ζῶον εὐπλοία τῇ τοῦ βίου χρήσεται κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ [καὶ τεχνίτου] κυβερνήτου, οὗτος δέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς **81** λόγος. καλείσθω οὖν ὁ μὲν τύραννος ἄρχων πολέμου, ὁ δὲ βασιλεὺς ἡγεμὼν εἰρήνης, Σαλήμ, καὶ προσφερέτω τῇ ψυχῇ τροφὰς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς πλήρεις· ἄρτους γὰρ καὶ οἶνον προσφέρει, ἅπερ Ἀμμανῖται καὶ Μωαβῖται τῷ βλέποντι παρασχεῖν οὐκ ἠθέλησαν, οὗ χάριν ἐκκλησίας εἰργονται καὶ συλλόγου θείου· Ἀμμανῖται γὰρ οἱ ἐκ τῆς μητρὸς αἰσθήσεως καὶ Μωαβῖται οἱ ἐκ τοῦ πατρὸς νοῦ φύντες τρόποι δύο ταῦτα τῶν ὄντων συνεκτικὰ νομίζοντες νοῦν καὶ αἴσθησιν, θεοῦ δὲ μὴ λαμβάνοντες ἔννοιαν, "οὐκ εἰσελεύσονται" φησὶ Μωυσῆς <εἰς ἐκκλησίαν> κυρίου, ... παρὰ τὸ μὴ συναντῆσαι αὐτοὺς ἡμῖν μετ' ἄρτων καὶ ὕδατος" **82** (Deut. 23, 3. 4) ἐξιῶσιν ἐκ τῶν παθῶν Αἰγύπτου. ἀλλ' ὁ μὲν Μελχισεδὲκ ἀντὶ ὕδατος οἶνον προσφερέτω καὶ ποτιζέτω καὶ ἀκρατιζέτω ψυχᾶς, ἵνα κατάσχετοι γένωνται θεία μέθη νηφαλεωτέρα νήψεως αὐτῆς· ἱερεὺς γὰρ ἐστὶ λόγος κλῆρον ἔχων τὸν ὄντα καὶ ὑψηλῶς περὶ αὐτοῦ καὶ ὑπερόγκως καὶ μεγαλοπρεπῶς λογιζόμενος· τοῦ γὰρ ὑψίστου ἐστὶν ἱερεὺς (Gen. 14, 18), οὐχ ὅτι ἐστὶ τις ἄλλος οὐχ ὑψιστος· ὁ γὰρ θεὸς εἷς ὧν ἔν τῷ οὐρανῷ ἄνω ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἐστὶν ἔτι πλὴν αὐτοῦ" (Deut. 4, 39)-, ἀλλὰ τὸ μὴ ταπεινῶς καὶ χαμαιζήλως ὑπερμεγέθως δὲ καὶ ὑπεραύλως καὶ ὑψηλῶς νοεῖν περὶ θεοῦ ἔμφασιν **83** τοῦ ὑψίστου κινεῖ. τί δὲ εἰργάσατο ἤδη καλὸν ὁ Ἀβράμ, ὅτι κελεύει αὐτῷ πατρίδος καὶ τῆς γενεᾶς ταύτης ξενοῦσθαι καὶ γῆν οἰκεῖν, ἦν <ἄν> αὐτὸς δῶ ὁ θεός (Gen. 12, 1); πόλις δὲ ἐστὶν ἀγαθὴ καὶ πολλὴ καὶ σφόδρα εὐδαίμων, τὰ γὰρ δῶρα τοῦ θεοῦ μεγάλα καὶ τίμια. ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐγέννησε τύπον ἔχοντα σπουδῆς ἄξιον· ἐρμηνεύεται γὰρ Ἀβράμ "πατὴρ | μετέωρος", δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀνο**84** μάτων ἐπαινετός· ὁ γὰρ νοῦς, ὅταν μὴ δεσπότητος τρόπον ἀπειλῇ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ὡς πατὴρ ἄρχῃ, μὴ τὰ ἡδέα χαριζόμενος αὐτῇ, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἀκούσῃ διδούς, καὶ ἐπίπαν τῶν ταπεινῶν καὶ ἀγόντων ἐπὶ τὰ θνητὰ ἀποστάς μετεωροπολῆ καὶ συνδιατρίβῃ θεωρήμασι τοῖς περὶ κόσμου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπανιῶν ἐρευνᾷ τὸ θεῖον καὶ τὴν τούτου φύσιν δι' ἔρωτα ἐπιστήμης ἄλεκτον, μένειν ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς δογμάτων οὐ δύναται, ἀλλὰ μετοικίαν ζητεῖ βελτιούμενος ἀμείνω. **85** ἐνίους δὲ ὁ θεὸς καὶ πρὸ τῆς γενέσεως καλῶς διαπλάττει καὶ διατίθεται καὶ κλῆρον ἔχειν ἄριστον προήρηται. οὐχ ὄρας, τί περὶ τοῦ Ἰσαάκ φησὶ τῷ Ἀβραάμ οὐκ ἐλπίσαντι, ὅτι γενήσεται τοιούτου γεννηματος πατὴρ, ἀλλὰ καὶ γελάσαντι ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει καὶ εἰπόντι "Εἰ τῷ ἑκατονταετῆ γενήσεται, καὶ Σάρρα ἐνενήκοντα ἐτῶν οὔσα τέξεται" (Gen. 17, 17); καταφάσκει καὶ ἐπινεύει λέγων "Ναί, ἰδοὺ Σάρρα ἡ γυνή σου τέξεται σοι υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον" (ib. 19). **86** τί οὖν ἐστὶ τὸ καὶ τοῦτον πρὸ τῆς γενέσεως ἐπαινέσθαι πεποιητός; ἔνια τῶν ἀγαθῶν γενόμενα καὶ παρόντα ὠφελεῖ, οἷον ὑγία, εὐαισθησία, πλοῦτος εἰ τύχοι, δόξα-λεγέσθω γὰρ καὶ ταῦτα καταχρηστικώτερον

ἀγαθὰ-, ἔνια δ' οὐ γενόμενα μόνον ἀλλὰ καὶ θεοπισθέντα ὅτι γενή-
 σεται, ὡσπερ ἡ χαρὰ-εὐπάθεια ψυχῆς ἔστιν ἡδε-[γὰρ] οὐχ ὅταν
 παρούσα δραστηρίως ἐνεργῆ μόνον εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐλπίζεται
 προγανῶι· ἐξάριετον γὰρ καὶ τοῦτ' ἔχει· τὰ μὲν ἄλλα ἀγαθὰ ἰδίᾳ ἐνε-
 ρεῖ, ἡ δὲ χαρὰ καὶ ἴδιον καὶ κοινὸν ἀγαθὸν ἔστιν· ἐπιγίνεται γούν
 ἅπασι, χαίρομεν γὰρ καὶ ἐπὶ ὑγείᾳ καὶ ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ τιμῇ
 καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, ὥστε κυρίως εἰπεῖν μηδὲν εἶναι ἀγαθόν, ὧ μὴ
87 πρόσεστι χαρὰ. ἀλλ' οὐ μόνον ἐπὶ προγεγενημένοις ἤδη τοῖς ἄλλοις
 ἀγαθοῖς καὶ παρούσι χαίρομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέλλουσι καὶ προσδοκωμέ-
 νοις, οἷον ὅτε ἐλπίζομεν πλουτήσῃν ἢ ἄρξειν ἢ ἐπαινεθήσεσθαι ἢ νόσων
 ἀπαλλαγῆν εὐρήσεσθαι ἢ εὐτονίας καὶ ῥώμης κοινωνήσῃν ἢ ἐπιστήμονες
 ἀντ' ἀνεπιστημόνων ἔσεσθαι, γεγήθαμεν οὐ μετρίως· ἐπειδὴ τοίνυν ἡ
 χαρὰ οὐ παρούσα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπιζομένη ἀναχεῖ τε καὶ εὐφραίνει
 τὴν ψυχὴν, εἰκότως τὸν Ἰσαὰκ πρὶν γεννηθῆναι ὀνόματός τε καὶ δωρεᾶς
 μεγάλης ἠξίωσε· γέλωσ γὰρ ψυχῆς καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη διερμηνεύε-
88 ται οὗτος· πάλιν δὲ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαῦ τὸν μὲν ἄρχοντα
 καὶ ἡγεμόνα καὶ δεσπότην τὸν δὲ Ἡσαῦ ὑπήκοον καὶ | δοῦλον ἔτι κατὰ
 γαστρὸς ὄντας φησὶν εἶναι· ὁ γὰρ ζῶοπλαστής θεὸς ἐπίσταται τὰ ἑαυτοῦ
 καλῶς δημιουργήματα καὶ πρὶν αὐτὰ εἰς ἄκρον διατορεῦσαι, τὰς τε δυνά-
 μεις, αἷς αὐθις χρῆσονται, καὶ συνόλως τὰ ἔργα τούτων καὶ πάθη.
 ἐπειδὴ γὰρ πορεύεται ἡ ὑπομονητικὴ ψυχὴ ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ
 θεοῦ, ἀποκρίνεται αὐτῇ, ὅτι "δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου ἔστι, καὶ δύο
 λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ
89 μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι" (Gen. 25, 23). φύσει γὰρ δοῦλον παρὰ
 θεῷ τὸ φαῦλον καὶ ἄλογον, ἡγεμονικὸν δὲ καὶ ἐλεύθερον τὸ ἀστεῖον καὶ
 λογικὸν καὶ ἄμεινον, καὶ οὐχ ὅταν ἤδη γένηται ἐν τῇ ψυχῇ τέλειον
 ἐκάτερον, ἀλλὰ κἂν ἐνδοιάζηται· ὅλως γὰρ καὶ μικρὰ τις αὔρα τῆς ἀρε-
 τῆς ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, οὐκ ἐλευθερίαν μόνον, ἐμφαίνει, καὶ ἔμπαλιν
 ἡ τυχοῦσα κακίας γένεσις δουλοῖ τὸν λογισμὸν, κἂν μήπω τέλειον αὐτῆς
90 ἐκφοιτήσῃ τὸ γέννημα. τί δὲ παθῶν ὁ αὐτὸς οὗτος Ἰακώβ, τοῦ
 Ἰωσήφ τοὺς δύο υἱοὺς προσαγαγόντος τὸν πρεσβύτερον Μανασσήν καὶ
 τὸν νεώτερον Ἐφραΐμ, ἐναλλάττει τὰς χεῖρας καὶ τὴν μὲν δεξιὰν ἐπιτί-
 θησι τῷ νεωτέρῳ Ἐφραΐμ, τὴν δ' εὐώνυμον τῷ πρεσβυτέρῳ Μανασσή,
 καὶ βαρὺ τὸ πρᾶγμα ἡγησαμένου τοῦ Ἰωσήφ καὶ οἰηθέντος τὸν πατέρα
 ἄκοντα σφαλῆναι περὶ τὴν τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν, φησὶν· οὐ διήμαρτον,
 ἀλλ' "οἶδα, τέκνον, οἶδα, καὶ οὗτος ἔσται εἰς λαὸν καὶ οὗτος ὑψωθήσε-
 ται, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος μείζων αὐτοῦ ἔσται" (Gen.
91 48, 19). τί οὖν χρὴ λέγειν ἢ τοῦτο, ὅτι δύο φύσεις ἐδημιουργήθησαν
 ἐν ψυχῇ ὑπὸ θεοῦ σφόδρα ἀναγκαῖαι, μνήμη τε καὶ ἀνάμνησις; ἀμεί-
 νων μὲν ἡ μνήμη, χείρων δὲ ἡ ἀνάμνησις· ἡ μὲν γὰρ ἐναύλους ἔχει
 καὶ ἐναργεῖς τὰς καταλήψεις, ὡς μηδὲ ἀγνοίᾳ διαμαρτεῖν, ἀναμνήσεως
92 δὲ λήθη πάντως προηγεῖται, πηρὸν καὶ τυφλὸν πρᾶγμα· πρεσβύτερον
 δὲ τὸ χεῖρον ἡ ἀνάμνησις εὐρίσκεται μνήμης τοῦ κρείττονος· *** συνεχῆς
 καὶ ἀδιάστατον· οἱ γὰρ πρῶτον εἰς τὰς τέχνας εἰσαγόμενοι περικρατῆσαι
 τῶν εἰς αὐτὰς θεωρημάτων ἀδυνατοῦμεν εὐθύς· λήθη οὖν κατ' ἀρχὰς

χρώμενοι πάλιν ἀναμιμνησκόμεθα, ἕως ἔκ τοῦ πολλάκις μὲν ἐκλαθέσθαι
 πολλάκις δὲ ἀναμνησθῆναι βέβαιος αὖθις μνήμη κρατήσῃ, παρὸ καὶ νεω-
93 τέρα-ὀψίγονος γὰρ ἔστι-συνίσταται τῆς ἀναμνήσεως. συμβολικῶς
 οὖν ὁ μὲν Ἐφραΐμ λέγεται μνήμη, καρποφορία γὰρ ἐρμηνεύεται, τῆς
 τοῦ φιλομαθοῦς ψυχῆς τὸν οἰκεῖον <καρπὸν> ἐνηνοχίας, ὁπότε | διὰ
 μνήμης ἔχοι βεβαιοῦν τὰ θεωρήματα· ὁ δὲ Μανασσῆς ἀνάμνησις, μετα-
 ληφθεὶς γὰρ "ἐκ λήθης" εἶναι λέγεται, ὁ δὲ λήθην ἐκφεύγων ἀναμιμνή-
 σκεται πάντως. ὀρθότατα οὖν ὁ πτερνιστῆς τῶν παθῶν καὶ ἀσκητῆς
 ἀρετῆς Ἰακώβ δεξιούται τὴν καρποφόρον μνήμην Ἐφραΐμ, δευτερείων
94 δὲ ἀξιοῖ τὴν ἀνάμνησιν Μανασσῆν. καὶ Μωυσῆς μέντοι τῶν θυόντων
 τὸ Φασέκ τοὺς μὲν <τ>ὸ πρότερον θύσαντας μάλιστα ἐπαινεῖ, ὅτι δια-
 βάντες ἀπὸ τῶν παθῶν Αἰγύπτου ἐπέμειναν τῇ διαβάσει καὶ οὐχ ὤρ-
 μησαν ἔτι ἐπ' αὐτά, τοὺς δὲ τὸ δεύτερον δευτερείων ἀξιοῖ (Num. 9, 6 ss.),
 τραπέντες γὰρ ἀνέδραμον τὴν τροπὴν καὶ ὡσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν
 πρακτέων πάλιν ἐπὶ τὸ πράττειν ὤρμησαν αὐτά, οἱ δὲ πρότεροι ἄτρεπτοι
 διετέλεσαν. ἔοικεν οὖν τοῖς μὲν τὸ δεύτερον Πάσχα θύουσιν ὁ ἐκ λήθης
95 Μανασσῆς, τοῖς δὲ τὸ πρότερον ὁ καρποφόρος Ἐφραΐμ. ὅθεν
 καὶ Βεσελεὴλ ἀνακαλεῖ ὁ θεὸς ἐξ ὀνόματος καὶ φησιν αὐτῷ δωρήσασθαι
 σοφίαν καὶ ἐπιστήμην, καὶ δημιουργὸν αὐτὸν καὶ ἀρχιτέκτονα πάντων τῶν
 τῆς σκηνῆς, τουτέστι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων, ἀποδείξειν (Exod. 31, 2 ss.),
 μηδὲν ἔργον, ὃ κὰν ἐπαινέσειέ τις, προποδείξας αὐτοῦ. λεκτέον οὖν
 ὅτι καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα τῇ ψυχῇ ἐντετύπωκεν ὁ θεὸς νομίσματος δοκί-
 μου τρόπον. τίς οὖν ἔστιν ὁ χαρακτήρ εἰσόμεθα, ἐὰν τὴν ἐρμηνείαν
96 πρότερον τοῦ ὀνόματος ἀκριβῶσωμεν. ἐρμηνεύεται οὖν Βεσελεὴλ ἐν
 σκιαῖ θεοῦ· σκιά θεοῦ δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἔστιν, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ
 προσχρησάμενος ἐκοσμοποιεῖ. αὕτη δὲ ἡ σκιά καὶ τὸ ὡσανεὶ ἀπεικό-
 νισμα ἑτέρων ἔστιν ἀρχέτυπον· ὡσπερ γὰρ ὁ θεὸς παράδειγμα τῆς
 εἰκόνας, ἣν σκιάν νυνὶ κέκληκεν, οὕτως ἡ εἰκὼν ἄλλων γίνεται παρά-
 δειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας ἐδήλωσεν εἰπών· "καὶ
 ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ" (Gen. 1, 27), ὡς τῆς
 μὲν εἰκόνας κατὰ τὸν θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου | κατὰ
97 τὴν εἰκόνα λαβοῦσαν δύναμιν παραδείγματος. τίς οὖν ὁ ἐπιγινό-
 μενος χαρακτήρ, θεασώμεθα. ἐζήτησαν οἱ πρῶτοι, πῶς ἐνοήσαμεν τὸ
 θεῖον, εἶθ' οἱ δοκοῦντες ἄριστα φιλοσοφεῖν ἔφασαν, ὅτι ἀπὸ τοῦ κόσμου
 καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνυπαρχουσῶν τούτοις δυνάμεων ἀντίληψιν
98 ἐποίησάμεθα τοῦ αἰτίου· ὡσπερ γὰρ, εἴ τις ἴδοι δεδημιουργημένην οἰκίαν
 ἐπιμελῶς προφυλαίσις στοαῖς ἀνδρῶσι γυναικωνίτισι τοῖς ἄλλοις οἰκοδο-
 μήμασιν, ἔννοιαν λήψεται τοῦ τεχνίτου-οὐ γὰρ ἄνευ τέχνης καὶ δη-
 μιουργοῦ νομιεῖ τὴν οἰκίαν ἀποτελεσθῆναι-, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ
 πόλεως καὶ νεῶς καὶ παντὸς ἐλάττονος ἢ μείζονος κατασκευάσματος,
99 οὕτως δὴ καὶ εἰσελθὼν τις ὡσπερ εἰς μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν τόνδε
 τὸν κόσμον καὶ θεασάμενος οὐρανὸν μὲν ἐν κύκλῳ περιπολοῦντα καὶ
 πάντα ἐντὸς συνειληφῶτα, πλανήτας δὲ καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας κατὰ ταῦτα
 καὶ ὡσαύτως κινουμένους ἐμμελῶς τε καὶ ἐναρμονίως καὶ τῷ παντὶ
 ὠφελίμως, γῆν δὲ τὸν μέσον χῶρον λαχοῦσαν, ὕδατός τε καὶ ἀέρος

χύσεις ἐν μεθορίῳ τεταγμένας, ἔτι δὲ ζῶα θνητά τε αὖ καὶ ἀθάνατα καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν διαφορὰς, λογιεῖται δήπου, ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ τέχνης παντελοῦς δεδημιούργηται, ἀλλὰ καὶ ἦν καὶ ἔστιν ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς ὁ θεός. οἱ δὲ οὕτως ἐπιλογιζόμενοι διὰ σκιᾶς τὸν θεὸν καταλαμβάνουσι, διὰ τῶν ἔργων τὸν τεχνίτην κατανοοῦντες.

100 ἔστι δὲ τις τελεώτερος καὶ μᾶλλον κεκαθαρμένος νοῦς τὰ μεγάλα μυστήρια μνηθεῖς, ὅστις οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸ αἴτιον γνωρίζει, ὡς ἂν ἀπὸ σκιᾶς τὸ μένον, ἀλλ' ὑπερκύψας τὸ γενητὸν ἔμφασιν ἐναργῆ τοῦ ἀγενήτου λαμβάνει, ὡς ἀπ' αὐτοῦ αὐτὸν καταλαμβάνειν καὶ **101** τὴν σκιάν αὐτοῦ, ὅπερ ἦν τὸν τε λόγον καὶ τὸνδε τὸν κόσμον. οὗτός ἐστι Μωυσῆς ὁ λέγων "Ἐμφάνισόν μοι σαυτόν, γνωστῶς ἴδω σε"

(Exod. 33, 13)· μὴ γὰρ ἐμφανισθείης μοι δι' οὐρανοῦ ἢ γῆς ἢ ὕδατος ἢ ἀέρος ἢ τινος ἀπλῶς τῶν ἐν γενέσει, μηδὲ κατοπτρισαίμην ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν σὴν ἰδέαν ἢ ἐν σοὶ τῷ θεῷ, αἱ γὰρ ἐν γενητοῖς ἐμφάσεις διαλύονται, αἱ δὲ ἐν τῷ ἀγενήτῳ μόνιμοι καὶ βέβαιοι καὶ αἰδίοι <ἂν> διατελοῦν. διὰ τοῦτο Μωυσῆν ἀνακέκληκε καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ὁ θεός.

102 καὶ Βεσελεὴλ ἀνακέκληκεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τὸν μὲν τὴν ἔμφασιν τοῦ θεοῦ λαμβάνοντα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ αἰτίου, τὸν δὲ ὡσπερ ἀπὸ σκιᾶς τῶν γενομένων τὸν τεχνίτην ἐξ ἐπιλογισμοῦ κατανοοῦντα. διὰ τοῦθ' εὐρήσεις τὴν σκηνην καὶ τὰ σκευή πάντα αὐτῆς πρότερον μὲν ὑπὸ Μωυσέως, αὐτίς δ' ὑπὸ | Βεσελεὴλ κατασκευαζόμενα· Μωυσῆς μὲν γὰρ τὰ ἀρχέτυπα τεχνιτεύει, Βεσελεὴλ δὲ τὰ τούτων μιμήματα· χρῆται μὲν γὰρ Μωυσῆς ὑφηγητῆ τῷ θεῷ, ὡς φησι· "κατὰ τὸ παράδειγμα τὸ δεδειγμένον σοὶ ἐν τῷ ὄρει πάντα ποιήσεις" (Exod. 25, 40), **103** Βεσελεὴλ δὲ Μωυσεῖ· καὶ εἰκότως· καὶ γὰρ ὅτε Ἀαρὼν ὁ λόγος καὶ Μαριὰμ ἡ αἰσθησις ἐπανίστανται, ῥητῶς ἀκούουσιν ὅτι, "εἰάν γενήται προφήτης κυρίῳ, ἐν ὄραματι αὐτῷ γνωσθήσεται" καὶ ἐν σκιᾷ ὁ θεός, οὐκ ἐναργῶς, Μωυσεῖ δέ, ὅστις "πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, στόμα κατὰ στόμα λαλήσει, ἐν εἴδει καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων" (Num. 12, 6_8).

104 ἐπειδὴ τοίνυν δύο φύσεις εὐρομεν γενομένας καὶ πλαττομένας καὶ ἄκρως τετορευμένας ὑπὸ θεοῦ, τὴν μὲν ἐξ ἑαυτῆς βλαβεράν καὶ ἐπίληπτον καὶ κατάρατον, τὴν δὲ ὠφέλιμον καὶ ἐπαινετήν, καὶ ἔχουσαν τὴν μὲν κίβδηλον, τὴν δὲ δόκιμον χαρακτῆρα, καλὴν καὶ ἀρμόττουσαν εὐχὴν εὐζώμεθα, ἦν καὶ Μωυσῆς, "ἴν' ἡμῖν ἀνοίξῃ ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ θησαυρὸν" (Deut. 28, 12) καὶ τὸν μετάρσιον καὶ ἐγκύμονα θείων φώτων λόγον, ὃν δὲ κέκληκεν οὐρανόν, τοὺς δὲ τῶν κακῶν ἐπισφίγξῃ.

105 εἰσὶ γὰρ ὡσπερ ἀγαθῶν οὕτω καὶ κακῶν παρὰ τῷ θεῷ θησαυροί, ὡς ἐν μεγάλῃ φησὶν ὡδῆ· "οὐκ ἰδοὺ ταῦτα συνῆκται παρ' ἐμοί, καὶ ἐσφράγισται ἐν τοῖς θησαυροῖς μου, ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως, ὅταν σφαλῇ ὁ πούς αὐτῶν" (Deut. 32, 34. 35); ὁρᾷς ὅτι κακῶν εἰσι θησαυροί· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀγαθῶν εἷς-ἐπεὶ γὰρ ὁ θεὸς εἷς, καὶ ἀγαθῶν θησαυρὸς <εἷ>ς-, πολλοὶ δὲ τῶν κακῶν, ὅτι καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες ἄπειροι τὸ πλῆθος. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σκόπει τὴν τοῦ ὄντος ἀγαθότητα· τὸν μὲν τῶν ἀγαθῶν θησαυρὸν ἀνοίγει, τοὺς δὲ τῶν κακῶν ἐπισφίγγει· θεοῦ γὰρ ἴδιον τὰ μὲν ἀγαθὰ προτείνειν καὶ φθάνειν δω-

106 ρούμενον, τὰ δὲ κακὰ μὴ ῥαδίως ἐπάγειν. Μωυσῆς δὲ καὶ ἐπιτείνων τὸ τοῦ θεοῦ φιλόδωρον καὶ χαριστικὸν οὐ μόνον ἐν τῷ ἄλλῳ χρόνῳ φησὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν κακῶν ἐσφραγίσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ σφαλῆ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅποτε καὶ ἄξιον ἦν αὐτῆν δίκης ἀξιούσθαι. <εν> ἡμέρα γάρ φησιν ἐκδικήσεως ἐσφραγίσθαι τοὺς τῶν κακῶν θησαυροὺς, δεικνύντος τοῦ ἱεροῦ λόγου, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἀμαρτάνουσιν εὐθύς ἐπέξεισιν ὁ θεός, ἀλλὰ δίδωσι χρόνον εἰς μετάνοιαν καὶ τὴν τοῦ σφάλματος ἴασίν τε καὶ ἐπανόρθωσιν.

107 "Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ ὄφει Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῆς γῆς" (Gen. 3, 14). ὡσπερ ἡ χαρὰ εὐπάθεια οὕσα εὐχῆς ἐστὶν ἐπαξία, οὕτως κατάρως ἡδονή, τὸ πάθος, ἡ μεταθεῖσα τοὺς ὅρους τῆς ψυχῆς καὶ κατασκευάσασα αὐτὴν ἀντὶ φιλαρέτου | φιλοπαθῆ· φησὶ δὲ Μωυσῆς ἐν ταῖς ἀραῖς, ἐπικατάρατον εἶναι τὸν μετατιθέντα τὰ ὅρια τοῦ πλησίον (Deut. 27, 17). ὅρον γὰρ ἔθηκε καὶ νόμον ὁ θεὸς τὴν ἀρετὴν τῇ ψυχῇ, τὸ τῆς ζωῆς ζύλον· τοῦτον δὲ μετατέθεικεν <ο> πῆξας ὅρον κακίαν, ζύλον

108 θανάτου. "ἐπικατάρατος μέντοι καὶ ὁ πλανῶν τυφλὸν ἐν ὁδῷ" (Deut. 27, 18), "καὶ ὁ τύπτων τὸν πλησίον δόλω" (ib. 24). καὶ ταῦτα δ'

ἐργάζεται ἡ ἀθεωτάτη ἡδονή· τυφλὸν γὰρ φύσει ἡ αἰσθησις ἄτε ἄλογος οὕσα, ἐπεὶ τὸ λογικὸν ἐξομματοῦται· παρὸ καὶ μόνῳ τούτῳ τὰ πράγματα καταλαμβάνομεν, αἰσθήσει δ' οὐκέτι, μόνον γὰρ τὰ σώματα φαντα-

109 σιούμεθα δι' αἰσθήσεως. τὴν οὖν πηρὰν αἰσθησιν τῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως ἐξηπάτηκεν, εἰ γε δυναμένην ἐπὶ νοῦν τρέπεσθαι καὶ ἡνιοχεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ κεκώλυκεν, ἐπὶ τὸ ἐκτὸς αἰσθητὸν ἀγαθοῦσα καὶ λίχνον αὐτὴν ἀπεργασαμένη τοῦ ἑαυτῆς ποιητικοῦ, ἵνα ἡ μὲν αἰσθησις πηρὸς οὕσα ἀκολουθῆ τυφλῷ ποδηγῷ τῷ αἰσθητῷ, ὁ δὲ νοῦς, ὑπ' ἀμφοτέρων ποδηγούμενος οὐ βλέπόντων, ἐτραχηλίηται καὶ ἀκρατῆς ἑαυτοῦ γίνηται.

110 εἰ γὰρ τις ἦν τοῦ κατὰ φύσιν ἀκολουθία, τῷ βλέποντι λογισμῷ τὰ πηρὰ ἐχρῆν ἐπεσθαι, οὕτως γὰρ ἂν τὰ βλαβερά ἐπεκουφίζετο· νυνὶ δὲ τοσοῦτον ἔστησε μηχανήματα κατὰ τῆς ψυχῆς, ὥστε ἡγεμόσιν αὐτὴν χρῆσθαι τυφλοῖς ἠνάγκασε, παρακρουσαμένη καὶ ἀναπέσασα κακῶν ἀρετὴν ἀλλάξαι καὶ ἀντιδοῦναι πονηρῶν ἀκακίαν. ἀπέριηκε δὲ καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίδοσιν ὁ ἱερὸς λόγος, ὅταν φῆ· "οὐκ ἀλλάξεις καλὸν πονηρῷ" (Lev.

111 27, 33). ἐπικατάρατος δὲ διὰ ταῦτα ἡ ἡδονή. ἀ δὲ καταρᾶται αὐτῇ,

ἴδωμεν ὡς προσφῶ. ἀπὸ πάντων φησὶ τῶν κτηνῶν ἐπάρατον εἶναι (Gen. 3, 14). οὐκοῦν κτηνώδες μὲν ἐστὶ τὸ ἄλογον καὶ αἰσθητικόν, ἐκάστη δὲ αἰσθησις ἡδονῇ καταρᾶται ὡς πολεμιωτάτη καὶ ἐχθίστη· καὶ γὰρ ἐστὶ τῷ ὄντι πολέμιος αἰσθήσει· τεκμήριον δέ, ὅταν ἡδονῆς ἀμέτρου κορεσθῶμεν, οὐθ' ὄραν οὐτ' ἀκούειν οὐτ' ὀσφραίνεσθαι οὐτε γεύεσθαι οὐθ' ἀπτεσθαι εἰλικρινῶς δυνάμεθα, ἀλλ' ἀμυδρὰς καὶ ἀσθενεῖς

112 ποιούμεθα τὰς προσβολὰς. καὶ τοῦτο μὲν, ὅταν ἐπίσχωμεν τὴν χρῆσιν αὐτῆς, πάσχομεν· ἐν αὐταῖς δ' ὄντες ταῖς τῆς ἡδονῆς ἀπολαύσει κατὰ τὸ παντελές καὶ τὴν διὰ τῶν συνεργουσῶν αἰσθήσεων ἀντίληψιν ἀφαιρούμεθα, ὡς δοκεῖν πεπηρῶσθαι. πῶς οὖν οὐκ ἂν εἰκότως ἀρὰς θεῖτο

113 αἰσθησις τῇ πηρούσῃ αὐτὴν ἡδονῇ; | ἐπικατάρατος δὲ ἐστὶ καὶ

παρὰ πάντα τὰ θηρία, λέγω δὴ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τούτοις γὰρ νοῦς τιτρώσκεται καὶ διαφθείρεται. διὰ τί οὖν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν χείρων εἶναι δοκεῖ; ὅτι σχεδὸν ὑποβέβληται πᾶσιν, ὡς περ τις ἀρχὴ καὶ θεμέλιος· ἢ τε γὰρ ἐπιθυμία γέγονε δι' ἔρωτος ἡδονῆς, ἢ τε λύπη συνίσταται κατὰ τὴν ταύτης ἀφαίρεσιν, φόβος τε αὖ γεννᾶται δι' εὐλάβειαν ἀπουσίας αὐτῆς· ὥστε δῆλον εἶναι, ὅτι πάντα ἐφορμῆι τὰ πάθη τῆ ἡδονῆ, καὶ οὐδ' ἂν συνέστη τὸ παράπαν ἴσως ἐκεῖνα, εἰ μὴ προκατεβλήθη τὸ οἰστικὸν αὐτῶν ἡδονή.

114 Ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύση" (Gen. 3, 14).

περὶ γὰρ ταῦτα φωλεύει τὰ μέρη τὸ πάθος, τὰ τε στέρνα καὶ τὴν γαστέρα, ὅταν μὲν ἔχη τὰ ποιητικά καὶ τὰς ὕλας ἢ ἡδονή, περὶ τὴν γαστέρα καὶ τὰ μετ' αὐτήν, ὅταν <δ> ἀπορῆ, περὶ τὰ στήθη, ὅπου ὁ θυμὸς· οἱ γὰρ φιλήδονοι στερόμενοι τῶν ἡδονῶν ὀργίζονται καὶ παραπικραίνονται. **115** ἔτι δὲ ἀκριβέστερον ἴδωμεν τὸ δηλούμενον. τριμερῆ συμβέβηκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἶναι καὶ ἔχειν μέρος μὲν ἐν λογιστικόν, δευτέρον δὲ θυμικόν, τρίτον δὲ ἐπιθυμητικόν. ἔνιοι μὲν οὖν τῶν φιλοσόφων τὰ μέρη ταῦτα δυνάμει μόνον διέκριναν ἀλλήλων, τινὲς δὲ καὶ τόποις· εἴτα ἔνειμαν τῷ μὲν λογιστικῷ τὸν περὶ κεφαλὴν χῶρον εἰπόντες, ὅπου ὁ βασιλεύς, ἐκεῖ καὶ οἱ δορυφόροι, δορυφόροι δὲ αἱ αἰσθήσεις τοῦ νοῦ περὶ κεφαλὴν οὔσαι, ὥστε καὶ ὁ βασιλεὺς εἶη ἂν ἐκεῖ, ὡς περ ἄκραν ἐν πόλει λαχῶν οἰκεῖν, τῷ δὲ θυμικῷ τὰ στέρνα, παρὸ καὶ τὴν φύσιν ὀχυρῶσαι τὸ μέρος πυκνότητι καὶ κραταιότητι συνεχῶν ὀστέων ὡς περ στρατιώτην ἀγαθὸν καθοπλίσασαν θώρακι καὶ ἀσπίδι πρὸς τὴν τῶν ἐναντιουμένων ἄμυναν, τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ τὸν περὶ τὸ ἦτρον καὶ τὴν κοιλίαν τόπον, ἐνταῦθα γὰρ κατοικεῖ ἐπιθυμία, ὄρεξις ἄλογος. ἐὰν οὖν ποτε ζητῆς, ὧ διάνοια, τίνα χῶρον ἡδονὴ κεκλήρωται, μὴ σκέπτου τὸν περὶ κεφαλὴν τόπον, ὅπου τὸ λογιστικόν, οὐ γὰρ μὴ εὐρήσεις, ἐπεὶ μάχεται ὁ λόγος τῷ πάθει καὶ ἐν ταῦτῳ μένειν οὐ δύναται· κρατοῦντος μὲν γὰρ λόγου φροῦδος ἢ ἡδονή, νικώσης δὲ ἡδονῆς φυγὰς ὁ λόγος· ζῆται δ' ἐν στήθει καὶ κοιλίᾳ, ὅπου ὁ θυμὸς καὶ ἢ ἐπιθυμία, μέρη τοῦ ἀλόγου· ἐν αὐτῷ γὰρ εὐρίσκεται καὶ ἢ κρίσις ἢ ἡμετέρα καὶ τὰ πάθη.

117 οὐ κεκώλυται οὖν νοῦς ἐκβὰς τῶν νοητῶν καὶ οἰκείων ἐπιβολῶν ἐκδοθῆναι τῷ χείρονι· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ ψυχῆς κρατήρη πόλεμος· ἀνάγκη γὰρ δορυάλωτον γίνεσθαι τὸν μὴ μάχιμον | ἀλλ' εἰρηναῖον [τὸν]

118 ἐν ἡμῖν λογισμόν. εἰδὼς γοῦν ὁ ἱερὸς λόγος ὅσον ἢ ἑκατέρου δύναται ὀρμὴ πάθους, θυμοῦ τε καὶ ἐπιθυμίας, ἑκάτερον ἐπιστομίζει, ἠνίοχον καὶ κυβερνήτην ἐφιστὰς τὸν λόγον. καὶ πρότερον περὶ τοῦ θυμοῦ, θεραπεύων αὐτὸν καὶ ἰώμενος, διαλέγεται οὕτως· "καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λόγιον τῶν κρίσεων τὴν δῆλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἔσται ἐπὶ τοῦ στήθους Ἐαρών, ὅταν εἰσέρχηται εἰς τὸ ἅγιον ἐναντίον

119 κυρίου" (Exod. 28, 26). λόγιον οὖν ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ φωνητήριον ὄργανον, ὅπερ ἐστὶν ὁ γεγωνὼς λόγος· οὗτος δὲ ἢ ἀκριτόμυθος ἐστὶ καὶ ἀδόκιμος ἢ κεκριμένος καὶ δόκιμος· εἰς ἔννοιαν δ' ἡμᾶς ἄγει λόγος τοῦ κατὰ διάκρισιν· τὸ γὰρ λόγιόν φησιν οὐ τὸ ἀκριτον ἢ κίβδηλον,

120 ἀλλὰ τὸ τῶν κρίσεων, ἴσον τῷ διακεκριμένον καὶ ἐξητασμένον. τούτου

δὲ τοῦ δοκίμου λόγου δύο ἀρετάς φησιν εἶναι τὰς ἀνωτάτω, σαφήνειαν καὶ ἀληθότητα, καὶ πάνυ ὀρθῶς· ὁ γὰρ λόγος τὸ μὲν πρῶτον παρήκε τοῦ σαφῆ ποιῆσαι καὶ δῆλα τὰ πράγματα τῷ πλησίον, μὴ δυνηθέντων ἡμῶν τὸ ἐγγενόμενον τῇ ψυχῇ πάθος ὑπὸ τῶν ἐκτὸς ἐπιδείξασθαι οὐδ' οἷον ἦν παραστῆσαι· διόπερ ἠναγκάσθημεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ διὰ φωνῆς σύμβολα, ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἃ δεῖ πάντως εἶναι γνώριμα, ἵνα σαφῶς καὶ ἐκδήλως ὁ πλησίον ἐκλάβηται· ἔπειτα τοῦ ἀληθῶς αὐτὰ ἀπαγγεῖλαι·

121 τί γὰρ ὄφελος τρανήν μὲν καὶ σαφῆ τὴν ἑρμηνείαν ποιεῖσθαι, ψευδῆ δὲ ἄλλως; ἀνάγκη γὰρ οὕτως ἐχόντων ἀπατάσθαι τὸν ἀκροατὴν καὶ μεγίστην καρποῦσθαι συμφορὰν, μετὰ ἀγνοίας ἀπαιδευσίαν· τί γάρ, ἂν λέγω τῷ παιδί τρανῶς καὶ σαφῶς δείξας τὸ ἄλφα στοιχεῖον ὅτι ἐστὶ γάμμα ἢ τὸ ἦτα ὅτι ἐστὶν <ω>; ἢ ὁ μουσικὸς λέγῃ τῷ πρῶτα εἰσαγομένῳ δεικνὺς τὸ ἐναρμόνιον ὅτι χρωμά ἐστίν, ἢ τὸ χρωματικὸν ὅτι διατονικόν, ἢ τὴν ὑπάτην ὅτι μέση, ἢ τὸ συνημμένον ὅτι διεzeugμένον, ἢ τὴν ὑπερβολοαίαν

122 ὅτι προσλαμβανόμενος; τρανῶς μὲν ἴσως καὶ σαφῶς ἑρεῖ, οὐκ ἀληθῶς δέ, ἀλλὰ ταύτη κακίαν ἐργάσεται τὴν ἐν λόγῳ· ὅταν δὲ ἀμφοτέρω καὶ σαφήνειαν καὶ ἀληθότητα ποιῆται, ὠφέλιμον παρέξει τῷ μανθάνοντι τὸν λόγον, χρησάμενος ταῖς δυσὶν ἀρεταῖς αὐτοῦ, αἷς καὶ μόναις σχεδὸν

123 εἶναι συμβέβηκέ που· φησὶν οὖν ἰδρῦσθαι τὸν κεκριμένον λόγον ἔχοντα τὰς ἰδίας ἀρετάς ἐπὶ τοῦ στήθους δηλονότι Ἁαρῶν, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ θυμοῦ, ἵν' οὗτος ἠνιοχῆται λόγῳ τὸ πρῶτον καὶ μὴ ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀλογίας βλάβηται, εἴτα δὲ σαφηνεῖα, οὐ πέφυκε γὰρ ὁ θυμὸς σαφηνείας εἶναι φίλος· τῶν | γοῦν ὀργιζομένων οὐ μόνον ἡ διάνοια ἀλλὰ καὶ τὰ ῥήματα ταραχῆς καὶ συγχύσεως γέμει· οἰκεῖον οὖν ἦν τὴν τοῦ

124 θυμοῦ ἀσάφειαν ἐπανορθωθῆναι σαφηνεῖα· ἐπὶ τούτοις ἀληθότητα, μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ἔχει ὁ θυμὸς ἴδιον, τὸ ψεύδεσθαι· τῶν γοῦν χρωμένων τῷ πάθει τούτῳ σχεδὸν οὐδεὶς ἀληθεύει, ἅτε μέθῃ κεκρατημένος ψυχῆς, οὐ σώματος· ταῦτα ἀλεξιφάρμακα τοῦ θυμικοῦ μέρους ἐστί· λόγος, σαφήνεια λόγου, ἀλήθεια αὐτοῦ· ἐν γὰρ ἐστὶ δυνάμει τὰ τρία, λόγος σὺν ἀρεταῖς ἀληθότητα καὶ σαφηνεῖα θυμὸν νόσημα χαλεπὸν

125 ψυχῆς ἰώμενος· τίνας οὖν ἐστὶ φέρειν ταῦτα; οὐχὶ τῆς ἐμῆς ἢ τῆς <το>ῦ τυχόντος διανοίας, ἀλλὰ τῆς ἱερωμένης καὶ θυούσης καθαρῶς, τῆς Ἁαρῶν· καὶ οὐδὲ ταύτης αἰεὶ, πολλάκις γὰρ τρέπεται, ἀλλ' ὅταν ἀτρέπτως διάγῃ, ὅταν εἰσπορεύηται εἰς τὸ ἅγιον, ὅταν συνεισπορεύηται

126 ὁ λογισμὸς ταῖς ἀγίαις γνώμαις καὶ μὴ τούτων ἀποδιδράσκη· ἀλλὰ πολλάκις συνεισέρχεται μὲν ὁ νοῦς εἰς ἱεράς καὶ ὁσίους καὶ κεκαθαυμένας δόξας, ἀλλὰ ἀνθρωπέους ταύτας, οἷον τὰς περὶ τῶν καθηκόντων, τὰς περὶ τῶν κατορθωμάτων, τὰς περὶ τῶν θέσει νομίμων, τὰς περὶ τῆς κατ' ἀνθρώπους ἀρετῆς· οὐδ' ὁ τοῦτον διακαίμενος τὸν τρόπον ἱκανός ἐστὶ τὸ λόγιον φέρειν ἐπὶ τοῦ στήθους μετὰ τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ ἐναντίον κυρίου εἰσιών, τουτέστιν ὁ ἕνεκα θεοῦ πάντα πράττων καὶ μηδὲν τῶν μετὰ θεὸν ὑπερτιμῶν, ἀλλὰ νέμων μὲν καὶ τούτοις τὰ κατ' ἀξίαν, μὴ ἰστάμενος μέντοι ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀνατρέχων ἐπὶ τὴν

127 γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην καὶ τιμὴν τοῦ ἑνός· τῷ γὰρ οὕτως διακαίμενῳ ἠνιοχῆθήσεται ὁ θυμὸς ὑπὸ τε λόγου κεκαθαυμένου τὸ ἄλογον αὐτοῦ

περιαιρούντος καὶ ὑπὸ σαφηνείας τὸ ἀσαφές καὶ συγκεχυμένον θερα-
128 πευούσης καὶ ὑπὸ ἀληθότητος τὸ ψεῦδος ἀποκοπούσης. ὁ μὲν
 οὖν Ἐραρὼν-δεύτερος γὰρ ἔστι Μωυσῆ ἐκτέμνοντος τὸ στήθος, ὅπερ
 ἔστι τὸν θυμὸν-οὐκ ἔα αὐτὸν ἀκρίτοις ὀρμαῖς ἐκφέρεσθαι, δεδιὼς
 μὴ ποτε ἀφειθεὶς ἵππου τρόπον ἀνασκιρτήσας ὅλην πατήση τὴν ψυχὴν,
 ἀλλὰ θεραπεύει καὶ ἐπιστομίζει τὸ μὲν πρῶτον λόγῳ, ἵνα ἡνιόχῳ χρώ-
 μενος ἀρίστῳ μὴ σφόδρα ἀφηνιάσῃ, ἔπειτα δὲ ταῖς ἀρεταῖς τοῦ λόγου,
 σαφηνεία καὶ ἀληθεία. εἰ γὰρ παιδευθεὶς ὁ θυμὸς οὕτως, ὥστε καὶ
 λόγῳ εἶκειν καὶ σαφηνεία καὶ τὸ ἀψευδὲς ἀσκεῖν, ἑαυτὸν τε τῆς πολ-
129 λῆς ζέσεως ἀπαλλάξει τὴν θ' ὅλην ψυχὴν ἴλεων κατασκευάσει. ἀλλ'
 οὗτος μὲν, ὡς ἔφην, ἔχων τὸ πάθος ἰᾶσθαι αὐτὸ πειρᾶται τοῖς λεχ-
 θεῖσι σωτηρίοις φαρμάκοις, Μωυσῆς δὲ ὅλον τὸν | θυμὸν ἐκτέμνειν καὶ
 ἀποκόπτειν οἶεται δεῖν τῆς ψυχῆς, οὐ μετριοπάθειαν ἀλλὰ συνόλως ἀπά-
 θειαν ἀγαπῶν. μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ὁ ἱερώτατος χρῆσμός·
 "λαβῶν" γὰρ φησὶ "Μωυσῆς τὸ στηθύνιον ἀφείλεν αὐτὸ ἐπίθεμα ἑναν-
 τίον κυρίου ἀπὸ τοῦ κριοῦ τῆς τελειώσεως, καὶ ἐγένετο Μωυσεῖ ἐν
130 μερίδι" (Lev. 8, 29). πάνυ καλῶς· τοῦ γὰρ φιλαρέτου καὶ θεοφιλοῦς
 ἔργον ἦν τὴν ὅλην ψυχὴν θεασάμενον λαβέσθαι τοῦ στήθους, ὅπερ ἔστι
 τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀφελεῖν αὐτὸν καὶ ἀποκόψαι, ἵνα τοῦ πολεμικοῦ μέρους
 ἐκτμηθέντος εἰρήνην τὸ λοιπὸν ἄγῃ. ἀφαιρεῖ δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ τυχόντος
 ζώου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κριοῦ τῆς τελειώσεως, καίτοι καὶ μόσχος ἱερουρ-
 γήθη· ἀλλὰ τοῦτον παρελθὼν ἐπὶ τὸν κριὸν ἦλθε, διότι κρουστικὸν
 φύσει ζῷον ἔστι καὶ θυμικὸν καὶ ὀρμητικόν, παρὸ καὶ οἱ μηχανοποιοὶ
131 τὰ πολλὰ τῶν πολεμιστηρίων ὀργάνων κριοὺς κατασκευάζουσι. τὸ κριῶδες
 οὖν καὶ ὀρμητικὸν καὶ ἄκριτον ἐν ἡμῖν ἔστι τὸ ἐριστικὸν εἶδος· ἔρις
 δὲ μήτηρ ἔστι θυμοῦ· παρὸ καὶ οἱ φιλονεικότεροι ἐν τε ταῖς συζητή-
 σεσι καὶ ταῖς ἄλλαις ὁμιλίαις ῥᾶστα ὀργίζονται. τῆς οὖν ἐριστικῆς καὶ
 φιλονεικῆς ψυχῆς πλημμελὲς γέννημα θυμὸν ἐκτέμνει δεόντως, ἵνα στει-
 ρωθεῖσα παύσῃται βλαβερὰ τίκτουσα καὶ γένηται μερὶς τοῦτο ἀρμόζουσα
 τῷ φιλαρέτῳ, οὐ τὸ στήθος οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ τὸ ἀφελεῖν αὐτά·
 μοῖραν γὰρ ὁ θεὸς ἔνειμεν ἀρίστην τῷ σοφῷ τὸ ἐκτέμνειν τὰ πάθη
132 δύνασθαι. ὀρᾶς πῶς ὁ τέλειος τελείαν ἀπάθειαν αἰεὶ μελετᾷ. ἀλλ' ὅ
 γε προκόπτων δεύτερος ὢν Ἐραρὼν μετριοπάθειαν, ὡς ἔφην, ἀσκεῖ, ἐκτε-
 μεῖν γὰρ ἔτι τὸ στήθος καὶ τὸν θυμὸν ἀδυνατεῖ· φέρει δ' ἐπ' αὐτὸν
 τὸν ἡνιόχον σὺν ταῖς προσφυσίαις ἀρεταῖς λόγον, τὸ λόγιον, ἐφ' οὗ δὴ-
133 λωσίς ἔστι καὶ ἀλήθεια. παραστήσει δὲ σαφέστερον τὴν διαφο-
 ρὰν καὶ διὰ τούτου· "τὸ γὰρ στηθύνιον" φησὶ "τοῦ ἐπιθέματος καὶ
 τὸν βραχίονα τοῦ ἀφαιρέματος εἴληφα παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν
 θυσιῶν τοῦ σωτηρίου ὑμῶν, καὶ ἔδωκα αὐτὰ Ἐραρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς
134 αὐτοῦ" (Lev. 7, 24). ὀρᾶς ὅτι οὐκ εἰσιν οὗτοι ἱκανοὶ τὸ στήθος μόνον
 λαβεῖν, ἀλλὰ σὺν τῷ βραχίονι, Μωυσῆς δὲ χωρὶς τοῦ βραχίονος. διὰ
 τί; ὅτι ὁ μὲν τέλειος ὢν βραχὺ καὶ ταπεινὸν οὐδὲν φρονεῖ οὐδὲ μετριο-
 παθεῖν βούλεται, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ὅλα τὰ πάθη δι' ὅλων ἀπέκοψεν,
 οἱ δὲ βραχέως καὶ οὐ μεγάλως ὀρμῶσιν ἐπὶ τὸν τῶν παθῶν πόλεμον,
 ἀλλὰ καταλλάττονται καὶ σπονδαῖς πρὸς αὐτὰ τίθενται τὸν συμβατήριον

λόγον | προτείνοντες, ἵν' οὗτος ἡνίοχου τρόπον ἐπιστομίζη τὴν ἐπὶ πλέον
135 αὐτῶν φοράν. ἔστι δὲ καὶ σύμβολον ὁ βραχίων πόνου καὶ κακοπαθείας·
 τοιοῦτος δὲ ὁ θεραπευτὴς καὶ λειτουργὸς τῶν ἀγίων, ἀσκήσει καὶ πόνῳ
 χρώμενος· ἄπονος δ' ἔστιν ὧ ὁ θεὸς χαρίζεται κατὰ πολλὴν περιουσίαν
 τὰ ἀγαθὰ τέλεια· βραχύτερος δ' εὐρίσκεται καὶ ἀτελέστερος ὁ πόνῳ
 κτώμενος τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀπόνως καὶ εὐμαρῶς αὐτὴν παρὰ θεοῦ λα-
 βόντος Μωυσῆ· ὡς γὰρ αὐτὸ τὸ πονεῖν βραχύτερον καὶ ἔλαττόν ἐστι
 τοῦ ἀπόνου, οὕτω καὶ τὸ ἀτελὲς τοῦ τελείου καὶ τὸ μανθάνον τοῦ αὐτο-
 μαθοῦς. διὰ τοῦτο σὺν μὲν βραχίονι λαμβάνει τὸ στήθος Ἀαρών, ἄνευ
136 δὲ βραχίονος Μωυσῆς. τὸ στηθύνιον δὲ ἐπιθέματος καλεῖ διὰ τοῦτο,
 ὅτι ἐπικεῖσθαι δεῖ τῷ θυμῷ καὶ ἐφιδρῦσθαι τὸν λόγον ὡσανεὶ τινα
 ἡνίοχον εὐθύνοντα σκληραύχενα καὶ ἀφηνιαστὴν ἵππον· τὸν δὲ βραχίονα
 οὐκέτι ἐπιθέματος ἀλλ' ἀφαιρέματος διὰ τόδε, ὅτι δεῖ τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς
 πόνον μὴ ἑαυτῇ προσάγειν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀφελεῖν ἀφ' ἑαυτῆς καὶ
 θεῷ ἀνενεργεῖν, ὁμολογοῦσαν ὅτι οὐχ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς οὐδὲ ἡ δύναμις
137 περιποίησε τὸ καλόν, ἀλλὰ ὁ καὶ τὸν ἔρωτα χαρισάμενος. οὔτε δὲ
 στηθύνιον οὔτε ὁ βραχίων λαμβάνεται πλὴν ἀπὸ τῆς θυσίας τοῦ σωτη-
 ρίου· κατὰ τὸ εἶκόσ· τότε γὰρ ἡ ψυχὴ σφίζεται, ὅταν καὶ ὁ θυμὸς
 ἡνιοχηθῇ ὑπὸ λόγου καὶ ὁ πόνος μὴ οἴησιν ἐγκατασκευάσῃ ἀλλὰ παρα-
 χώρησιν τῷ εὐεργέτῃ θεῷ.

138 Τὸ δὲ μὴ μόνον ἐπὶ τῷ στήθει ἀλλὰ καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύ-
 εσθαι τὴν ἡδονὴν εἶπομεν ἤδη, οἰκειότατον δηλοῦντες ἡδονῇ χωρίον
 τὴν γαστέρα, σχεδὸν γὰρ ἀγγεῖον τῶν ἡδονῶν ἀπασῶν αὕτη ἐστὶ· πληρω-
 θείσης γὰρ τῆς γαστρὸς ὀρέξεις καὶ τῶν ἄλλων ἡδονῶν γίνονται σύν-
139 τονοί, κενωθείσης δὲ ἡρεμαῖαι καὶ σταθηρότεραι. διὸ καὶ φησὶν ἐτέ-
 ρωθι· "πᾶς ὁ πορευόμενος ἐπὶ κοιλίᾳ καὶ πᾶς ὁ πορευόμενος ἐπὶ
 τεσσάρων διὰ παντός, ὃς πολυπληθεῖ ποσίν, ἀκάθαρτός ἐστι" (Lev. 11, 42)·
 τοιοῦτος δ' ὁ φιλήδονος ἀεὶ χωρῶν ἐπὶ γαστέρα καὶ τὰς μετὰ ταύτην
 ἡδονάς. τῷ δὲ ἔρποντι ἐπὶ κοιλίαν τὸν ἐπὶ τεσσάρων βαδίζοντα ἠνωκεν·
 εἰκότως· τέτταρα γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τῶν ἐν ἡδονῇ, ὡς τις κατ' ἐξαί-
 ρετον λόγος μέμνηται. ἀκάθαρτος οὖν καὶ ὁ τῷ ἐνὶ χρώμενος τῇ ἡδονῇ
140 καὶ ὁ πᾶσιν ἐφορμῶν τοῖς τέσσαρσι. τούτων εἰρημένων ἴδε διαφορὰν
 πάλιν τελείου καὶ προκόπτουτος. ὡσπερ οὖν πρότερον εὐρίσκετο ὁ μὲν
 τέλειος ὅλον ἐκτέμνων τὸν θυμὸν τῆς ἐριστικῆς ψυχῆς καὶ ποιῶν αὐτὴν
 τιθασὸν καὶ χειροῆθη καὶ εἰρηναίαν καὶ ἴλεων πρὸς πάντα ἔργῳ τε καὶ
 λόγῳ, ὁ δὲ προκόπτων | οὐ δυνάμενος μὲν ἀποκόψαι τὸ πάθος-φέρει
 γὰρ τὸ στήθος-, παιδεύων δὲ αὐτὸ λόγῳ κεκριμένῳ, ἔχοντι δύο
 ἀρετάς, σαφήνειαν καὶ ἀλήθειαν, οὕτως καὶ νῦν εὐρεθήσεται ὁ
 μὲν σοφὸς τέλειος ἡδονᾶς ἀπορρυπτόμενος καὶ ἀποσειόμενος Μωυσῆς,
 ὁ δὲ προκόπτων οὐχ ἄπασαν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀναγκαίαν καὶ ἀπλὴν προσιέ-
 μενος, τὴν δὲ περιέργον καὶ περιττὴν κατὰ τὰς ἐπεντρώσεις παραιτού-
141 μενος· ἐπὶ γὰρ Μωυσέως φησὶν οὕτως· "καὶ τὴν κοιλίαν καὶ τοὺς
 πόδας ἔπλυνεν ὕδατι τοῦ ὀλοκαυτώματος" (Lev. 9, 14)· πάνυ καλῶς·
 ὅλην γὰρ τὴν ψυχὴν ἀξίαν οὔσαν θεῷ προσάγεσθαι διὰ τὸ μηδένα ἔχειν
 μήθ' ἐκούσιον μήτ' ἀκούσιον μῶμον ὁ σοφὸς καθαγιαζέει· οὕτως δὲ δια-

κείμενος ὅλην τὴν γαστέρα καὶ τὰς αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν ἡδονὰς ἐκπλύνει
 καὶ ἀπολούεται καὶ ἀπορρύπτεται, οὐχὶ μέρος τι, ἀλλ' οὕτω καταφρο-
 νητικῶς ἔσχηκεν αὐτῆς, ὥστε οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα σιτία ἢ ποτὰ προσίεται
142 θεωρία τῶν θείων τρεφόμενος. διὸ καὶ ἐν ἑτέροις μαρτυρεῖται αὐτῷ·
 "τετταράκοντα ἡμέρας ἄρτου οὐκ ἔφαγε καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιεν" (Exod.
 34, 28), ὅτε ἐν τῷ θείῳ ὄρει γενόμενος χρησμῶν θεοῦ νομοθετοῦντος
 ἤκουεν. ἀλλ' οὐ μόνον ὅλη τῇ γαστρὶ ἀποτάττεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 πόδας αὐτῆ συναπορρύπτεται, τουτέστι τὰς ἐπιβάσεις τῆς ἡδονῆς·
143 ἐπιβάσεις δὲ ἡδονῆς εἰσι τὰ ποιητικά αὐτῆς· ὁ [τ]ε γὰρ προκόπτων λέγε-
 ται τὰ ἐγκοιλία καὶ τοὺς πόδας λούειν (Lev. 1, 9), οὐ τὴν ὅλην κοι-
 λίαν· ἱκανὸς γὰρ οὐκ ἔστι πᾶσαν ἡδονὴν διώσασθαι, ἀγαπητὸν δέ, ἐὰν
 τὰ ἐγκοιλία αὐτῆς τουτέστι τὰ ἐπεντρώματα, ἃ φασιν οἱ φιλήδονοι ἐπι-
 λεάνσεις εἶναι τινὰς τῶν προηγουμένων ἡδονῶν, ἀ γίνεται ὀψαρτυτῶν
144 καὶ σιτοπόνων λίχων περιεργία. καὶ προσεπιτείνει τὴν τοῦ ***
 προκόπτοντος μετριοπάθειαν τῷ τὸν μὲν ἄνευ προστάξεως παραιτεῖσθαι
 ὅλην τὴν γαστρός ἡδονὴν, τὸν δὲ προκόπτοντα μετὰ προστάξεως· ἐπὶ
 μὲν γὰρ τοῦ σοφοῦ λέγεται οὕτως· "τὴν κοιλίαν καὶ τοὺς πόδας ὕδατι
 ἔπλυνεν" (Lev. 9, 14), ἀνεπικελεύστως κατὰ τὴν ἐκούσιον γνώμην, ἐπὶ
 δὲ τῶν ἱερέων οὕτως· "τὰ δὲ ἐγκοιλία καὶ τοὺς πόδας" οὐχὶ
 ἔπλυναν, ἀλλὰ "πλυνούσι" (Lev. 1, 9)· σφόδρα παρατηρημένως·
 δεῖ γὰρ τὸν μὲν τέλειον ἐξ ἑαυτοῦ κινεῖσθαι πρὸς τὰς κατ' ἀρε-
 τὴν ἐνεργείας, τὸν δὲ ἀσκητὴν μετὰ τοῦ ὑφηγουμένου τὰ πρακτέα λόγου,
145 ὧ προστάττοντι πείθεσθαι καλόν. οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι Μωυσῆς | ὅλην
 τὴν κοιλίαν τουτέστι τὴν γαστρός ἐκπλήρωσιν παραιτούμενος σχεδὸν
 καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεσιν ἀποτάττεται, τοῦ νομοθέτου ἀπὸ μέρους ἑνὸς
 τὸ σύμπαν ἑναργῶς παριστάντος καὶ ἀπὸ τοῦ συνεκτικωτάτου περὶ τῶν
 ἄλλων, ἐν οἷς ἠσύχασε, δυνάμει διεξιόντος· συνεκτικώτατον <γά>ρ
 ἢ γαστρός ἐκπλήρωσις καὶ ὡσανεὶ θεμέλιός τις τῶν ἄλλων παθῶν·
 οὐδὲν γοῦν ἐκείνων δύναται συστήναι μὴ ἐπερειδόμενον γαστρὶ, ἢ πάντα
146 ἐφίδρυκεν ἡ φύσις. διὰ τοῦτο, γεννηθέντων τῶν ἐκ τῆς Λείας προτέ-
 ρων τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν καὶ στάντων ἐπὶ τῆς ἔξομολογήσεως Ἰούδα
 (Gen. 29, 35), μέλλων ὁ θεὸς δημιουργεῖν καὶ τὰς σώματος προκοπὰς
 Βάλλαν τὴν Ῥαχηλ παιδίσκην καὶ πρὸ τῆς δεσποίνης τίκτειν παρασκευά-
 ζει· Βάλλα δ' ἐστὶν ἐγκατάποσις· ἦδει γὰρ ὅτι οὐδὲν τῶν σωματικῶν
 ἄνευ καταπόσεως καὶ γαστρός ὑποστῆναι δύναται, ἀλλὰ αὕτη κρατεῖ καὶ
 ἡγεμονεύει παντὸς τοῦ σώματος καὶ τοῦ κατὰ τὸ ζῆν ψιλὸν ὄγκου.
147 παρατῆρει δὲ πᾶσαν τὴν λεπτολογίαν, οὐδὲν γὰρ λεχθὲν παρέρως εὐρή-
 σεις. Μωυσῆς τὸ μὲν στηθύνιον ἀφαιρεῖται, τὴν δὲ κοιλίαν οὐκ ἀφαι-
 ρεῖ μὲν, πλύνει δέ (Lev. 8, 29. 9, 14)· διὰ τί; ὅτι ὁ τέλειος σοφὸς
 ὅλον μὲν τὸν θυμὸν ἰσχύει παραιτήσασθαι καὶ ἀποκόψαι ὀργῆς κατεξ-
 αναστάς, τὴν δὲ κοιλίαν ἐκτεμεῖν ἀδυνατεῖ· τοῖς γὰρ ἀναγκαίοις σιτίοις καὶ
 ποτοῖς ἡ φύσις βιάζεται χρῆσθαι καὶ τὸν ὀλιγοδεέστατον καὶ καταφρονη-
 τικὸν αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀσιτίαν αὐτῶν μελετῶντα. πλυνέτω
 οὖν αὐτὴν καὶ καθαιρέτω ἀπὸ τῶν περιττῶν καὶ ἀκαθάρτων παρασκευῶν·
148 ἱκανὴ γὰρ καὶ αὕτη παρὰ θεοῦ τῷ φιλαρέτῳ δωρεά. διὰ τοῦτο

ἐπὶ τῆς ὑπονοηθείσης διεφθάρθαι ψυχῆς φησιν (Num. 5, 27), ὅτι ἂν μὲν ἀπολελοιπιῖα τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅς ἐστιν ἀνήρ νόμιμος, εὐρεθῆ ἢ προσκεχωρηκῖα τῷ μιαινόντι τὴν ψυχὴν πάθει, "πρησθήσεται τὴν γαστέρα", ὅπερ ἦν, ἀπληρώτους καὶ ἀκορέστους ἔξει τὰς γαστροὺς ἡδονὰς καὶ ἐπιθυμίας, καὶ οὐδέποτε παύσεται ἄπληστος οὔσα δι' ἀπαιδευσίαν, ἀλλ' ἀμυ-
149 θήτων ἐπιρρεόντων αἰδίου ἔξει τὸ πάθος. οἶδα γοῦν πολλοὺς οὕτω πταίοντας περὶ τὴν τῆς γαστροὺς ἐπιθυμίαν, ὥστ' ἐμέτοις χρῆσάμενοι πάλιν ἐπὶ τὸν ἄκρατον καὶ τᾶλλα ὥρμησαν· οὐ γὰρ ἀναλογεῖ τοῖς σωματικοῖς ὄγκοις ἢ τῆς ἀκράτορος ψυχῆς ἐπιθυμία, ἀλλ' οἱ μὲν ἄτε ἀγγεῖα ὄντες μεμετρημένα ἄμετρον οὐδὲν προσίενται, ἀλλὰ τὸ περιττὸν ἐκβάλλουσιν, ἢ δὲ ἐπιθυμία πληροῦται μὲν οὐδέποτε, μένει δὲ ἐνδεῆς καὶ
150 διψαλέα αἰεί. | παρὸ καὶ τὸ ἀκόλουθον προστίθεται τῷ πρησθῆναι τὴν γαστέρα τὸ "διαπεσεῖν τὸν μηρόν". διαπίπτει γὰρ τότε τῇ ψυχῇ καὶ ὁ σπερματικὸς καὶ γεννητικὸς τῶν καλῶν λόγος ὀρθός· "εἰάν" γοῦν φησι "μὴ μιανθῆ καὶ καθαρὰ <ῆ, καὶ ἀθῶς ἔσται <κα>ὶ ἐκσπερματιεῖ σπέρμα" (Num. 5, 28), εἰάν ὑπὸ πάθους μὴ μιανθῆ, καθαρεύσει δὲ πρὸς τὸν νόμιμον ἄνδρα, τὸν ὑγιῆ καὶ ἡγεμόνα λόγον, γόνιμον ἔξει ψυχὴν καὶ καρποφόρον, φέρουσαν γέννημα φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης
151 καὶ τῆς συμπάσης ἀρετῆς. ἄρ' οὖν ἡμᾶς ἐνδεδεμένους σώματι οἶόν τε σωματικαῖς ἀνάγκαις μὴ χρῆσθαι; καὶ πῶς ἔνεστιν; ἀλλ' ὅρα. ὁ ἱεροφάντης τὸν τρόπον παραγγέλλει τῷ ἀγομένῳ ὑπὸ σωματικῆς χρείας αὐτῷ μόνῳ χρῆσθαι τῷ ἀναγκαίῳ. πρῶτον μὲν φησι "τόπος ἔστω σοι ἔξω τῆς παρεμβολῆς" (Deut. 23, 12), παρεμβολὴν καλῶν τὴν ἀρετῆν, ἐν ἣ ἔστρατοπέδευκεν ἡ ψυχὴ· οὐ γὰρ δύναται τὸν αὐτὸν κρα-
152 τεῖν χῶρον φρόνησις καὶ σωματικῆς ἀνάγκης ἀπόλαυσις. εἶτα "ἐξελεύσει" φησὶν "ἐκεῖ ἔξω". διὰ τί; ὅτι οὐ δύναται ἡ ψυχὴ καταμένουσα μετὰ φρονήσεως καὶ ἐν τῷ οἴκῳ διατρίβουσα τῆς σοφίας χρῆσθαι τινι τῶν φίλων σώματος· τρέφεται γὰρ τότε θειοτέραις τροφαῖς ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, δι' ἃς καὶ τῆς σαρκὸς ἀμελεῖ· ἐπειδὴν γὰρ ἐξέλθη τῶν ἱερῶν ἀρετῆς οἴκων, τηνικαῦτα ἐπὶ τὰς τὸ σῶμα πλημμελοῦσας
153 καὶ πιεζούσας ὕλας τρέπεται. πῶς οὖν αὐταῖς χρήσομαι; "πάσσαλος ἔστω σοι" φησὶν "ἐπὶ τῆς ζώνης σου, καὶ ὀρύξεις ἐν αὐτῷ" (Deut. 23, 13), τουτέστι λόγος ἐπὶ τοῦ πάθους ἐξορύττων καὶ ἀναστέλλων καὶ ἀπαμφιεννῶν αὐτό· ἀνεζῶσθαι γὰρ βούλεται ἡμᾶς τὰ πάθη, ἀλλὰ μὴ
154 ἀνειμένα καὶ κεχαλασμένα φορεῖν. διὸ καὶ ἐπὶ τῆς διαβάσεως αὐτῶν, ὃ καλεῖται Πάσχα, προστάττει τὰς "ὄσφῦς περιεζῶσθαι" (Exod. 12, 11), ἥτοι συνεστάλθαι τὰς ἐπιθυμίας. πάσσαλος οὖν, τουτέστι λόγος, ἐπέσθω τῷ πάθει, κωλύων αὐτὸ χεῖσθαι· οὕτως γὰρ αὐτοῖς μόνοις χρῆ-
155 σόμεθα τοῖς ἀναγκαίοις, τῶν δὲ περιττῶν ἀφεξόμεθα. καὶ ἐν συνουσίαις ὄντες καὶ μέλλοντες εἰς ἀπόλαυσιν καὶ χρῆσιν τῶν παρεσκευασμένων ἐλθεῖν σὺν λόγῳ παραγενόμεθα ὡσπερ ὄπλῳ τινὶ ἀμυντηρίῳ, οὔτε πέραν τοῦ μετρίου σιτίων ἐμφορηθησόμεθα αἰθιυῶν τρόπον οὔτ' ἀκράτου ἀμέτρου κορεσθέντες μέθη ληραίνειν ἀναγκαζούση χρῆσόμεθα· ἐπιστομιεῖ γὰρ ὁ λόγος καὶ ἐγχαλινώσῃ τὴν ῥύμην | καὶ φορὰν τοῦ πά-
156 θους. ἐγὼ γοῦν αὐτὸ πολλάκις παθῶν οἶδα· εἰς γὰρ ἀδιάγωγον

συνουσίαν ἐλθὼν καὶ πολυτελῆ δειπνα, ὅποτε μὴ ἀφικοίμην σὺν λόγῳ, δοῦλος ἐγενόμην τῶν παρεσκευασμένων, ἀγόμενος ὑπὸ δεσποτῶν ἀτιθάσων, θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων καὶ τῶν ὅσα διὰ μυκτῆρος καὶ γεύσεως ἡδονὰς ἀπεργάζεται· ὅποτε δὲ μετὰ τοῦ αἰροῦντος λόγου, δεσπότης ἀντὶ δούλου γίνομαι καὶ ἀνὰ κράτος νικῶ καλὴν νίκην καρτερίας καὶ σωφροσύνης, ἀντιβαίνων καὶ ἀντιφιλονεικῶν πᾶσι τοῖς ἀναρρηγνῦσι **157** τὰς ἀκράτορας ἐπιθυμίας. "διορύξεις" φησὶ γοῦν "τῷ πασσάλῳ" (Deut. `23, 13), τουτέστιν, ἦν ἕκαστον ἔχει φύσιν, τὸ φαγεῖν, τὸ πιεῖν, τὸ τοῖς μετὰ γαστέρα χρῆσθαι, τῷ λόγῳ γυμνώσεις καὶ διαστελεῖς, ἵνα διακρίνας γνῶς τὰληθές· τότε γὰρ εἶση, ὅτι ἐν οὐδενὶ τούτων ἐστὶ τὸ ἀγα- **158** θόν, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαῖον μόνον καὶ χρήσιμον. "καὶ ἐπαγαγὼν καλύψει τὴν ἀσχημοσύνην σου" (ibid.): πάνυ καλῶς· ἔπαγε γάρ, ὦ ψυχῆ, τὸν λόγον ἐπὶ πάντα, ὧ καλύπτεται καὶ συσκιάζεται καὶ συγκρούπτεται πᾶσα ἀσχημοσύνη σαρκὸς καὶ πάθους· τὰ γὰρ μὴ σὺν λόγῳ πάντα αἰσχροά, **159** ὥσπερ τὰ σὺν λόγῳ κόσμια. οὐκοῦν ὁ μὲν φιλήδονος ἐπὶ κοιλίαν βαδίζει, ὁ δὲ τέλειος τὴν κοιλίαν ὅλην ἐκπλύνει, ὁ δὲ προκόπτων τὰ ἐν κοιλίᾳ, ὁ δὲ ἄρτι ἀρχόμενος παιδεύεσθαι ἔξω πρόεισιν, ὅταν μέλλη τῆς γαστροῦς τοῖς ἀναγκαίοις ἐπιφερόμενος λόγον ἐπιστομιεῖν τὸ πάθος, ὃς εἴρηται συμβολικῶς πάσσαλος.

160 Εὖ μέντοι καὶ τὸ προσθεῖναι· "πορεύση ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ" (Gen. 3, 14)· ἡ γὰρ ἡδονὴ οὐκ ἔστι τῶν ἡρεμούντων καὶ ἴσταμένων, ἀλλὰ τῶν κινουμένων καὶ ταραχῆς γεμόντων· ὥσπερ γὰρ ἡ φλοῶς ἐν κινήσει, οὕτως φλογμοῦ τινα τρόπον τὸ πάθος ἐν τῇ ψυχῇ κινούμενον ἡρεμεῖν αὐτὴν οὐκ ἔα. διὸ καὶ τοῖς λέγουσι καταστατηματικὴν εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ συμφέρεται· ἡρεμία γὰρ λίθῳ μὲν καὶ ξύλῳ καὶ παντὶ ἀψύχῳ οἰκεῖον, ἀλλότριον δὲ ἡδονῇ· γαργαλισμοῦ γὰρ καὶ σπασμῶδους ἐφίεται καὶ ἐπ' ἐνίων οὐκ ἡρεμίας ἀλλὰ συντόνου καὶ σφοδρᾶς κινήσεως ἐστὶ χρεία.

161 Τὸ δὲ "γῆν φάγεσαι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου" (Gen. `3, 14), τοῦτο προσφυῶς εἴρηται· τῆς γὰρ | σώματος τροφῆς ἡδοναὶ γῆναι· καὶ μήποτ' εἰκότως· δύο <γά>ρ ἐστὶν ἐξ ὧν συνέσταμεν, ψυχὴ τε καὶ σῶμα· τὸ μὲν οὖν σῶμα ἐκ γῆς δεδημιούργηται, ἡ δὲ ψυχὴ αἰθέρος ἐστίν, ἀπόσπασμα θεῖον· "ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνεῦμα ζωῆς ὁ θεός, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν" (Gen. 2, 7). εὐλόγως οὖν τὸ μὲν ἐκ γῆς διαπλασθὲν σῶμα συγγενεῖς ἔχει τροφὰς ὡς ἀναδίδωσιν ἡ γῆ, ἡ δὲ αἰθερίου φύσεως μοῖρα οὔσα ψυχὴ πάλιν αἰθερίους καὶ θείας· ἐπιστήμαις γὰρ τρέφεται καὶ οὐ σι- **162** τίοις ἢ ποτοῖς, ὧν ἐπιδέες ἐστὶ τὸ σῶμα. ὅτι δὲ οὐ γῆνοι ἀλλ' οὐράνιοι αἱ ψυχῆς τροφαί, μαρτυρήσει διὰ πλειόνων ὁ ἱερὸς λόγος· "ἰδοὺ ἐγὼ ὕμῖν ἄρτους <ἐκ> τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς καὶ συνάξουσιν τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅπως πειράσω αὐτούς, εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ οὐ" (Exod. 16, 4). ὁρᾶς ὅτι οὐ γῆνοις καὶ φθαρτοῖς τρέφεται ἡ ψυχὴ, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ θεὸς ὁμβρήσῃ λόγοις ἐκ **163** τῆς μεταρσίου καὶ καθαρᾶς φύσεως, ἦν οὐρανὸν κέκληκεν· ἐξίτω μέντοι ὁ λεῶς καὶ πᾶν τὸ τῆς ψυχῆς σύστημα καὶ συναγαγέτω καὶ ἀρχέσθω

τῆς ἐπιστήμης, μὴ ἀθρώως ἀλλὰ "τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν". πρῶ-
 τον μὲν γὰρ ἀθρώον οὐ χωρήσει τὸν πολὺν πλοῦτον τῶν τοῦ θεοῦ χα-
 ρίτων, ἀλλὰ τῇ φορᾷ χειμάρρου τρόπον ἐπικλυσθήσεται. ἔπειτ' ἐστὶν
 ἄμεινον τὰ αὐτάρκη λαβόντας ἀγαθὰ καὶ μεμετρημένα τῶν λοιπῶν ταμίαν
164 οἰηθῆναι τὸν θεόν. ὁ δὲ πάντα μετιῶν ἀθρώα δυσελπιστίαν καὶ ἀπιστίαν
 μετὰ πολλῆς ἀνοίας κτᾶται. δύσελπις μὲν <γίνεται>ι, εἰ νῦν μόνον ἀλλὰ
 μὴ καὶ αὐθις ἐλπίζει τὸν θεὸν ὀμβρήσειν αὐτῷ ἀγαθὰ, ἄπιστος δέ,
 εἰ μὴ πεπίστευκε καὶ νῦν καὶ αἰετὰς τοῦ θεοῦ χάριτας ἀφθόνως
 τοῖς ἀξίοις προσνέμεσθαι, ἄνους δέ, εἰ οἶεται τῶν συναχθέντων ἱκανὸς
 ἔσεσθαι φύλαξ ἄκοντος θεοῦ. μικρὰ γὰρ ῥοπή τὸν ἀσφάλειαν καὶ βε-
 βαιότητα περιάπτοντα νοῦν ὑπὸ μεγαλαυχίας ἑαυτῷ ἄκυρον καὶ ἀβέβαιον ὣν
165 ἐδόκει φύλαξ εἶναι πάντων ἐποίησε. σύναγε οὖν, ὧ ψυχῇ, τὰ αὐτάρκη
 καὶ καθήκοντα καὶ μήτε πλείω τῶν ἱκανῶν ὡς ὑπερβάλλειν μήτε ἐλάττω
 πάλιν ὡς ἐνδεῖν, ἵνα μέτροις δικαίοις χρωμένη μὴ ἀδικῆς. καὶ γὰρ
 διάβασίν γε μελετῶσαν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τὸ Πάσχα θύουσιν δεῖ
 τὴν προκοπήν, τὸ πρόβατον, λαμβάνειν μὴ ἀμέτρως. "ἕκαστος" γὰρ
 φησι "τὸ ἄρκοῦν αὐτῷ συναριθμηθήσεται εἰς πρόβατον" (Exod. 12, 4).
166 καὶ ἐπὶ τοῦ μάννα οὖν καὶ ἐπὶ πάσης δωρεᾶς, ἣν ὁ θεὸς δωρεῖται
 | τῷ γένει ἡμῶν, καλὸν τὸ ἐνάριθμον καὶ μεμετρημένον καὶ μὴ τὸ ὑπὲρ
 ἡμᾶς λαμβάνειν. πλεονεξίας γὰρ τοῦτό γε. τὸ τῆς ἡμέρας οὖν εἰς
 ἡμέραν συναγαγέτω ἡ ψυχῇ (Exod. 16, 4), ἵνα μὴ ἑαυτὴν φύλακα
167 τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ τὸν φιλόδωρον θεὸν ἀποφήνη. καὶ διὰ τοῦτό
 μοι δοκεῖ τὸ προκείμενον λέγεσθαι. σύμβολον φωτός ἐστὶν ἡ ἡμέρα,
 φῶς δὲ ψυχῆς ἐστὶ παιδεία. πολλοὶ οὖν τὰ ἐν ψυχῇ φῶτα ἐκτήσαντο
 εἰς νύκτα καὶ σκότος, ἀλλ' οὐκ εἰς ἡμέραν καὶ φῶς, οἷον τὰ προπαι-
 δεύματα πάντα καὶ τὰ ἐγκύκλια λεγόμενα καὶ φιλοσοφίαν αὐτὴν
 τρυφῆς ἕνεκεν ἢ ἀρχῆς τῆς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας. ὁ δὲ γε ἀστεῖος
 τὴν ἡμέραν ἕνεκα ἡμέρας καὶ τὸ φῶς ἕνεκα φωτός καὶ τὸ καλὸν
 ἕνεκα τοῦ καλοῦ κτᾶται μόνου, οὐχ ἕνεκα ἄλλου τινός. διὸ καὶ
 ἐπιφέρει. "ὅπως πειράσω αὐτούς, εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ
 οὔ" (Exod. 16, 4). νόμος γὰρ θεῖος οὗτος, τὴν ἀρετὴν δι' ἑαυτὴν τιμᾶν.
168 τοὺς οὖν ἀσκητὰς ὡσπερ νόμισμα δοκιμάζει ὁ ὀρθὸς λόγος, πότερα
 κεκηλίδωνται ἐπὶ τι τῶν ἐκτὸς ἀναφέροντες τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν ἢ ὡς
 δόκιμον διαστέλλουσιν ἐν διανοίᾳ μόνῃ τοῦτο διαφυλάττοντες. τούτοις
 συμβέβηκε μὴ τοῖς γήινοις ἀλλὰ ταῖς ἐπουρανίοις ἐπιστήμας τρέφεσθαι.
169 δηλοῖ δὲ καὶ δι' ἐτέρων, ὅταν φῆ. "τὸ πρῶτ' ἐγένετο καταπαυ-
 ομένης τῆς δρόσου κύκλω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἰδοὺ ἐπὶ πρόσωπον τῆς
 ἐρήμου <λεπτὸν> ὡσεὶ κόριον, λευκὸν ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. ἰδόντες
 δὲ αὐτὸ εἶπον ἕτερος τῷ ἐτέρῳ τί ἐστὶ τοῦτο; οὐ γὰρ ἤδρισαν, τί ἦν.
 εἶπε δὲ αὐτοῖς Μωσῆς Οὗτος ὁ ἄρτος, ὃν δέδωκεν ἡμῖν κύριος τοῦ
 φαγεῖν. τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξε κύριος" (Exod. 16, 13 ss.). ὄρας
 τῆς ψυχῆς τροφήν οἷα ἐστὶ. λόγος θεοῦ συνεχῆς, εἰκῶς δρόσω,
 κύκλω πᾶσαν περιειληφῶς καὶ μηδὲν μέρος ἀμέτοχον αὐτοῦ ἔων.
170 φαίνεται δ' οὐ πανταχοῦ ὁ λόγος οὗτος, ἀλλ' ἐπ' ἐρήμου παθῶν καὶ
 κακιῶν, καὶ ἔστι λεπτὸς νοῆσαί τε καὶ νοηθῆναι καὶ σφόδρα διαυγῆς

καὶ καθαρὸς ὁραθῆναι, καὶ ἔστιν ὡσεὶ κόριον. φασὶ δὲ οἱ γεωπῶνοι τὸ σπέρμα τοῦ κορίου διαιρεθὲν εἰς ἄπειρα καὶ τμηθὲν καθ' ἕκαστον τῶν μερῶν καὶ τμημάτων σπαρὲν βλαστάνειν οὕτως, ὡς καὶ τὸ ὅλον ἡδύνατο· τοιοῦτος καὶ ὁ θεοῦ λόγος, καὶ δι' ὅλων ὠφελητικὸς καὶ διὰ
171 παντὸς μέρους καὶ τοῦ τυχόντος. μήποτε δὲ ὁμοιοῦται καὶ τῇ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν κόρη· ὡς γὰρ αὕτη βραχυτάτον οὔσα μέρος τὰς τῶν ὄντων ὁρᾷ ζώνας ὅλας καὶ θάλατταν ἄπειρον καὶ | ἀέρος μέγεθος καὶ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ ὅσον ἀνατέλλων καὶ δυόμενος ὁ ἥλιος ὀρίζει, οὕτως καὶ ὁ θεοῦ λόγος ὀξυδερκέστατός ἐστιν, ὡς πάντα ἐφορᾷ εἶναι ἱκανός, ***
 ὧ τὰ θείας ἄξια κατόψονται· παρὸ καὶ λευκὸν ἐστι· τί γὰρ ἂν εἴη λαμπρότερον ἢ τηλαυγέστερον θείου λόγου, οὗ κατὰ μετουσίαν καὶ τὰ ἄλλα τὴν ἀχλὺν καὶ τὸν ζόφον ἀπελαύνει φωτὸς κοινωνῆσαι ψυχικοῦ
172 γλιχόμενα. ἴδιον δὲ περὶ τοῦτον τὸν λόγον συμβαίνει πάθος. ὅταν γὰρ καλέσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν ψυχὴν, πῆξιν ἀνεγείρει τῷ γεῶδει καὶ σωματικῷ καὶ αἰσθητικῷ παντί· διὸ λέγεται τὸ "ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς" (Exod. 16, 14)· καὶ γὰρ ἡνίκα ὁ τὸν θεὸν ὄρων φυγὴν τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν μελετᾷ, πῆγνυται τὰ κύματα, τουτέστιν ἡ φορὰ καὶ αὔξησις καὶ τὸ μέγιστον αὐτῶν· "ἐπάγη γὰρ τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης"
173 (Exod. 15, 8), ἵνα διαβῇ τὸ πάθος ὁ βλέπων τὸν ὄντα. πυνθάνονται οὖν ἀλλήλων αἱ ψυχαὶ αἱ πεπονθυῖαι μὲν ἤδη τὸν λόγον, οὐκ ἔχουσαι δ' εἰπεῖν τὸ "τί ἐστι" (Exod. 16, 15)· καὶ γὰρ γλυκανθέντες πολλάκις τὸν κεκινηκότα χυμὸν ἀγνοοῦμεν καὶ ἡδέων ἀτμῶν ὀσφραϊνόμενοι τίνες εἰσὶν οὐκ ἴσμεν· οὕτως οὖν ἡ ψυχὴ γανωθεῖσα πολλάκις εἰπεῖν οὐκ ἔχει, τί τὸ γανῶσαν αὐτὴν ἐστι· διδάσκεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἱεροφάντου καὶ προφήτου Μωυσέως, ὃς ἐρεῖ· "οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος" (ibid.), ἡ τροφή, ἣν δέδωκεν ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ, προσενέγκασθαι τὸ ἑαυτοῦ ῥῆμα καὶ τὸν ἑαυτοῦ λόγον· οὗτος γὰρ ὁ ἄρτος, ὃν δέδωκεν ἡμῖν φαγεῖν, "τοῦ-
174 το τὸ ῥῆμα". λέγει δὲ καὶ ἐν Δευτερονομίῳ· "καὶ ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνησέ σε, καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάννα, ὃ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σου, ἵνα ἀναγγείλῃ σοι, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι <τ>ῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ" (Deut. 8, 3)· ἡ κάκωσις αὕτη ἰλασμός ἐστι· καὶ γὰρ τῇ δεκάτῃ κακῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἰλάσκειται (Lev. 16, 30)· ὅταν γὰρ τὰ ἡδέα περισυλᾶται, δοκοῦμεν κακοῦσθαι, τὸ δ' ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν ἴλεων τὸν
175 θεὸν ἔχειν. περιποιεῖ δ' ἡμῖν καὶ λιμὸν, οὐκ ἀρετῆς, ἀλλὰ τὸν ἐκ πάθους καὶ κακίας συνιστάμενον· τεκμήριον δέ, διατρέφει γὰρ ἡμᾶς τῷ γενικωτάτῳ αὐτοῦ λόγῳ· τὸ γὰρ μάννα ἐρμηνεύεται "τί", τοῦτό ἐστι τὸ γενικώτατον τῶν ὄντων· καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ θεοῦ ὑπεράνω παντός ἐστι τοῦ κόσμου καὶ πρεσβύτατος καὶ γενικώτατος τῶν ὅσα γέγονε. τοῦτον τὸν λόγον οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες, οὐχ οἱ πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλ' οἱ χρόνῳ πολλοὶ οἱ λέγοντες· "δῶμεν ἀρχηγὸν καὶ ἀποστρέψωμεν εἰς"
176 τὸ πάθος "Αἴγυπτον" (Num. 14, 4). ἀναγγελλέτω οὖν ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ, ὅτι | "οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος" [κατ' εἰκόν]α, "ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ", τουτέστι καὶ διὰ παντὸς τοῦ λόγου τραφήσεται καὶ διὰ μέρους αὐτοῦ· τὸ μὲν

γὰρ στόμα σύμβολον τοῦ λόγου, τὸ δὲ ῥῆμα μέρος αὐτοῦ. τρέφεται
 δὲ τῶν μὲν τελειότερων ἢ ψυχὴ ὅλῳ τῷ λόγῳ· ἀγαπήσαιμεν δ' ἂν ἡμεῖς,
177 εἰ καὶ μέρει τραφείημεν αὐτοῦ. ἀλλ' οὗτοι μὲν εὐχονται θεοῦ
 λόγῳ τραφῆναι. ὁ δὲ Ἰακώβ καὶ τὸν λόγον ὑπεκύψας ὑπ' αὐτοῦ φησι
 τρέφεσθαι τοῦ θεοῦ, λέγει δ' οὕτως· "ὁ θεός, ᾧ εὐηρέστησαν οἱ πατέ-
 ρες μου Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ, ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος ἕως τῆς
 ἡμέρας ταύτης, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλο-
 γήσαι τὰ παιδιά ταῦτα" (Gen. 48, 15. 16). ὠραῖος οὗτος ὁ τρόπος·
 τροφέα τὸν θεόν, οὐχὶ λόγον, ἡγείται, τὸν δὲ ἄγγελον, ὅς ἐστι λόγος,
 ὡσπερ ἰατρὸν κακῶν· φυσικώτατα· ἀρέσκει γὰρ αὐτῷ τὰ μὲν προη-
 γούμενα ἀγαθὰ αὐτοπροσώπως αὐτὸν τὸν ὄντα διδόναι, τὰ δεύτερα δὲ
 τοὺς ἀγγέλους καὶ λόγους αὐτοῦ· δεύτερα δ' ἐστὶν ὅσα περιέχει κακῶν
178 ἀπαλλαγῆν. διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ ὑγείαν μὲν τὴν ἀπλήν, ἣς οὐ προη-
 γεῖται νόσος ἐν τοῖς σώμασιν, ὁ θεὸς χαρίζεται δι' ἑαυτοῦ μόνου, τὴν
 δὲ γινομένην κατὰ νόσου φυγὴν καὶ διὰ τέχνης καὶ διὰ ἰατρικῆς, ἐπι-
 γράφων καὶ ἐπιστήμη καὶ τεχνίτη τὸ δοκεῖν ἰᾶσθαι, πρὸς ἀλήθειαν αὐ-
 τὸς καὶ διὰ τούτων καὶ ἄνευ τούτων ἰώμενος. τοῦτον δὴ τὸν τρόπον
 καὶ ἐπὶ ψυχῆς ἔχει· τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰς τροφάς, αὐτὸς χαρίζεται δι'
 ἑαυτοῦ, διὰ δὲ ἀγγέλων καὶ λόγων ὅσα ἀπαλλαγῆν περιέχει κακῶν.
179 ταῦτα δ' ἠὔξατο αἰτιώμενος τὸν πολιτικὸν Ἰωσήφ, ὃς ἐτόλμησεν
 εἰπεῖν ὅτι "ἐκθρέψω σε ἐκεῖ". "σπεύσαντες" γὰρ φησιν "ἀνάβητε πρὸς
 τὸν πατέρα μου καὶ εἶπατε αὐτῷ Τάδε λέγει" καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα "κα-
 τάβηθι πρὸς με καὶ μὴ μείνης", ἐπὶ πᾶσι "καὶ ἐκθρέψω σε ἐκεῖ, ἔτη
 γὰρ πέντε λιμός" (Gen. 45, 9. 11). ἐπιμεμφόμενος οὖν ἅμα καὶ
 διδάσκων τὸν δοκησισοφον λέγει· ὦ οὗτος, ἴσθι τὰς ψυχῆς τροφάς
 ἐπιστήμας ὑπαρχούσας, ἃς οὐχ ὁ αἰσθητὸς λόγος ἀλλ' ὁ θεὸς δωρεῖται,
 ὁ τρέφων ἐκ νεότητος καὶ πρώτης ἀκμῆς <μ>ε μέχρι τελείου φωτὸς
180 (cf. Gen. 48, 15) αὐτὸς ἐμπλήσει. ἔπαθεν οὖν ταῦτον ὁ Ἰωσήφ τῇ
 μητρὶ αὐτοῦ Ῥαχὴλ· καὶ γὰρ αὕτη ἐνόμισε δύνασθαι τι τὸ γενητόν,
 διὸ λέγει· "δός μοι τέκνα" (Gen. 30, 1)· ἀλλ' ὅ γε περνιστῆς αὐτὴν
 μωμησάμενος ἐρεῖ· πλάνον πεπλάνησαι πολύν, οὐ γὰρ ἀντὶ θεοῦ ἐγώ
 | εἶμι τοῦ μόνου δυναμένου τὰς ψυχῶν μήτρας ἀνοιγνύναι καὶ σπείρειν
 ἐν αὐταῖς ἀρετὰς καὶ ποιεῖν ἐγκύμονας καὶ τικτούσας τὰ καλά· κατά-
 μαθέ γέ τοι τὴν ἀδελφὴν σου Λεῖαν καὶ εὐρήσεις ἐξ οὐδενὸς γενητοῦ
 λαμβάνουσας τὴν σπορὰν καὶ τὴν γονήν, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ·
 "ἰδὼν γὰρ κύριος, ὅτι μισεῖται Λεῖα, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς· Ῥαχὴλ
181 δὲ ἦν στεῖρα" (Gen. 29, 31). ἀλλ' ὅρα πάλιν τὴν ἐν τούτῳ λεπτοურ-
 γίαν· τῆς ἀρετῆς ὁ θεὸς τὰς μήτρας ἀνοίγει, σπείρων ἐν αὐταῖς τὰς
 καλάς πράξεις, ἡ δὲ μήτρα, παραδεξαμένη τὴν ἀρετὴν ὑπὸ θεοῦ, οὐ
 τίκτει τῷ θεῷ-χρεῖος γὰρ οὐδενός ἐστιν ὁ ὢν-, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ
 Ἰακώβ υἱού· ἐμοῦ γὰρ ἕνεκα ἔσπειρεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἀρετῇ τάχα,
 οὐχ ἑαυτοῦ. οὐκοῦν ἄλλος μὲν ἀνὴρ τῆς Λεῖας ὁ ἡσυχάζόμενος
 εὐρίσκεται, ἄλλος δὲ πατὴρ τῶν ἐκ Λεῖας τέκνων· ἀνὴρ μὲν γὰρ
 ὁ τὴν μήτραν ἀνοίγων, πατὴρ δὲ τῶν τέκνων, ᾧ ταῦτα τίκτειν
 λέγεται.

182 "Καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικός" (Gen. 3, 15). ὄντως ἐστὶν ἡδονὴ ἐχθρὸν αἰσθήσει, καίτοι δοκοῦν ἐνίοις μάλιστα εἶναι φίλον· ἀλλ' ὡσπερ τὸν κόλακα οὐκ ἄν τις ἐταῖρον εἴποι-νόσος γὰρ φιλίας ἢ κολακεία-οὐδὲ τὴν ἐταίραν εὖνουν ἐραστῆ-τοῖς γὰρ διδομένοις, οὐκ αὐτῷ, προσπέπονθεν-, οὕτω καὶ τὴν ἡδονὴν ἐξετάζων εὐρήσεις νόθον οἰκειότητα ὑποδυομένην

183 πρὸς αἴσθησιν. ὅταν γέ τοι κορεσθῶμεν ἡδονῆς, ἐκπίπτει τῶν τόνων ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια· ἢ τοὺς ὄνῳ ἢ ἔρωτι μεθύοντας οὐ καταμανθάνεις, ὅτι ὄρῳντες οὐχ ὄρῳσι καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀφήρηται τὰς ἀκριβεῖς ἐνεργείας; ἐστὶ δ' ὅτε καὶ διὰ πλῆθος ἄμετρον τροφῆς ἅπαντες οἱ τόνοι τῶν αἰσθήσεων ὑφείθησαν ὕπνου καταλαμβάνοντος, ὃς καὶ τοῦνομα ἔσχεν ἀπὸ τῆς ὑφέσεως αὐτῶν· χαλάται γὰρ τότε τὸ αἰσθητικὸν ὄργανον, ὡσπερ ἐν ταῖς ἐγρηγόρσεσιν ἐπιτείνεται, μηκέτι κωφὰς τὰς ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς πλήξεις δεχόμενον ἀλλὰ γεγωνυίας καὶ ἐναργεῖς τὴν τε ἡχὴν ἄχρι τοῦ νοῦ διαδιδούσας· δεῖ γὰρ αὐτὸν πληχθέντα γνωρίσαι τὸ ἐκτὸς καὶ λαβεῖν αὐτοῦ τύπον ἐναργῆ.

184 τῆρι δ' ὅτι οὐκ εἶπεν "ἔχθραν θήσω σοὶ καὶ τῇ γυναικί", ἀλλὰ "ἀνὰ μέσον σου καὶ τῆς γυναικός". διὰ τί δέ; ὅτι περὶ τὸ μέσον καὶ ὡς ἂν ἐν μεθορίῳ κείμενον ἡδονῆς καὶ αἰσθήσεως γίνεται τούτων ὁ πόλεμος. τὸ δὲ μέσον ἀμφοῖν | ἐστὶ τὸ πότιμον, τὸ ἐδώδιμον, τὸ εὐτρεπὲς πρὸς τὰ τοιαῦτα πάντα, ὧν ἕκαστον αἰσθητὸν τέ ἐστὶ καὶ ποιητικὸν ἡδονῆς. ὅταν οὖν ἀπλήστως ἐμφορηθῆ τούτων ἢ ἡδονῆ,

185 βλάβην εὐθὺς εἰργάσατο αἰσθήσει. τὸ δ' "ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῆς" εἴρηται πάλιν φυσικῶς· σπέρμα γὰρ πᾶν ἐστὶ γενέσεως ἀρχή· ἀρχὴ δὲ ἡδονῆς μὲν [ο]ῦ τὸ πάθος, [ἀλλ'] ἄλογος ὄρμη, αἰσθήσεως δὲ ὁ νοῦς· ἀπὸ γὰρ τούτου καθάπερ τινὸς πηγῆς αἱ αἰσθητικαὶ τείνονται δυνάμεις, μάλιστα κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν, ὃς ἐκ τοῦ Ἄδαμ πεπλάσθαι φησὶ τὴν γυναῖκα, τὴν αἴσθησιν ἐκ τοῦ νοῦ. ὅπερ οὖν ἡδονὴ πρὸς αἴσθησιν, τοῦτο πάθος πρὸς νοῦν, ὡστ'

186 ἐπειδὴ ἐκεῖνα ἐχθρά, καὶ ταῦτ' ἂν εἴη πολέμια. καὶ περιφανῆς ἐστὶν ὁ τῶνδε πόλεμος· κατὰ γοῦν τὰς ἐπικρατείας τοῦ νοῦ, ὅτε τοῖς νοητοῖς καὶ ἀσωμάτοις παραβάλλει, φυγαδεύεται τὸ πάθος· καὶ ἔμπαν- λιν ὅταν τοῦτο νικήσῃ νίκην κακὴν, εἶκει ὁ νοῦς κωλυόμενος προσέχειν ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ πᾶσιν ἔργοις. φησὶ γοῦν ἐν ἑτέροις, ὅτι "ὅταν μὲν ἐπῆρε τὰς χεῖρας Μωυσῆς, κατίσχυεν Ἰσραήλ, ὅταν δὲ καθῆκε, κατίσχυεν Ἀμαλήκ" (Exod. 17, 11), τοῦτο παριστάς ὅτι, ὁ νοῦς ἐπειδὴ μὲν ἐξάρη αὐτὸν ἀπὸ τῶν θνητῶν καὶ μετεωρισθῆ, ῥώννυται τὸ ὄρῳν τὸν θεόν, ὅπερ ἐστὶν Ἰσραήλ, ἐπειδὴ δὲ καθῆ τοὺς ἰδίους τόνους καὶ ἐξασθενήσῃ, αὐτίκα τὸ πάθος ἰσχύσει, ὁ Ἀμαλήκ, ὃς ἐρμηνεύεται λαὸς ἐκλείχων· ὄντως γὰρ διεσθίει τὴν ὅλην ψυχὴν καὶ ἐκλιχμάται,

187 μηδὲν ἐν αὐτῇ σπέρμα ἢ ζώπυρον ἀρετῆς ὑπολείπων. παρὸ καὶ λέγεται "ἀρχὴ ἐθνῶν Ἀμαλήκ" (Num. 24, 20), ὅτι τῶν μιγάδων καὶ συγκλύδων καὶ πεφυρμένων ἀβουλεῖ τὸ πάθος ἀρχεῖ καὶ κυριεύει. διὰ τούτου πᾶς ὁ ψυχῆς ἀναρριπίζεται πόλεμος· αἷς γοῦν χαρίζεται διανοίαις ὁ θεὸς εἰρήνην, ταύταις ὁμολογεῖ ἀπαλείψειν "τὸ μνημόσυνον Ἀμαλήκ

ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανόν" (Exod. 17, 14).

188 Τὸ δὲ "αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν" (Gen. 3, 15) τῇ μὲν φωνῇ βαρβαρισμός ἐστι, τῷ δὲ σημασινομένῳ κατόρθωμα· τῷ γὰρ ὄφει λέγεται περὶ τῆς γυναικός, ἡ δὲ γυνὴ "αὐτός" οὐκ ἐστίν, ἀλλ' "αὐτή". τί οὖν λεκτέον; ἀπὸ τοῦ περὶ τῆς γυναικός λόγου μετελήλυθεν ἐπὶ τὸ σπέρμα καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς· ἀρχὴ δὲ ἦν αἰσθήσεως | ὁ νοῦς· οὗτος δὲ ἄρρη, ἐφ' οὗ χρὴ λέγειν αὐτός καὶ αὐτοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα. ὀρθῶς οὖν τῇ ἡδονῇ λέγεται, ὅτι ὁ νοῦς σου τηρήσει τὸ κεφάλαιον καὶ ἡγεμονικὸν δόγμα, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ, τοῦ νοῦ, τὰς ἐπιβάσεις καὶ ἐφιδρύσεις τῶν ἀρεσκόντων, αἷς αἱ πτέρ-
189 ναι κατὰ λόγον εἰκάσθησαν. τὸ δὲ "τηρήσει" δύο δηλοῖ· ἐν μὲν τὸ οἶον διαφυλάξει καὶ διασώσει, ἕτερον δὲ τὸ ἴσον τῷ ἐπιτηρήσει πρὸς ἀναίρεσιν. ἀνάγκη δὲ τὸν νοῦν ἢ φαῦλον ἢ σπουδαῖον εἶναι· ὁ μὲν οὖν ἄφρων φύλαξ καὶ ταμίας ἂν γένοιτο τῆς ἡδονῆς, χαίρει γὰρ αὐτῇ, ὁ δὲ σπουδαῖος ἐχθρός, караδοκῶν ὅτε ἐπιθέμενος ἰσχύσει καθελεῖν αὐτὴν εἰσάπαν. καὶ μὴν ἔμπαλιν ἡ ἡδονὴ τοῦ μὲν ἄφρονος διατηρεῖ τὴν ἐπίβασιν, τοῦ δὲ σοφοῦ λύειν καὶ ἀναίρειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἔνστασιν, ἡγουμένη τὸν μὲν κατάλυσιν αὐτῆς μελετᾶν, τὸν δ' ἄφρονα δι' ὧν μά-
190 λιστα σωθήσεται. ἀλλ' ὅμως πτερνίζειν δοκοῦσα καὶ ἀπατᾶν τὸν ἀστεῖον αὐτὴ πτερνισθήσεται πρὸς τοῦ πάλην ἡσκηκότος Ἰακώβ-
 πάλην δ' οὐ τὴν σώματος ἀλλ' ἦν παλαίει ψυχὴ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς τρόπους αὐτῆς πάθει καὶ κακίαις μαχομένη· καὶ οὐ πρότερον ἀνήσει πτέρναν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ πάθους, πρὶν ἀπειπεῖν αὐτὸ καὶ ὁμολογήσαι, ὅτι ἐπτέρνισται καὶ νενίκηται δῖς, ἐν τε τοῖς πρωτοτοκίαις καὶ
191 ἐν τῷ εὐλογιστεῖν. "δικαίως" γὰρ φησιν "ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ, ἐπτέρνικέ με γὰρ ἤδη δεύτερον· τότε τὰ πρωτοτόκιά μου εἴληφε, καὶ νῦν εἴληφε τὴν εὐλογίαν μου" (Gen. 27, 36). πρεσβύτερα δὲ ὁ μὲν φαῦλος ἡγεῖται τὰ σώματος, ὁ δ' ἀστεῖος τὰ ψυχῆς, ἃ καὶ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν, οὐ χρόνῳ ἀλλὰ δυνάμει καὶ ἀξιώματι πρεσβύτερα καὶ πρῶτα ὄντως, ὡς καὶ ἄρχων ἐν πόλει· ἡγεμονὶς δὲ τοῦ συγκρίματος
192 ἡ ψυχῆ· εἴληφεν οὖν τὰ πρῶτα ὁ πρῶτος κατ' ἀρετὴν, ἃ καὶ ἐπέβαλεν αὐτῷ· εἴληφε γὰρ καὶ <τ>ὸ εὐλογιστεῖν σὺν εὐχαῖς τελείαις. μάταιος δὲ καὶ οἰησίσοφος ὁ λέγων "τὰς ἐμὰς εὐλογίας καὶ τὰ ἐμὰ πρωτοτόκια εἴληφεν". οὐ γὰρ τὰ σά, ὧ οὗτος, λαμβάνει, ἀλλὰ τοῖς σοῖς τὰ ἐναντία· τὰ μὲν γὰρ σὰ δουλείας, τὰ δ' ἐκείνου δεσποτείας
193 ἡξίωται· καὶ εἰ ἀγαπήσεις δοῦλος γενέσθαι τοῦ σοφοῦ, νουθεσίας καὶ σωφρονισμοῦ κοινωνήσεις, ἀμαθίαν καὶ ἀπαιδευσίαν κῆρας ψυχῆς ἀποβαλὼν· εὐχόμενος γὰρ ὁ πατὴρ σοί φησιν, ὅτι "τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις" (Gen. 27, 40)· ἀλλ' οὐχὶ νῦν-οὐ γὰρ ἀνέξεται σε ἀφηνιάζοντα-, ἀλλ' ὅταν "ἐκλύσης τὸν ζυγὸν ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου" (ibid.), τὸ αὐχμημα καὶ φρύαγμα ἀποβαλὼν ὃ ἐκτήσω ὑποζεύξας | σεαυ-
194 τὸν ὀχήματι παθῶν, ἡνιοχούσης ἀφροσύνης. νυνὶ μὲν δοῦλος εἶ χαλεπῶν καὶ ἀφορήτων τῶν ἐν σαυτῷ δεσποτῶν, οἷς νόμος ἐστὶ μηδένα ἐλεύθερον ποιεῖν· ἐὰν δὲ τούτους δρασμῶ χρησάμενος καταλίπης, ὑποδέξεται σε φιλόδουλος δεσπότης ἐπ' ἐλπίσι χρησταῖς ἐλευθερίας καὶ

οὐκ ἐκδώσει ἔτι τοῖς προτέροις δεσπόταις, μαθῶν παρὰ Μωυσέως δι-
 δαγμα καὶ δόγμα ἀναγκαῖον, "μὴ παραδιδόναι παῖδα τῷ κυρίῳ, ὃς
 προστέθεται αὐτῷ παρὰ τοῦ κυρίου· μετὰ γὰρ αὐτοῦ κατοικήσει ἐν
195 παντὶ τόπῳ, ὧς ἂν ἀρέσκη αὐτῷ" (Deut. 23, 15. 16). ἀλλ'
 ἕως οὐκ ἀποδέδρακας, ἔτι δ' ἐγκεχαλίνωσαι ταῖς ἐκείνων τῶν δεσποτῶν
 ἠνίαις, ἀνάξιος εἶ δουλεύειν σοφῶ· τεκμήριον μέγιστον ἡθους ἀνελευ-
 θέρου καὶ δουλοπρεποῦς παρέχεις, ὅταν λέγῃς "τὰ ἐμὰ πρωτοτόκια καὶ
 τὰς ἐμας εὐλογίας" (Gen. 27, 36)· εἰς ἄμετρον γὰρ ἀμαθίαν κεχωρη-
 κῶτων αἶδε αἱ φωναί, ἐπειδὴ μόνῳ ἀρμόττει θεῷ λέγειν τὸ ἐμόν, αὐ-
196 τοῦ γὰρ ὄντως κτήματα μόνου τὰ πάντα. διὸ καὶ μαρτυρήσει, ὅταν
 φῆ "τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου διατηρήσεις" (Num.
 28, 2), ὅτι δῶρα δομάτων διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ ἐμφασιν μεγέθους
 τελείων ἀγαθῶν δηλοῖ, ἀ τοῖς τελείοις χαρίζεται ὁ θεός, τὰ δ' εἰς
 βραχύτατον ἔσταλται, ὧν μετέχουσιν οἱ εὐφυεῖς ἀσκηταὶ οἱ προκόπτοντες.
197 οὗ χάριν καὶ Ἰσραὴλ ἀκολουθῶν τῷ θεοῦ θελήματι τὰ μὲν ὑπάρχοντα,
 ἅπερ ἦν αὐτῷ ἐκ θεοῦ, κατέχει, ἀποπέμπεται δὲ τὴν ἵππον τοῦ βασι-
 λέως Σοδόμων (Gen. 14, 21 ss.), ὡς καὶ τὰ ὑπαρκτὰ τῶν παλλακῶν. καὶ
 Μωυσῆς μέντοι τὰ μέγιστα δικαιονομεῖν ἀξιοῖ καὶ περὶ τῶν μεγίστων,
 τὰ δὲ βραχέα τῶν κριμάτων ἐπιτρέπει τοῖς δευτερεύουσι σκοπεῖν
198 (cf. Exod. 18, 26). ὅστις δὲ τολμᾷ λέγειν ἑαυτοῦ τι εἶναι, δοῦλος
 τὸν πάντα αἰῶνα γεγράφεται, ὥσπερ ὁ λέγων "ἠγάπηκα τὸν κύριόν
 μου καὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά μου· οὐκ ἀποτρέχω ἐλευ-
 θερος" (Exod. 21, 5). εὖ γε τὸ ἑαυτῷ ὁμολογῆσαι δουλείαν· πῶς γὰρ
 ὁ λέγων οὐ δοῦλος Ἰσραὴλ ὁ κύριος νοῦς ἐστι, κύριος ἑαυτοῦ καὶ αὐτο-
 κράτωρ· ἐμὴ καὶ ἡ αἰσθήσις, αὐτάρκες τῶν σωματίων κριτήριον· ἐμὰ
 καὶ τὰ τούτων ἔκγονα, τοῦ μὲν νοῦ τὰ νοητά, τῆς δ' αἰσθήσεως τὰ
199 αἰσθητά· ἐπ' ἐμοὶ γὰρ τὸ νοεῖν, τὸ αἰσθάνεσθαι. ἀλλὰ μὴ μόνον
 ἑαυτοῦ καταμαρτυρεῖται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταδικασθεὶς αἰωνίαν
 καὶ βεβαιοτάτην ὑπομενέτω δουλείαν κελεύοντος τό τε οὗς τρυπᾶσθαι,
 ἵνα μὴ παραδέξῃται λόγους ἀρετῆς, καὶ δουλεύειν τὸν αἰῶνα τῷ νῷ
 καὶ τῇ αἰσθήσει, κακοῖς καὶ ἀνηλεέσι δεσπόταις.
200 "Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπε Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου
 καὶ τὸν στεναγμόν σου" (Gen. 3, 16). τῆς γυναικός, ἥτις αἰσθήσις
 ἦν, ἴδιόν ἐστιν ἀλγηδῶν πάθος, ἢ ἡ λύπη καλεῖται· περὶ δὲ γὰρ γίνεται
 τὸ ἡδεσθαι, περὶ τοῦτο καὶ τὸ ἀλγεῖν· ἡδόμεθα δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων,
 ὥστε ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀλγοῦμεν δι' αὐτῶν. ἀλλ' ὁ μὲν σπουδαῖος καὶ
 κεκαθαρμένος νοῦς ἐλάχιστα ἀλγεῖ, ἥκιστα γὰρ ἐπιτίθενται αὐτῷ αἱ
 αἰσθήσεις· τῷ δ' ἄφρονι περιττεύει τὸ πάθος οὐδὲν ἔχοντι ἀλεξιφάρ-
 μακον ἐν τῇ ψυχῇ, ὧς τὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν κῆρας
201 ἀμυνεῖται. ὥσπερ γὰρ ἑτέρως τύπεται ὁ ἀθλητῆς καὶ ὁ δοῦλος, ὁ
 μὲν καθ' ὑπόπτωσιν ἐνδιδούς πρὸς τὰς αἰκίας καὶ ὑπείκων, ὁ δ' ἀθλη-
 τῆς ἀντέχων καὶ ἀντιστατῶν καὶ τὰς ἐπιφερομένας <πληγὰς> ἀποσειό-
 μενος, καὶ κείρεις ἑτέρως μὲν ἀνθρώπων, ἑτέρως δὲ τὸ κώδιον-τὸ μὲν
 γὰρ ἐν τῷ πάσχειν μόνον ἐξετάζεται, ὁ δ' ἀνθρώπος καὶ ἀντιδρᾷ καὶ
202 ὥσπερ ἀντιπέπονθε σχηματίζων ἑαυτὸν πρὸς τὸ κείρεσθαι-, οὕτως ὁ μὲν

ἀλόγιστος ἀνδραπόδων δίκην ἑτέρῳ ὑπείκει καὶ ὑποπίπτει ταῖς ἀλγη-
δόσιν ὡς ἀφορήτοις δεσποίνας ἀντιβλέψαι πρὸς αὐτὰς ἀδυνατῶν, ἄρρενας
καὶ ἐλευθέρους σπᾶν μὴ δυνάμενος λογισμούς, παρὸ δὴ καὶ πλήθος
ἄπειρον διὰ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶ τῶν ὀδυνηρῶν ἐπαντλεῖται, ὁ δ' ἐπιστή-
μων ἀθλητοῦ τρόπον μετὰ δυνάμεως καὶ ῥώμης καρτερᾶς ἀντιβᾶς πρὸς
τὰ ἀλγεινὰ πάντα ἀντιπνεῖ, ὡς μὴ τι τρώσκεσθαι πρὸς αὐτῶν, ἀλλ'
ἐξαδιαφορεῖν ἕκαστον, καὶ μοι δοκεῖ νεανιευσάμενος ἂν ἐπιφωνῆσαι τὸ
τραγικὸν πρὸς τὴν ἀλγηδόνα οὕτως·

<Πίμπρ>η, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
πίνουσα κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' ἐς αἰθήρα,
πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

203 ὡσπερ δὲ τῆ αἰσθήσει τὰ ἀλγεινὰ πάντα παραυξήσας τέθεικεν ὁ
θεός, οὕτω τῆ σπουδαία ψυχῇ πλήθος ἀφθονον ἀγαθῶν δεδώρηται.

φησὶ γοῦν ἐπὶ τοῦ τελείου Ἀβραάμ τὸν τρόπον τοῦτον· "κατ' ἐμαυτοῦ
ῶμοσα, λέγει κύριος· οὗ εἶνεκα ἐποίησας τὸ ῥῆμα τοῦτο καὶ οὐκ ἐφείσω
τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ, ἧ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ
πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ καὶ
ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης" (Gen. 22, 16. 17).

εὔ καὶ τὸ ὄρκῳ βεβαιῶσαι τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ὄρκῳ θεοπρεπεῖ· ὄρκῳ
γὰρ ὅτι οὐ καθ' ἑτέρου ὁμνύει θεός, οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ κρεῖττον, ἀλλὰ
204 καθ' ἑαυτοῦ, ὅς ἐστι πάντων ἄριστος. ἔφασαν δέ τινες, ὡς ἀνοίκειον
ἦν ὁμνύναι· ὁ ὄρκος γὰρ πίστεως ἔνεκα παραλαμβάνεται, | πιστὸς δὲ
μόνος ὁ θεὸς καὶ εἴ τις θεῶ φίλος, καθάπερ Μωυσῆς λέγεται "πιστὸς
ἐν παντὶ τῷ οἴκῳ" γεγενῆσθαι (Num. 12, 7). ἄλλως τε καὶ οἱ λόγοι
τοῦ θεοῦ εἰσιν ὄρκοι καὶ νόμοι τοῦ θεοῦ καὶ θεσμοὶ ἱεροπρεπέστατοι·
τεκμήριον δὲ τῆς ἰσχυρότητος αὐτοῦ, ὃ ἂν εἴπη γίνεται, ὅπερ ἦν οἰκειό-
τατον ὄρκῳ· ὥστ' ἀκόλουθον ἂν εἴη λέγειν, ὅτι πάντες οἱ τοῦ θεοῦ

205 λόγοι εἰσὶν ὄρκοι βεβαιούμενοι ἔργων ἀποτελέσμασι. φασὶ γε
μὴν ὄρκον εἶναι μαρτυρίαν θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου· εἰ
δὴ ὁμνυσιν ὁ θεός, ἑαυτῷ μαρτυρεῖ, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον, ἕτερον γὰρ
δεῖ εἶναι τὸν ποιούμενον τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸν ὑπὲρ οὗ γίνεται. τί
οὖν λεκτέον; πρῶτον μὲν ὡς οὐκ ἔστιν ὑπαίτιον ἑαυτῷ μαρτυρεῖν τὸν
θεόν· τίς γὰρ ἂν ἄλλος γένοιτο ἱκανὸς αὐτῷ μαρτυρῆσαι; ἔπειτα πάντ'
ἐστὶν αὐτὸς ἑαυτῷ τὰ τιμιώτατα, συγγενῆς οἰκείος φίλος ἀρετῆ εὐδαι-
μονία μακαριότης ἐπιστήμη σύνεσις ἀρχὴ τέλος ὅλον πᾶν δικαστῆς

206 γνώμη βουλὴ νόμος πρᾶξις ἡγεμονία. ἄλλως τε ἂν τὸ "κατ' ἐμαυτοῦ
ῶμοσα" ὃν χρητὴ τρόπον ἐκδεξώμεθα, παυσόμεθα τῆς ἄγαν σοφιστείας.
μήποτ' οὖν ἐστὶ τοιοῦτον· οὐδὲν τῶν δυναμένων πιστοῦν δύναται παγίως
περὶ θεοῦ πιστῶσαι, οὐδενὶ γὰρ ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν φύσιν, ἀλλ' ἀόρατον
αὐτὴν παντὶ τῷ γένει παρεσκεύασε· τίς ἂν ἰσχύσει ἢ ὅτι ἀσώματον
ἢ ὅτι σῶμα ἢ ὅτι ποιὸν ἢ ὅτι ἄποιον τὸ αἴτιον εἰπεῖν ἢ συνόλως περὶ
οὐσίας ἢ ποιότητος ἢ σχέσεως ἢ κινήσεως αὐτοῦ βεβαίως ἀποφῆνασθαι;
ἀλλὰ περὶ γε ἑαυτοῦ μόνος ἰσχυριεῖται, ἐπεὶ καὶ μόνος ἀψευδῶς τὴν
207 ἑαυτοῦ φύσιν ἠκρίβωσε. βεβαιωτῆς οὖν ἰσχυρότατος ἑαυτοῦ τὸ πρῶτον,

ἔπειτα καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ μόνος ὁ θεός, ὥστ' εἰκότως ὤμνυε καθ' ἑαυτοῦ πιστούμενος ἑαυτόν, ὃ μὴ δυνατὸν ἦν ἄλλω. διὸ καὶ ἀσεβεῖς ἂν νομισθεῖεν οἱ φάσκοντες ὁμνύναι κατὰ θεοῦ· εἰκότως γὰρ οὐδεὶς ὁμνυσι κατ' αὐτοῦ, ὅτι γε οὐ περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ διαγινώσκει δύναται, ἀλλ' ἀγαπητόν, ἔαν <κατ>ὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δυνηθῶμεν, ὅπερ ἦν τοῦ ἑρμηνεύς λόγου· οὗτος γὰρ ἡμῶν τῶν ἀτελῶν ἂν εἴη θεός, 208 τῶν δὲ σοφῶν καὶ τελείων ὁ πρῶτος. καὶ Μωυσῆς μέντοι τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσας τοῦ ἀγενήτου φησὶν· "καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὁμῆ" (Deut. 6, 13), οὐχὶ αὐτῷ· ἵκανὸν γὰρ τῷ γενητῷ πιστοῦσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι λόγῳ θείῳ· ὃ δὲ θεὸς αὐτοῦ πίστις ἔστω καὶ μαρτυρία 209 | βεβαιοτάτη. τὸ δὲ "οὗ εἴνεκα ἐποίησας τὸ ῥῆμα τοῦτο" (Gen. 22, 16) σύμβολόν ἐστιν εὐσεβείας· τὸ γὰρ ἔνεκα θεοῦ μόνου πάντα πράττειν εὐσεβές. παρὸ καὶ ἀφειδοῦμεν τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου τῆς ἀρετῆς, τοῦ εὐδαιμονῆσαι, παραχωροῦντες αὐτὸ τῷ δημιουργῷ, ἄξιον τὸ γέννημα κρίνοντες κτῆμα θεοῦ νομίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ γενητοῦ 210 τινος. εὔ δὲ τὸ φάναι "εὐλογῶν εὐλογῆσω" (ib. 17)· πολλὰ γὰρ εὐλόγιστα δρῶσί τινες, ἀλλ' οὐκ ἐπ' εὐλογίαις, ἐπεὶ καὶ ὁ φαῦλος ἔνια δρᾷ τῶν καθηκόντων οὐκ ἀφ' ἕξεως καθηκούσης, καὶ ὁ μεθύων μέντοι καὶ μεμηνῶς ἔστιν ὅτε νηφάλια φθέγγεται τε καὶ ποιεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ νηφούσης διανοίας, καὶ οἱ ἔτι κομιδῇ νήπιοι παῖδες οὐκ ἀπὸ λογικῆς ἕξεως-οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἡ φύσις λογικοὺς πεπαίδευκε -πολλὰ πράττουσι καὶ λέγουσιν ὧν οἱ λογικοί. βούλεται δὲ ὁ νομοθέτης τὸν σοφὸν μὴ σχετικῶς καὶ εὐαλῶτως καὶ ὡς ἂν ἐκ τύχης εὐλόγιστον δοκεῖν εἶναι, ἀλλ' ἀπὸ ἕξεως καὶ διαθέσεως εὐλόγιστου. 211 οὐκ ἐξήρκεσεν οὖν τῇ βαρυδαίμονι αἰσθήσει χρῆσθαι πλουσίως ταῖς λύπαις, ἀλλὰ καὶ "τῷ στεναγμῷ". ἔστι δὲ στεναγμὸς σφοδρὰ καὶ ἐπιτεταμένη λύπη· πολλάκις γὰρ ἀλγοῦμεν οὐχὶ στένοντες· ὅταν δ' ἐπιστένωμεν, ἀνιαρῶς καὶ πάνυ ὀμβρηρῶς χρώμεθα ταῖς λύπαις. τὸ δὲ στένειν ἐστὶ διττόν· ἐν μὲν ὃ γίνεται περὶ τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ ὀρεγομένους τῶν ἀδικιῶν καὶ μὴ τυγχάνοντας, ὃ δὴ καὶ φαῦλόν ἐστιν· ἕτερον δὲ ὃ γίνεται περὶ τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἀχθομένους ἐπὶ τῇ πάλαι τροπῇ καὶ λέγοντας Κακοδαίμονες ἡμεῖς, ὅσον ἄρα χρόνον ἐλελήθειμεν νοσοῦντες ἀφροσύνης νόσον καὶ ἀνοίας καὶ ἀδικίας ἐπιτηδευ- 212 μάτων. τοῦτο δ' οὐ γίνεται, ἔαν μὴ τελευτήσῃ καὶ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς ψυχῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ἄθεος καὶ φιλήδονος τρόπος· "μετὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου"· εἴτ' εὐθύς ἀποθανούσης κακίας στενάζει ὁ ὀρῶν τὸν θεὸν [κα]ὶ τὴν ἑαυτοῦ τροπὴν, "κατεστέναζαν γὰρ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν σωματικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν ἔργων" (Exod. 2, 23)· ἐπεὶ ζῶν γε ὁ βασιλεὺς καὶ φιλήδονος τρόπος ἐν ἡμῖν γεγηθέναι τὴν ψυχὴν ἀνα- 213 πείθει ἐφ' οἷς ἀμαρτάνει, ὅταν δὲ τελευτήσῃ, στένει. διὸ καὶ ἐκβοᾷ πρὸς τὸν δεσπότην ἱκετεύουσα, μηκέτι τραπῆναι μηδὲ ἀτελεῖ τὴν τελείωσιν λαβεῖν· πολλάκις γὰρ ψυχαῖς μετανοία χρῆσθαι βουλευθείσαις οὐκ ἐπέτρεψεν ὁ θεός, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ παλιρροίας εἰς τοῦμπαλιν ἀνεχώρησαν τρόπον τινα τῆς Λωτ | γυναικὸς (Gen. 19, 26) τῆς λιθομένης

δια τὸ Σοδόμων ἑρᾶν καὶ εἰς τὰς κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ θεοῦ φύσεις
214 ἀνατρέχειν. ἀλλὰ νυνὶ γέ φησιν ὅτι "ἀνέβη ἡ βοή αὐτῶν πρὸς
 τὸν θεόν" (Exod. 2, 23), μαρτυρῶν τῇ τοῦ ὄντος χάριτι· εἰ γὰρ μὴ
 δυνατῶς πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλεσε τὸν ἰκέτην λόγον, οὐκ ἂν ἀνέβη, τουτέστι
 οὐκ ἂν ἀνεβιβάσθη καὶ ἠϋζήθη καὶ μετεωρεῖν ἤρξατο φυγῶν
 τὴν ταπεινότητα τῶν γηίνων. διὸ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν· "ἰδοὺ κραυγὴ
215 τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἦκει πρὸς μέ" (Exod. 3, 9). πάνυ καλῶς τὸ φθάσαι
 μέχρι θεοῦ τὴν ἰκεσίαν· οὐκ ἂν δὲ ἔφθασεν, εἰ μὴ ὁ καλῶν χρηστὸς
 ἦν. ἐνίαις δὲ ψυχαῖς προαπαντᾷ· "ἤξω πρὸς σέ καὶ εὐλογήσω σε"
 (Exod. 20, 24). ὁρᾷς ὅση τοῦ αἰτίου ἡ χάρις φθάνοντος τὴν ἡμε-
 τέραν μέλλησιν καὶ προαπαντῶντος εἰς εὐεργεσίαν παντελῆ τῆς ψυχῆς.
 καὶ χρησμὸς ἐστὶ δογματικὸς τὸ λεγόμενον· ἐὰν γὰρ ἔλθῃ εἰς τὴν διά-
 νοιαν ἐννοια θεοῦ, εὐθύς εὐλογιστεῖ τε καὶ πάσας τὰς νόσους αὐτῆς
216 ἰᾶται. ἡ δὲ γε αἰσθησις αἰεὶ λυπεῖται καὶ στένει καὶ τίκτει μετ' ὀδύνης
 καὶ ἀλγηδόνων ἀνηκέστων τὸ αἰσθάνεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸς φησιν· "ἐν
 λύπαις τέξῃ τέκνα" (Gen. 3, 16)· τίκτει δὲ ἡ μὲν ὄρασις τὸ ὄρᾶν, ἡ
 δὲ ἀκοή τὸ ἀκούειν, ἡ δὲ γεῦσις τὸ γεύεσθαι, καὶ συνόλως ἡ αἰσθησις
 τὸ αἰσθάνεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἄνευ χαλεπῆς ἀνίας τῷ ἄφρονι ἕκαστον τού-
 των ποιεῖται, ἐπιλύπως γὰρ οὗτος καὶ ὁρᾷ καὶ ἀκούει καὶ γεύεται καὶ
217 ὁσφραίνεται καὶ κοινῶς αἰσθάνεται. ἔμπαλιν δὲ τὴν ἀρετὴν εὐ-
 ρήσεις μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης [κα]ὶ κυοφοροῦσαν καὶ τὸν σπου-
 δαῖον σὺν γέλῳτι καὶ εὐθυμίᾳ γεννῶντα καὶ τὸ γέννημα ἀμφοῖν αὐτὸ
 γέλῳτ' ὄν. ὡς μὲν οὖν ὁ σοφὸς χαίρων ἀλλ' οὐ λυπούμενος γεννᾷ,
 μαρτυρήσει λέγων οὕτως ὁ θεῖος λόγος· "εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ·
 Σάρα ἡ γυνὴ σου οὐ κληθήσεται Σάρα, ἀλλὰ Σάρρα αὐτῆς ἔσται τὸ
 ὄνομα· εὐλογήσω αὐτὴν καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον" (Gen. 17,
 15, 16)· εἶτ' ἐπιλέγει· "καὶ ἔπεσεν Ἀβραάμ ἐπὶ πρόσωπον καὶ ἐγέλασε
 καὶ εἶπεν Εἰ τῷ ἑκατονταετῆ γενήσεται, καὶ ἡ Σάρρα ἐνενήκοντα ἔτων
218 οὕσα τέξεται" (ib. 17); οὗτος μὲν δὴ φαίνεται γεγηθῶς καὶ γελῶν,
 ὅτι μέλλει γεννᾶν τὸ εὐδαιμονεῖν, τὸν Ἰσαάκ· γελᾷ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ
 Σάρρα, μαρτυρήσει δὲ ὁ αὐτὸς λέγων ὧδε· "ἐξέλιπε Σάρρα γίνεσθαι τὰ
 γυναικεῖα, καὶ ἐγέλασε τῇ διανοίᾳ καὶ εἶπεν Οὐπω μοι γέγονε τὸ εὐδαι-
 μονεῖν ἕως τοῦ νῦν· ὁ δὲ κύριός μου" θεῖος λόγος "πρεσβύτερός ἐστιν"
 (Gen. 18, 11, 12), ᾧ προσεῖναι τοῦτο ἀνάγκη καὶ πιστεῦειν καλὸν
 ὑπισχνουμένῳ. καὶ τὸ γέννημα δ' ἐστὶ γέλῳς καὶ χαρὰ· τοῦτο γὰρ
219 καὶ Ἰσαάκ ἑρμηνεύεται. | λυπεῖσθω τοιγαροῦν αἰσθησις, ἀρετὴ δ' αἰεὶ
 χαίρετω· καὶ γὰρ γεννηθέντος τοῦ εὐδαιμονεῖν φησι σεμνυνομένη· "γέ-
 λῳτα ἐποίησέ μοι ὁ κύριος· ὅς γὰρ ἂν ἀκούσῃ, συγχαρεῖταί μοι"
 (Gen. 21, 6). ἀναπετάσαντες οὖν ὦτα, ὧ μύσται, παραδέξασθε τελε-
 τὰς ἱερωτάτας· ὁ γέλῳς ἐστὶν ἡ χαρὰ, τὸ δὲ "ἐποίησεν" ἴσον τῷ
 ἐγέννησεν, ὥστ' εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἰσαάκ ἐγέννησεν ὁ
 κύριος· αὐτὸς γὰρ πατὴρ ἐστὶ τῆς τελείας φύσεως, σπείρων ἐν ταῖς ψυ-
 χαῖς καὶ γεννῶν τὸ εὐδαιμονεῖν.

220 "Καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου" φησὶν "ἡ ἀποστροφή σου"
 (Gen. 3, 16). δύο αἰσθήσεως ἄνδρες εἰσὶν, ὁ μὲν νόμιμος, ὁ δὲ φθορεὺς·

ἀνδρὸς μὲν γὰρ <φθορέω>ς τρόπον τὸ μὲν ὄρατὸν κινεῖ τὴν ὄρασιν, ἡ δὲ φωνὴ τὴν ἀκοήν, ὁ δὲ χυλὸς τὴν γεῦσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον· ταῦτα δ' ἀποστρέφει καὶ καλεῖ τὴν ἄλογον αἴσθησιν πρὸς ἑαυτὰ καὶ κατακρατεῖ καὶ κυριεύει· τό τε γὰρ κάλλος τὴν ὄρασιν ἐδουλώσατο ὅ τε ἡδὺς χυλὸς τὴν γεῦσιν καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αἰσθητῶν τὴν κατ'
 221 αὐτὸ αἴσθησιν· ἴδε γέ τοι τὸν λίχνον, ὡς δουλεύει ταῖς παρασκευαῖς τῶν ὅσα ὀψαρτυταὶ καὶ σιτοπόνοι τεχνιτεύουσι, καὶ τὸν σεσοβημένον περὶ μέλος, πῶς ἐπικρατεῖται ὑπὸ κιθάρας ἢ αὐλοῦ ἢ καὶ ἄδειν ἐπισταμένου. τῇ δέ γε πρὸς τὸν νόμιμον ἄνδρα, τὸν νοῦν, ἀποστραφείσῃ μείσθη ἐστὶν ὠφέλεια αἰσθήσει.

222 Ἰδωμεν οὖν ἐξῆς, τίνα καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ νοῦ διεξέρχεται παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κινουμένου. "τῷ δὲ Ἄδὰμ εἶπεν ὁ θεός Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικός σου καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ζύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου" (Gen. 3, 17). ἀλυσιτελέστατόν ἐστιν ἀκούειν αἰσθήσεως νοῦν, ἀλλὰ μὴ αἴσθησιν νοῦ· αἰεὶ γὰρ τὸ κρεῖττον ἄρχειν, τὸ δὲ
 223 χεῖρον ἄρχεσθαι δεῖ· νοῦς δὲ κρεῖττον αἰσθήσεως. ὡσπερ οὖν ἄρχοντας μὲν ἡνίοχου καὶ ταῖς ἡνίαις τὰ ζῶα ἄγοντος ἢ βούλεται ἄγεται τὸ ἄρμα, ἀφηνιασάντων δὲ ἐκείνων καὶ κρατησάντων ὅ τε ἡνίοχος κατεσύρη πολλάκις τὰ τε ζῶα ἔστιν ὅτε τῇ ῥύμη τῆς φορᾶς εἰς βόθρον κατηνέχθη πλημμελῶς τε πάντα φέρεται, καὶ ναῦς εὐθυδρομεῖ μὲν, ἡνίκα τῶν οἰάκων λαβόμενος ὁ κυβερνήτης ἀκολούθως πηδαλιουχεῖ, περιτρέπεται δ' ὅτε πνεύματος ἐναντίου περιπνεύσαντος τῇ θαλάττῃ ὁ
 224 κλύδων ἐνώκησεν, οὕτως ἐπειδὰν μὲν ὁ τῆς ψυχῆς ἡνίοχος ἢ κυβερνήτης ὁ νοῦς ἄρχῃ τοῦ ζώου ὅλου καθάπερ ἡγεμῶν πόλεως, εὐθύνεται ὁ βίος, ὅταν δὲ ἡ ἄλογος αἴσθησις φέρηται τὰ πρωτεῖα, σύγχυσις καταλαμβάνει δεινὴ, οἷα δούλων δεσπόταις ἐπιτεθειμένων· τότε γάρ, εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, ἐμπίπραται φλεγόμενος ὁ νοῦς, τῶν αἰσθήσεων τὴν
 225 φλόγα ἐγειρουσῶν τὰ αἰσθητὰ ὑποβεβλημένων. καὶ Μωυσῆς μέντοι δηλοῖ περὶ τῆς τοιαύτης ἐμπρήσεως, ἡ γίνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων, τοῦ νοῦ, ὅταν λέγῃ· "καὶ αἱ γυναῖκες ἔτι προσεζέκαυσαν πῦρ ἐν Μωάβ"-ἐρμηνεύεται γὰρ "ἐκ πατρός", ὅ τε πατὴρ ἡμῶν ὁ νοῦς ἐστι· "τότε" γὰρ φησὶν "ἐροῦσιν οἱ ἀνιγματοισταὶ Ἐλθετε εἰς Ἐσεβὼν, ἵνα οἰκοδομηθῇ καὶ κατασκευασθῇ πόλις Σηών. ὅτι πῦρ ἐξῆλθεν ἐξ Ἐσεβῶν, φλόξ ἐκ πόλεως Σηών, καὶ κατέφαγεν ἕως Μωάβ καὶ κατέπτε στήλας Ἀρνῶν. οὐαὶ σοι, Μωάβ· ἀπώλου, λαὸς Χαμῶς. ἀπεδόθησαν <ο>ὶ υἱοὶ αὐτῶν σφύζεσθαι, καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν αἰχμάλωτοι τῷ βασιλεῖ Ἀμορραίων Σηών, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπολεῖται Ἐσεβῶν ἕως Δεβῶν, καὶ <α>ὶ γυναῖκες ἔτι προσεζέκαυσαν πῦρ ἐπὶ Μωάβ"
 226 (Num. 21, 27_30). Ἐσεβῶν ἐρμηνεύεται λογισμοί· οὗτοι δ' εἰσὶν ἀνιγμάτα ἀσαφείας γέμοντα. ἴδε λογισμὸν ἱατροῦ· κενώσω τὸν κάμνοντα, θρέψω, φαρμάκοις ἰάσομαι <κα>ὶ διαίτη, τεμῶ, καύσω· ἀλλὰ πολλάκις ἡ φύσις καὶ ἄνευ τούτων ἰάσατο καὶ μετὰ τούτων ἀπώλεσεν, ὡς τοὺς ἱατροῦ πάντας ἐπιλογισμοὺς ἐνύπνια εὐρεθῆναι ἀσαφείας καὶ ἀνιγμάτων πλήρη.
 227 πάλιν ὁ γεωπόνος φησί· σπέρματα βαλοῦμαι, φυτεύσω, αὐξήσει τὰ φυτά,

καρπούς ταῦτα οἴσει, οἱ οὐ μόνον εἰς ἀπόλαυσιν ἔσονται χρήσιμοι τὴν ἀναγκαίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς περιουσίαν ἀρκέσουσιν· εἴτ' ἐξαίφνης φλοῖξ ἢ ζάλη ἢ ἐπομβρία συνεχεῖς διέφθειραν πάντα· ἔστι δ' ὅτε τὰ μὲν ἔτελεσιουργήθη, ὁ δὲ ταῦτα λογισάμενος οὐκ ὤνατο, ἀλλὰ προαπέθανε καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν πονηθέντων καρποῖς μάτην ἀπόλαυσιν ἐμαντεύσατο.

228 ἄριστον οὖν τῷ θεῷ πεπιστευκέναι καὶ μὴ τοῖς ἀσαφῶσι λογισμοῖς καὶ ταῖς ἀβεβαίοις εἰκασίαις· "Αβραάμ γέ τοι ἐπίστευσε τῷ θεῷ, καὶ δίκαιος ἐνομίσθη" (Gen. 15, 6)· καὶ Μωυσῆς ἄρχει μαρτυρούμενος ὅτι ἔστι "πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ" (Num. 12, 7). ἔαν δὲ ἀποπιστεύσωμεν τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς, κατασκευάσομεν καὶ οἰκοδομήσομεν τὴν πόλιν τοῦ διαφθείροντος τὴν ἀλήθειαν νοῦ· Σηὼν γὰρ

229 ἐρμηνεύεται διαφθείρων. παρὸ καὶ ἀναστάς, παρ' ᾧ ἦν ἐνύπνια, εὔρεν, ὅτι αἱ κινήσεις | ἀπασαὶ καὶ αἱ διατάσεις τοῦ ἄφρονός εἰσιν ἐνύπνια ἀληθείας ἀμέτοχα· αὐτὸς γὰρ ὁ νοῦς ἐνύπνιον εὑρέθη-, ὅτι ἀληθὲς μὲν ἔστι δόγμα τὸ πιστεύειν θεῷ, ψεῦδος δὲ τὸ πιστεύειν τοῖς κενοῖς λογισμοῖς. ἄλογος δὲ ὁρμὴ ἐξέρχεται καὶ φοιτᾷ ἀφ' ἑκατέρων τῶν τε λογισμῶν καὶ τοῦ νοῦ τοῦ διαφθείροντος τὴν ἀλήθειαν· διὸ καὶ φησιν, ὅτι "πῦρ ἐξῆλθεν ἐξ Ἐσεβῶν, φλοῖξ ἐκ πόλεως Σηὼν" (Num. 21, 28)· οὕτως γὰρ ἄλογον τὸ πιστεύειν ἢ λογισμοῖς πιθανοῖς ἢ νῷ

230 διαφθείροντι τὸ ἀληθές. "κατεσθίει γέ τοι καὶ ἕως Μωάβ" τουτέστιν ἕως τοῦ νοῦ· τίνα γὰρ ἄλλον ἢ τὸν ἄθλιον νοῦν ἢ ψευδῆς δόξα ἀπατᾷ; κατεσθίει καὶ βιβρώσκει καὶ μέντοι καὶ καταπίνει τὰς ἐν αὐτῷ στήλας, τουτέστι τὰ κατὰ μέρος ἐνθυμήματα, ἃ καθάπερ ἐν στήλῃ τετύπεται καὶ ἐγκεχάρακται. Ἄρνων δ' εἰσὶν αἱ στήλαι, ὅπερ ἐρμηνεύεται "φῶς αὐτῶν", ἐπεὶ τῶν πραγμάτων ἕκαστον ἐν λογισμῷ σαφές

231 νίξεται. ἄρχεται μὲν οὖν θρηνεῖν τὸν αὐθάδη καὶ φίλαυτον νοῦν οὕτως· "οὐαὶ σοι, Μωάβ, ἀπώλου". εἰ γὰρ αἰνίγμασι προσέχεις τοῖς κατὰ τὴν τῶν εἰκότων ἐπιβολήν, ἀπολώλεκας ἀλήθειαν. "λαὸς Χαμῶς" τουτέστιν ὁ λαὸς σου καὶ ἡ δύναμις εὔρηται πηρὸς καὶ τετυφλωμένος· Χαμῶς γὰρ ἐρμηνεύεται "ὡς ψηλάφημα". ἴδιον δὲ τοῦ μὴ ὁρῶντος τὸ ἔργον

232 τοῦτο. τούτοις οἱ μὲν υἱοὶ <ο>ὶ κατὰ μέρος λογισμοὶ φυγάδες, αἱ δὲ γνῶμαι

θυγατέρων ἔχουσαι δύναμιν αἰχμάλωτοι τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀμορραίων, τουτέστι τῷ σοφιστῇ λαλούντων· οἱ γὰρ Ἀμορραῖοι ἐρμηνεύονται λαλοῦντες, τοῦ γεγωνότος λόγου σύμβολον ὄντες· ὁ δὲ τούτων ἡγεμῶν ὁ σοφιστὴς ἔστι καὶ δεινὸς λόγων ἀνερευνᾶν τέχνας, ὑφ' οὗ κατασοφίζονται

233 οἱ τὸν ὄρον τῆς ἀληθείας ὑπερβαίνοντες. Σηὼν οὖν ὁ διαφθείρων τὸν ὑγιᾶ κανόνα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀπολείπεται καὶ Ἐσεβῶν τὰ αἰνίγματα τὰ σοφιστικά ἕως Δεβῶν, ὃ καλεῖται δικασμός· πάνυ προσφυῶς· τὰ γὰρ εἰκότα καὶ πιθανὰ οὐκ ἔχει περὶ ἀληθείας ἐπιστήμην, ἀλλὰ δίκην καὶ ἀμφισβήτησιν καὶ ἐριστικὴν

234 ἀμιλλαν καὶ φιλονεικίαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. ἀλλ' οὐκ ἐξήρκεσε τῷ νῷ τὰς ἰδίας καὶ νοητὰς ἔχειν κῆρας, ἀλλ' ἔτι καὶ αἱ γυναῖκες προσεξέκαυσαν πῦρ, αἱ αἰσθήσεις, πυρκαϊᾶν πολλὴν ἐπ' αὐτόν. ἴδε μέντοι τὸ λεγόμενον οἶόν ἐστι. πολλάκις νύκτωρ οὐδεμιᾶ τῶν αἰσθήσεων ἐνε-

γούντες ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν | ἐννοίας,
 τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπᾶς ἐνδεχομένης. ἦν
 235 οὖν ἱκανὰ πρὸς διαφθορὰν αὐτῆ, ὅσα αὐτῆ ἐξ ἑαυτῆς ἐγέννησε. νυνὶ
 δὲ καὶ ὁ τῶν αἰσθήσεων ὄχλος ἐπεισώδισεν αὐτῆ κηρῶν ἀμήχανον
 πλῆθος, τοῦτο μὲν ἐκ τῶν ὁρατῶν, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν φωνῶν, εἶτα
 χυλῶν <κα>ὶ ἀτμῶν τῶν κατὰ τὴν ὁσμὴν· καὶ σχεδὸν ἢ ἀπ' αὐτῶν
 φλόξ χαλεπώτερον τὴν ψυχὴν διατίθησι τῆς ἐγγινομένης ὑπ' αὐτῆς τῆς
 236 ψυχῆς ἄνευ συμπαραλήψεως αἰσθητηρίων. τούτων μία τῶν
 γυναικῶν ἐστὶν ἡ Πεντεφρῆ τοῦ Φαραῶ ἀρχιμαγείρου (Gen. 39 ss.)·
 ὅς πῶς ἔχει γυναικα εὐνοῦχος ὢν, ἐπισκεπτέον· τοῖς γὰρ τὰ ῥήματα τοῦ
 νόμου πραγματευομένοις πρὸ ἀλληγορίας ἀκολουθήσει τὸ δοκοῦν ἀπο-
 ρεῖσθαι· ὁ γὰρ εὐνοῦχος καὶ ἀρχιμάγειρος ὄντως νοῦς μὴ ταῖς ἀπλαῖς
 μόνον ἀλλὰ καὶ ταῖς περιτταῖς χρώμενος ἡδοναῖς εὐνοῦχος κέκληται
 καὶ ἄγονος σοφίας, ὢν εὐνοῦχος οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ σκεδαστοῦ τῶν
 καλῶν Φαραῶ· ἐπεὶ τοι κατ' ἄλλον λόγον ἀριστον ἂν εἴη τὸ εὐνοῦχον
 γενέσθαι, εἰ δυνήσεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ κακίαν ἐκφυγοῦσα ἀπομαθεῖν τὸ
 237 πάθος. διὸ καὶ Ἰωσήφ ὁ ἐγκρατῆς τρόπος τῆ λεγούση ἡδονῆ "Κοιμή-
 θητι μετ' ἐμοῦ (Gen. 39, 7) καὶ ἄνθρωπος ὢν ἀνθρωποπάθησον καὶ
 ἀπόλαυσον τῶν κατὰ τὸν βίον τερπνῶν" ἐναντιοῦται φάσκων· "ἀμαρτή-
 σομαι εἰς τὸν θεὸν τὸν φιλάρετον, εἰ γενοίμην φιλήδονος· πονηρὸν γὰρ
 238 τοῦτ' ἔργον". καὶ νῦν μὲν ἀκροβολίζεται, ἤδη δὲ καὶ καρτερῶς
 ἀπομάχεται, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἑαυτῆς οἶκον ἢ ψυχὴ καὶ ἀναδραμοῦσα
 ἐπὶ τοὺς ἑαυτῆς τόνους ἀποτάξεται τοῖς κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἴδια ὡς
 ψυχῆς ἔργα ἐργάσεται· οὔτ' εἰς τὸν οἶκον Ἰωσήφ οὔτε Πεντεφρῆ, ἀλλ'
 "εἰς τὴν οἰκίαν"-καὶ οὐ προστίθησι τὴν τίνος, ἵνα σκεπτικῶς ἀλλη-
 239 γορῆς-"ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ" (Gen. 39, 11). ἡ μὲν οὖν οἰκία ἐστὶν
 ἡ ψυχὴ, εἰς ἣν ἀνατρέχει καταλιπὼν τὰ ἐκτός, ἵνα τὸ λεγόμενον ἐντὸς
 αὐτοῦ γένηται· τὰ δὲ τοῦ ἐγκρατοῦς ἔργα μήποτε θεοῦ βουλήματι ἐστί·
 καὶ γὰρ οὐδεὶς ἦν ἀλλότριος λογισμὸς τῶν εἰωθότων ἐν τῇ ψυχῇ
 κατοικεῖν εἴσω. πλὴν οὐκ ἀφίσταται ζυγομαχοῦσα ἢ ἡδονῆ, ἀλλὰ τῶν
 ἱματίων λαβομένη φησί "Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ". σκεπάσματα δὲ
 ὡςπερ σώματος τὰ ἐσθήματά ἐστιν, οὕτως τοῦ ζώου σιτία καὶ ποτά.
 240 τοῦτο δὴ φησι· τί παραιτῆ τὴν ἡδονήν, ἥς ἄνευ οὐ δύνασαι ζῆν; ἰδοὺ
 ἐκλαμβάνομαι τῶν ποιητικῶν αὐτῆς καὶ φημί σε μὴ ἂν δυνηθῆναι ὑπο-
 στῆναι, εἰ μὴ τινι τῶν ποιητικῶν χρήσαιο. τί οὖν ὁ ἐγκρατῆς; εἰ
 μέλλω, φησί, δουλεύειν πάθει διὰ τὴν ποιητικὴν | ὕλην, καὶ ἐξελεύσο-
 μαι ἀπὸ τοῦ πάθους ἔξω· "καταλιπὼν γὰρ τὰ ἱμάτια ἐν ταῖς χερσὶν
 241 αὐτῆς ἔφυγε καὶ ἐξῆλθεν ἔξω" (Gen. 39, 12). τίς δὲ ἔνδον,
 φαίη τις ἄν, ἐξέρχεται; οὐ πολλοί; ἢ οὐ φυγόντες τινὲς τὸ ἱεροσυλεῖν
 ἐξ ἰδιωτικῆς ἐκλεψαν οἰκίας, καὶ οὐκ ὄντες πατροτύπται ἀλλότριον
 ὕβρισαν; οὔτοι ἐξέρχονται μὲν ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς ἕτερα δὲ
 εἰσέρχονται· τὸν δὲ τελείως ἐγκρατῆ δεῖ πάντα φεύγειν τὰ ἀμαρτήματα
 καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάττω καὶ ἐν μηδενὶ ἐξετάζεσθαι τὸ παράπαν.
 242 ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωσήφ-νέος τε γὰρ ἐστὶ καὶ τῷ Αἰγυπτίῳ σώματι οὐκ
 ἴσχυσεν ἀγωνίσασθαι καὶ νικῆσαι τὴν ἡδονήν-[κα]ὶ ἀποδιδράσκει.

Φινεές δὲ ὁ ἱερεὺς ὁ ζηλώσας τὸν ὑπὲρ θεοῦ ζῆλον οὐ φυγῆ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν πεπόρισται, ἀλλὰ τὸν "σειρομάστην" τουτέστι τὸν ζηλωτικὸν λόγον λαβὼν οὐκ ἀποστήσεται, πρὶν ἢ "ἐκκεντῆσαι τὴν Μαδιανῆτιν" τὴν ἐκκεκριμένην θείου χοροῦ φύσιν "διὰ τῆς μήτρας αὐτῆς" (Num. 25, 7. 8), ἵνα μηδέποτε ἰσχύση φυτὸν ἢ σπέρμα κακίας ἀνατεῖλαι· οὗ χάριν ἐκκοπίσης ἀφροσύνης ἄθλον καὶ κλῆρον ἢ ψυχὴ λαμβάνει διττόν, εἰρήνην καὶ ἱερωσύνην (ib. 12. 13), συγγενεῖς καὶ ἀδελφὰς ἀρετᾶς.

243 τοιαύτης μὲν οὖν γυναικὸς οὐκ ἀκουστέον, αἰσθήσεως μοχθηρᾶς λέγω, ἐπεὶ καὶ "τὰς μαίας εὖ ἐποίει θεός" (Exod. 1, 20), ὅτι τῶν προστάξεων τοῦ σκεδαστοῦ Φαραῶ ἠλόγουν "τὰ ἄρρενα" τῆς ψυχῆς "ζυγογονοῦσαι", ἀ ἐκεῖνος ἤθελε διαφθεῖρειν τῆς θηλείας ὕλης ἑραστῆς ὦν, τὸ δ' αἴτιον 244 ἀγνοῶν καὶ λέγων ὅτι "οὐκ οἶδα αὐτόν" (Exod. 5, 2). ἑτέρα δὲ πειστέον γυναικί, οἷαν συμβέβηκε Σάρραν εἶναι, τὴν ἀρχουσαν ἀρετῆν· καὶ πείθεται γε ὁ σοφὸς Ἀβραάμ αὐτῇ παραινούσῃ ἀ δεῖ· πρότερον μὲν γάρ, ὅτ' οὐπω τέλειος ἐγεγένητο, ἀλλ' ἔτι πρὶν μετονομασθῆναι τὰ μετέωρα ἐφιλοσόφει, ἐπισταμένη ὅτι οὐκ ἂν δύναίτο γεννᾶν ἐξ ἀρετῆς τελείας, συμβουλεύει ἐκ τῆς παιδίσκης τουτέστι παιδείας τῆς ἐγκυκλίου παιδοποιεῖσθαι τῆς Ἄγαρ (Gen. 16, 2 ss.), ὃ λέγεται παροίκησις· ὁ γὰρ μελετῶν ἐν ἀρετῇ τελεία κατοικεῖν, πρὶν ἐγγραφῆναι τῇ πόλει αὐτῆς, τοῖς ἐγκυκλίσις μαθήμασι παροικεῖ, ἵνα διὰ τούτων πρὸς τελείαν ἀρετῆν 245 ἀφέτως ὀρμήσῃ· ἐπειτα ὅταν ἴδῃ τετελειωμένον αὐτόν καὶ ἤδη δυνάμενον σπείρειν, *** καὶ ἐκεῖνος εὐχάριστος ὦν πρὸς τὰ παιδεύματα, δι' ὧν ἀρετῇ συνεστάθη, χαλεπὸν ἠγῆται παραιτήσασθαι αὐτά, χρησμῶ πραυνθῆσεται θεοῦ τῷ κελεύοντι· "πάντα ὅσα ἂν εἶπη Σάρρα, ἀκούε τῆς φωνῆς αὐτῆς" (Gen. 21, 12). νόμος ἡμῶν ἔστω | ἐκάστῳ τὸ δοκοῦν ἀρετῇ· εἰ γὰρ πάντων ὅσα παραινεῖ ἢ ἀρετῇ βουλόμεθα ἀκούειν, εὐδαιμονήσομεν.

246 Τὸ δὲ "καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ζύλου οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν" ἴσον ἐστὶ τῷ συγκατέθου κακία, ἣν χρή σε ἀνὰ κράτος ἀπείργειν· διὰ τοῦτο "ἐπικατάρατος" οὐχὶ σύ, <ἀλλ> "ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου" (Gen. 3, 17). τίς οὖν ἡ αἰτία τούτων; ὁ ὄφεις ἦν, ἡδονή, ἔπαρσις ἄλογος ψυχῆς· αὕτη κατάρατος ἐξ ἑαυτῆς, μόνῳ γέ τοι τῷ φαύλῳ προσγίνεται, σπουδαίῳ δ' οὐδενί. ὁ Ἀδάμ δὲ ὁ μέσος ἐστὶ νοῦς, ὃς τοτὲ μὲν ἀμείνων τοτὲ δὲ χείρων ἐξετάζεται· ἦ γὰρ νοῦς ἐστίν, οὔτε φαῦλος οὔτε σπουδαῖος εἶναι πέφυκεν, ἀρετῇ δὲ καὶ κακία 247 πρὸς τε τὸ εὖ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον εἴωθε μεταβάλλειν. εἰκότως οὖν οὐκ ἔστι κατάρατος ἐξ ἑαυτοῦ, ὡς οὔτε κακία ὦν οὔτε κατὰ κακίαν πράξις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἡ γῆ κατάρατος· αἱ γὰρ πράξεις αἱ διὰ τῆς ὅλης ψυχῆς, ἣν κέκληκε γῆν, ἐπίληπτοι καὶ ὑπαίτιοι κατὰ κακίαν ἕκαστα δρῶντός εἰσι. παρὸ καὶ ἐπιφέρει, ὅτι "ἐν λύπῃ φάγεσαι αὐτήν", ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ ἀπολαύσεις τῆς ψυχῆς ἐπιλύπως· ἐπωδύνως γὰρ ὁ φαῦλος πάντα τὸν βίον χρῆται τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ μηδὲν ἔχων χαρᾶς αἴτιον, ὃ πέφυκε γεννᾶν δικαιοσύνην καὶ φρόνησις καὶ αἱ σύνθηροι ταύτης ἀρεταί.

248 Ἡ Ακάνθας οὖν καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι" (Gen. 3, 18).

ἀλλὰ τί φύεται καὶ βλαστάνει ἐν ἄφρονος ψυχῇ, πλὴν τὰ κεντοῦντα καὶ τιτρώσκοντα αὐτὴν πάθη; ἃ διὰ συμβόλων ἀκάνθας κέκληκεν, οἷς ἡ ἄλογος ὁρμὴ πυρὸς τὸν τρόπον πρῶτοις ἐντυγχάνει, μεθ' ὧν ταχθεῖσα πάντα τὰ αὐτῆς καταφλέγει καὶ διαφθείρει. λέγει γὰρ οὕτως· "εἰ δὲ ἐξελθὼν πῦρ εὗρη ἀκάνθας καὶ προσεμπρήση ἄλωνα ἢ στάχους ἢ πε-
249 δῖον, ἀποτίσει ὁ τὸ πῦρ ἐκκαύσας" (Exod. 22, 6). ὁρᾷς ὅτι τὸ πῦρ ἐξελθὼν, ἡ ἄλογος ὁρμὴ, οὐκ ἐμπίπρησι τὰς ἀκάνθας, ἀλλὰ εὐρίσκει· ζητητικὴ γὰρ τῶν παθῶν οὕσα ἃ ἐπόθει λαβεῖν εὔρεν· ὅταν δὲ εὗρη, καταφλέγει τρία ταῦτα, ἀρετὴν τελείαν, προκοπὴν, εὐφροσύνην· ἀρετὴν μὲν οὖν παραβέβληκε τῇ ἄλλῃ, συγκεκριμίσται γάρ, ὡς ἐνταῦθα ὁ καρπός, οὕτως καὶ ἐν τῇ τοῦ σοφοῦ ψυχῇ τὰ καλὰ· στάχουσι δὲ τὴν προκοπὴν, ἐπεὶ καὶ ἐκάτερον ἀτελὲς ἐφιέμενον τοῦ τέλους· πεδίῳ δὲ τὴν εὐφροσύνην,
250 ὅτι εὐπαραδέκτος σπερμάτων ἀρετῆς ἐστίν. | ἕκαστον δὲ τῶν παθῶν τριβόλια εἶρηκεν, ἐπειδὴ τριττὰ ἐστίν, αὐτό τε καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ ἐκ τούτων ἀποτέλεσμα, οἷον ἡδονή, ἡδύ, ἡδυσθαι· ἐπιθυμία, ἐπιθυμητόν, ἐπιθυμεῖν· λύπη, λυπηρόν, λυπεῖσθαι· φόβος, φοβερόν, φοβεῖσθαι.

251 "Καὶ φάγεσαι τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου <φάγεσαι τὸν ἄρτον σοῦ>" (Gen. 3, 18, 19). χόρτον καὶ ἄρτον καλεῖ συνωνύμως, πρᾶγμα ταυτόν· χόρτος ἀλόγου τροφή ἐστίν· ἄλογον δὲ <ὁ φαῦλος ἐκτετμημένος τὸν ὀρθὸν λόγον, ἄλογοι δὲ καὶ αἱ αἰσθηθεῖς τῆς ψυχῆς οὕσαι μέρος· ὁ δὲ νοῦς ἐφιέμενος τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν ἀλόγων αἰσθησεῶν οὐκ ἄνευ πόνου καὶ ἰδρωτός ἐφίεται· σφόδρα γὰρ ὀδυνηρὸς καὶ ἐπαχθὴς ὁ τοῦ ἄφρονος βίος μετιόντος καὶ ἐπιλιχνεύοντος τὰ ποιητικὰ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ὅσα κακία ἀπεργάζεσθαι
252 φιλεῖ. καὶ μέχρι τίνος; "μέχρι" φησὶν "ἀποστρέψεις εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης" (Gen. 3, 19). νῦν γὰρ οὐκ ἐν τοῖς γεώδεσι καὶ ἀσυστάτοις ἐξετάζεται τὴν οὐράνιον σοφίαν καταλιπών; πῆ οὖν ἔτι ἀποστρέφεται, σκεπτέον. ἀλλὰ μήποτε ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστίν, ὅτι ὁ ἄφρων νοῦς ἀπέστραπται μὲν αἰεὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, εἴληπται δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς μεταρσίου φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γεωδεστέρας ὕλης, καὶ μένων δὲ καὶ
253 κινούμενος ὁ αὐτός ἐστίν ἐφιέμενός τε τῶν αὐτῶν. διὸ καὶ ἐπιφέρει, "ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση" (ibid.), ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ προειρημένῳ. δηλοῖ δὲ καὶ τοῦτο· ἡ ἀρχὴ σου καὶ τὸ τέλος ἐν καὶ ταυτόν ἐστίν· ἤρξω τε γὰρ ἀπὸ τῶν φθειρομένων γῆς σωμάτων, τελευτήσεις δὲ πάλιν εἰς ἐκεῖνα τὴν μεταξὺ τοῦ βίου τρίψας ὁδὸν οὐ λεωφόρον ἀλλὰ τραχείαν, βάτων καὶ τριβόλων κεντεῖν τε καὶ τιτρώσκειν πεφυκότων μεστήν.